MARIO LEVI

Türk Edebiyatı | Deneme

Bir Yaz Yağmuruydu

DK DOĞAN KİTAP

BİR YAZ YAĞMURUYDU
Yazan: Mario Levi

Dijital yayın tarihi: Kasım 2012/ ISBN 978-605-09-1063-6
Kapak tasarımı: Ayşe Çelem Design
Doğan Egmont Yayıncılık ve Yapımcılık Tic. A.Ş.
19 Mayıs Cad. Golden Plaza No. 1 Kat 10, 34360 Şişli - İSTANBUL
Tel. (212) 373 77 00 / **Faks** (212) 355 83 16
www.dogankitap.com.tr / editor@dogankitap.com.tr / satis@dogankitap.com.tr

Bir Yaz Yağmuruydu

Mario Levi

DOĞAN KİTAP

Önsöz

Herkes yapabileceğini yapar, verebileceğini verir, karşılığında da alabileceğini alır... Kimileri 'küçük bahçesinin toprağını işleyerek' kendini bulur ve yaşar, daha fazlasını aramaya gerek görmez, kimileri o bahçede kalmaktan, dahası hapishanesini inşa etmekten başka türlüsünü yapamadığı halde, başka toprakları boşuna hayal eder, bekledikleri gerçekleşmeyince de suçu toprakta arar, kimileriyse bunların hiçbirinin farkına varmaksızın yürür gider...

Ben, içine düştüğüm bu dünyanın yaşamak zorunda kaldığım dönemindeki tüm değerlerine, daha da önemlisi benden beklenenlere (elbette çok para kazanan, 'standartları' yüksek bir tüccar olmam istenmişti) rağmen yazmayı seçtim, bununla da kalmayıp, vakit-nakit arasındaki bağlantısının tüm mantıksızlığına rağmen sevdim ve hayatımı daha anlamlı kılabileceğine inandım. Bu inanç sadece başlangıçta, ilk adımlarımı attığım günlerde yoktu, yolun neresinde bulunduğumu bilmediğim bu günlerde de var. Hem de çok daha güçlü bir biçimde... Yazarlık uğraşıma bu kadar büyük bir tutkuyla bağlanmamı ancak böyle açıklayabilirim. 'Yazı'm adına birçok insanımı kaybetmeyi göze alışımı da başka türlü açıklamam mümkün değil, bu 'yaşama uğraşı'nı aynı zamanda bir kader olarak görüşümü de... Benim yazım sadece bir yazı değildi, aynı zamanda bir alınyazısıydı da... Bu sözü işte bu nedenle sık sık tırnak içine alırım. Asıl söylemek istediğim bir yerlerde kaybolmasın diye... Çok mu abartıyorum ?.. Olabilir. Ama az önce size bir tutkudan söz ettim. Her tutku böyle bir kendini kaptırmayı, dahası körü körüne bağlanmayı beklemez mi ?.. Ben bu duruştaki yaratıcılığa da, doğurganlığa da tüm kalbimle inandım. 'Yetenek', içi doldurulmamış, boş bir kavramdı bu gerçek karşısında. İnsan, çok istediğinde, kendi yeteneklerini de doğuruyordu. Bir yerlerde bir eksiklik yaşanmayagörsün, taşınmaya zorunlu kalınmayagörsün... Çok istemenin karşısında hiçbir engel duramıyordu. Sadece başkalarının koyduğu engeller

değil, başkalarınca konulduğu sanılan engeller de değil, insanın, farkına vararak ya da varmayarak, kendine koyduğu engeller de duramıyordu...

Bunu yaşayarak, bedellerini ödeye ödeye öğrendim ve ilk hikâyemi 1975 yılında yazdığım dikkate alınacak olursa, otuz yıl süresince, hep bu inançla yapabileceklerimi yaptım. Sadece hikâyeler ve romanlar yazmadım. Yazılar da yazdım, konuşmalar yaptım, dersler verdim. Göstermeye ve görmeye, anlamaya ve anlatmaya çalıştım. Bu uğraş halen devam ediyor. Bakalım nereye kadar...

Elinizdeki bu yazılar, 1984-2004 yılları arasındaki dönemden artakalanlar. Buna, ayakta ya da hayatta kalabilenler demek daha doğru belki... Kimileri, zamanın akışında, bir yerlerde kaybolup gitti çünkü. Onları ben bile bulamıyorum. Kimileriniyse ben eledim, geçmişin bir yerlerinde bile bile bıraktım...

Bir ikisi dışında, tümü de bir yerlerde yayımlanmış yazılar aslında bunlar. Onları böyle bir araya getirmeye uzun süre gerek görmedim. Dahası bu fikre, ara ara böyle bir adımı atmamı teşvik eden çağrılar aldığım halde, deyiş yerindeyse, biraz 'romantik' bir tutumla direndim. O yazılar o yerlerin ve zamanların yazılarıydı... İsteyen gider bulurdu. Hatırlayan hatırlardı. Bunların hiçbirinin olmaması da, hiç kimse için çok büyük bir kayıp değildi... Ancak, son zamanlarda, kayıtsız kalamayacağım bir başka gerçeğin de ayırdına vardım. O yazıların birkaçına bir vesileyle dönmek istedim. Ama aradıklarımı bulamadım. Yıllar çok acımasız davranmıştı. Oralarda neler söylediğimi de gerektiği gibi hatırlayamıyordum. Bu yazıların bir yerlerde kaybolmaları ya da kaybolmaları tehlikesi, en azından benim için önemliydi demek ki... O sözlerle o sözlerin hayat verdiği duygular benim parçalarımdı sonuçta... Tarihimde, adını koymak istemediğim bir 'şey' kıpırdamıştı...

Bir ikinci nedenim daha vardı. Ben de herkes gibi bu dünyadan günün birinde ayrılacağımı biliyorum. Bilmekle de kalmıyor, bu bilginin aslında ne kadar tetikleyici olduğunu, elime geçen her fırsatta hem kendime hem de başkalarına söylüyorum. Yadsıyamayacağımız tek gerçeğimiz bu zaten... Bunu bir daha hatırladığımda, oraya buraya dağılmış yazılarımın günü geldiğinde birileri tarafından bir kitapta toplanmak istenebileceğini de düşündüm. Ne kadar narsisistim değil mi ?.. Olsun. Yazar olduğuna inanmanın, tabiri caizse, şanındandır bu da... Hem bırakın da onca yıl sonra, bu küçük hakkı tanıyayım kendime. Şu oyunu oynayabilen ya da oynamak isteyen, sesini yazı yoluyla birbirine duyurmaya gönüllü kaç insanız ki

şunun surasında ?.. Ben de, o günlerde yazılarımı bir araya getirmek isteyebilecek bu iyi niyetli insanların işini kolaylaştırayım, dedim bu durumda. Bunlar yetmiyormuş gibi, seçimi de yaptım. Bu yirmi yıllık dönem içinde, en azından bildiğim, bulduğum ve hatırlayabildiğim kadarıyla, bir daha yayımlanmaya ve okurla yeniden buluşturulmaya değecek başka yazı yoktur...

'Karar'ı aldıktan sonra, bana çok farklı duygular yaşatan bir yazı kazıcılığına giriştim. Onca yazıyı yazabilmiş ve yayımlatabilmiş olmaktan kaynaklanan sevinçti elbette öncelikle yaşadığım. Ancak bu sevincin yanı sıra, ortada, önleyemediğim bir hüzün de vardı doğrusu. O kadar çok yazı ve duygu, o kadar uzakta bırakılmıştı ki... Gülümsedim, bazen de gülümsemeye çalıştım. Yazdıklarım, unuttuğumu sandıklarımı da hatırlatıyordu çünkü ve bu hatırlamalar sadece bir sevinç uyandırmıyordu... Hatıraların, bende kalan, uzun süre için de kalacağa benzer tarafıydı bu da... Şimdilik, sizinle paylaşamayacağım tarafı... Kimi hatırladıklarım, dediğim gibi, çok acı vermişti çünkü...

Yazıları bir araya getirmeyi başardıktan sonraysa, bir daha okudum, tekrar tekrar okudum. Katıldıklarım vardı. Hâlâ savunabileceklerim, savunmak isteyeceklerim ve arkasında durmak isteyeceklerim de vardı... Hiç katılmadıklarım da vardı ama, önemli değildi. İnsan, istese de istemese de değişiyordu sonuçta. Dahası değişmesi, değişebilmesi daha tercih edilesiydi... Bırakılması gerekenleri bırakılmaları gerektiği gibi bıraktım. Birkaç küçük düzeltme yaptığımı ve bu yazılarla biraz oynadığımı da itiraf etmeliyim ama bu arada. Ancak yaptıklarım daha çok dille ve anlatımla ilgili düzeltmelerdi, düşüncelerim ve duygularımla ilgili düzeltmeler değil. Onlar öyle kalmalıydı, kaldı da. Bu gözden geçirme uğraşı da, beni bu yazıları önünüze, deyiş yerindeyse kuru kuruya getirmemeye itti. Madem paylaşmak ve bir daha anlatmak, yazdıklarımı yeni okurlarıyla buluşturmak istiyordum, kimi küçük açıklamalarda da bulunmalıydım. Hatta kendimle karşı karşıya gelmeyi, yüzleşmeyi de bilmeliydim. Yazıları birleştiren hikâyeler ya da ara metinler de böyle doğdu işte... Bu ara metinlerde hem bu yazıların yazılış, ortaya çıkış serüvenlerini anlatan, hayata ve yaşananlara dair bilgileri, hem de yazarın kendi yazılarını değerlendirmelerini bulacaksınız. Hafif bir renk katma çalışmasıydı bu. Gerekli miydi peki ?.. Kimileri değildi diyebilir. Dahası kimileri bu yaptığımı okumaya bir çeşit müdahale olarak bile görebilir. İşte ben de bu nedenle, bu kitap için, üç farklı okuma öneriyorum. İsteyen ara metinleri es

geçer, hiç dikkate almaz, sadece yazıları okumayı tercih eder, sonra da kendi kişisel değerlendirmesini yapar. Bazı ince ayrıntıları merak edenlerse, bu yazılarla birlikte, bu bilgileri de okumayı dener. İsteyen de, sadece yazıları okuduktan sonra, gerek görmesi halinde, bu ek metinleri okur. Ya da şimdi bu okumalarla ilgili tüm söylediklerimi unutun ve kendi bildiğinizi yapın. Bu önerilerim de durduk yerde bir başka yönlendirme olarak görülmesin... Bunları şu amaçla söyledim aslında. Her okuma farklı bir vurgu getirecektir ve benim için doğrudur. İnsan, kendisini duyurma sancısı çekince, böyle olasılıklar üzerinde durmaya mecbur kalıyor işte...

Kitabın adına gelince... Bu ad da bu birleştirici metinlerin ya da hikâyelerin uyandırdığı duyguyla bulundu. Yirmi yıl, onca yaşanana rağmen, bir yaz yağmuru gibi çabuk geçmişti gerçekten... Bunu, bu satırları yazarken de hissediyorum. Ancak bu yıllara yazılar, bir yağmur gibi de düşmüştü aynı zamanda. Benim yaşadıklarım, bir yazma yağmuruydu da... Başka türlüsünü yapamazdım, evet... Tutkum bana yaz demişti... Tüm unutulmak istenecek ve unutulamayacak yağmurlara, gidenlere ve bir daha dönmeyeceklere, yaşananlara ve yaşanamayanlara rağmen... Tüm depremlere ve geçiciliklere rağmen... Yaz... Yaz... Yaz...

Yağmur hâlâ devam ediyor... Eskisi kadar ıslanmaya devam ediyorum elbet... Ama arada küçük bir fark var... Savunmasızlığa ve korunmasızlığa daha çok değer veriyorum artık... Nasıl korunacağımı eskisinden çok daha iyi bilsem de... Yolunuz açık olsun...

1984...
'Şalom gazetesi'...

İlk adımların heyecanı...

Şalom *gazetesinin* Yaşam *ekinde yayımlanan bu iki yazı, beni ilk kez okur karşısına çıkarıyordu. O günlerdeki heyecanımı ve sevincimi asla unutamam. Ak üzerine karanın büyüsüydü bu...*

Böyle bir yerden nereye gideceğimi elbette bilmiyordum. Kendime, önümde çok çetin bir yolun uzandığını söyleyebiliyordum ama. Direnecek, savaşacak ve beklemeyi göze alacaktım. Hikâye serüvenim bunu bana çoktan öğretmişti zaten.

Sevincimi artıran, daha da doğrusu gururumu okşayan ve beni daha da yüreklendiren, bu yazıların, alınan özel bir izinle, Haldun Taner'in Milliyet *gazetesindeki 'Devekuşuna Mektuplar' sütununda daha önce yayımlanmış bir Kafka makalesinin yanında yer almasıydı. Bu heyecanımı birkaç yıl sonra, hayatımı değiştiren o 'buluşma'nın hemen ertesinde de dile getirme olanağını bulacaktım. Ancak o 'ilk günler'de, bu 'buluşma'yı, ne gizleyeyim, hayal bile edememiştim. 'Buluşma'da Haldun Taner Öykü Ödülü vardı... Bu ödülü gerektiğince taşımak için elimden geleni yaptım... 1984 yılının gerçekleri çok farklıydı ama, dediğim gibi. O heyecanda daha çok, Haldun Taner'in hocam olmasına yüklediklerimin getirdikleri ve uyandırdıkları vardı. Uzunca bir süredir görüşmüyorduk. Kendimi başka bir hayat mücadelesinin içinde bulmuş, filoloji günlerindeki birçok insanımın hiç istemediğim halde çok uzağına düşmüştüm. Ona, o dönemimde, bu yazı birlikteliğimiz sayesinde, onca zaman sonra kendimi yeniden gösterebilmemden daha sevindirici ve gönendirici ne olabilirdi ki...*

Bu yazılarla, Kafka'nın sadece ustalarımdan biri değil, aynı zamanda ruh ikizlerimden biri de olduğunu dolaylı bir yoldan göstermek istemiştim, hatırlıyorum. Bu 'yakınlık', Yahudi kimliklerimizin çok ötesinde ve derinlerinde bir yere dayanıyordu. Bunu, bu kimliğin önemini göz ardı ettiğimden söylemiyorum. Tam aksine böyle bir 'ortaklık' beni elbette kendisine, dilimde benim gibi yol almaya çalışan birçok yazardan çok farklı bir şekilde çekmişti. Ancak ondaki, bu kimliğin de izlerini taşıyan derinlik, başka bir derinlikti, hissediyordum. Anlıyordum demedim, hissediyordum dedim, farkındaysanız. Şimdi, yıllar sonra bu yazıları okurken, kimi cümlelerimde bu duygumu kendiliğinden, çok da farkına varmaksızın dışavurmuş olduğumu görüyorum. Yazılar da birer tanıtım ve metin incelemesi kaygısından çok, böyle bir amaçla yazılmış gibiydi zaten...

Kafka'nın 'Değişim'i...
Hangi Değerler, Hangi Ahlak Kuralları ?..

Kafka'nın en bilinen hikâyelerinden biri olan *Değişim*, ilk kez Kurt Wolf tarafından, 1915 yılında yayımlandı. Yayımlatma istek ve cesaretini gösterdiği ender eserleri arasında yer alan bu hikâyesini yazdığı yıllar, yazarın kendisini katılaştırdığı ve toplumdan uzaklaştırdığı, dahası iyiden iyiye soyutlamayı göze aldığı yıllardır aynı zamanda.

Hikâyenin kahramanı 'reklam propagandisti' Gregor Samsa, kâbuslarla dolu bir gecenin ertesinde, kendisini büyük bir hamamböceğine dönüşmüş olarak bulur. Kahraman, gece ve tatil günleri gibi, insanın kendisine daha çok yönelmek zorunda kaldığı o tehlikeli zaman dilimlerinin birinden itici bir yaratık kimliğiyle çıkmıştır. Şaşırtıcı, belki de yadırgatıcı olan, onun bu değişime rağmen insan dönemindeki duygu ve niteliklerini yitirmemiş görünmesidir. Babasının birkaç yıl önceki iflasından sonra, ailesinin geçim yükü, tüm tasaları ve çalışma düzeniyle, bu duygularının karmaşasını yaşayan Samsa'nın omuzlarına yüklenmiş, bu durum, annesi, babası ve kız kardeşi Grete tarafından, mutlak yerine getirilmesi gereken zorunlu ve doğal bir görev olarak görülmüştür. Onun, o ilk sabahta, değişmiş bedenine rağmen zihninde dolaştırdığı düşünceler, biraz da bu nedenle, bu yükümlülüğün ve tutsaklığın yol açtığı tasayla gelişir ve ortaya konur. Örneğin, kendisini işyerine yetiştirecek trene on beş dakika geciktiğini birdenbire, dehşetle fark eder. Yatağından doğrulmak için davransa da, bedeninin henüz alışmadığı işleyişi ve yeni bacaklarının güçsüzlüğü buna izin vermez ama. Alışkını olmadığı bu gecikme ailesinin de dikkatini çeker. Evde herkes onun uyuyakaldığını ya da hastalandığını düşünür önce. Kilitli oda kapısından seslenmelerine aldıkları karşılık, garip bir hayvanın çıkarabileceği bir sestir sadece. Aynı karşılığı, bir süre sonra, eve bu gecikmenin hesabını sormaya gelen müdürü de alır. Uzun ve zahmetli bir çalışmadan sonraysa kapısının kilidini açıp, her şeye karşın, kendisini 'göstermeyi' göze alır. Ailenin tüm bireyleri, özellikle de baba bu

beklenmedik görüntü karşısında, dehşetten ve üzüntüden çok, büyük bir öfkeye kapılır. Odasından çıkmaya çalışsa da hırpalanır, kaba güçle gerisin geriye itilir ve bir yerde, bu odada hepten yaşamaya mahkûm edilir.

Zaman geçer, bu artık sonlanmayacakmış gibi görünen kâbus devam ederken, aile de, geçimini sağlama konusunda, gereken önlemleri almaya çalışır. Hasta anne koltuğunda elişleri örer, baba bir dairede odacı olarak çalışmaya başlar. Birikmiş paranın hesabı yapılır. Evin bir odası üç adama kiralanır. Bakımını köylü ve yaşlı bir kadın hizmetçinin üstlendiği Gregor ise, kendisindeki bu değişim yüzünden, bir yandan ailesinin karşılaştığı bu sorunlar, bir diğer yandan da kız kardeşinin konservatuvardaki keman öğrenimine artık devam edememesi karşısında çok derin bir üzüntüye kapılmıştır. Ziyaretine arada sırada kız kardeşi de gelir, kendisine, beslenmesi için gereken çöpleri ve yemek artıklarını getirir. Grete bu durumu başlangıçta bir sorumluluk ve bir görev olarak kabul eder. Ancak abisinin bu halindeki değişmezlik ve değişmezliğine inancı, tahammül sınırlarını ancak belirli bir yere kadar götürebilmesine izin verir. O da ziyaretlerini zamanla seyrekleştirecek, abisini, tıpkı anne ve babası gibi kendi kaderine terk edecektir.

Bu yeni hayatta, her şeye karşın aralık bırakılan oda kapısından duyduklarıyla, ailesiyle kimi geceleri ve bu gecelerin duygularını paylaşmaya çalışır Gregor. Bir gece de, kız kardeşinin keman çalmasından çok etkilenerek, yeni kiracıların da bulunduğu odaya gitme 'temkinsizliğini' gösterir. Şiddetli bir öfkeye kapılan baba, oğlunu âdeta bir elma bombardımanına tutar. Bu elmalardan biri de Gregor'un sırtında derin bir yara açar. Tekrar odasına 'tıkıldıktan' sonra, kız kardeşi, artık asla kendilerinden olamayacak bu iğrenç canavardan mutlaka kurtulunması önerisinde bulunur.

Odasında, kirli, terk edilmiş, görme duyusunu, iştahını ve insan niteliklerini her geçen gün biraz daha çok yitirmiş ve hayvansılığından nerdeyse zevk alır bir haldeyken, kız kardeşine için için hak verir ve artık ölme zamanının geldiğini düşünür Gregor. O gece, sabaha doğru saat üçte, aldığı yaranın ve bu düşüncelerin etkisiyle son nefesini verir. Sabah, odaya gelen hizmetçi yaratığın 'geberdiği' müjdesini verir. Bu epeydir beklenmiş gelişme üzerine büyük bir rahatlama duyan aile, bir günlük bir tatile çıkmaya karar verir. Bir köy yerine doğru yol alırlarken, anne ile baba, tramvayda, çok önemli bir kararın vaktinin geldiğini fark ederek, şefkatle

bakarlar birbirlerine. Grete büyümüş, serpilmiş, güzel bir kız olmuş, evlenme çağına gelmiştir artık...

Kafka'nın birçok eserindeki gibi, yarın tasasını yaşayan, küçük hesapların peşinde koşan insanların dünyasında geçen bu öyküde de, gerçekliğin sınırlarını zorlayan fantastik olaylar, dikkatli bir gözle incelendiğinde, görülenden daha üst ve derin bir insanlık durumunu vurguluyor ve yazarın değişmez 'leitmotiv'leri arasında yer alan bir başka olma, bu nedenle de toplumun dışında kalma, dahası bırakılma sorunsalının taşıyıcılığını yapıyor. Hamamböceği de, anlatılanlara böyle bir bakış açısından yaklaştığımızda, rasgele seçilmiş bir simge olmaktan çıkıp, baskıcı babanın kişiliğiyle bütünleşen, tuttuğunu koparan, toplumdaki yerini almış insanların, farklı ve aykırı insanlar karşısında duydukları rahatsızlığın, giderek iğrentinin açıklayıcısı oluyor. Benzer bir denemeyi, yazarın bir başka eserinde, *Taşrada Düğün Hazırlıkları*'nda da görüyoruz. Bu öykünün kahramanı Raban benliği ikiye bölünmüş bir insan kimliğiyle karşımıza çıkar ve evlenmesinin hemen öncesinde, kendisini yatağında, bir böcek olarak görür. Ancak yine kendisinden bilineni ve istenileni bekleyenlerin taleplerine aykırı düşmemek için, evlilik törenine giyinmiş bedenini göndermeye karar verir. Gregor Samsa işte bu son tavizi reddetmiş görünür. Üstelik bu başkalık karşısında yeni bir alternatif getirmez ve bu haliyle Raban'ınkinden daha saygın ve onurlu bir seçimle karşımıza çıkar.

Kafka'nın bu hikâyesi, her türlü çıkışın önünün kapandığını dile getirmek isteyen bir çığlık gibidir. Birileri bir kadere mahkûm edilmiştir sanki. İnsanlığını kaybedip, en iğrenç hayvan şekillerinden birine dönüşen Gregor Samsa'nın bu değişiminin bir seçim mi, yoksa bir zorunluluk mu olduğu sorusunu yanıtlamaysa, galiba bu 'durum' üzerine düşünmeye gönüllü olanlara ya da farklılıklarının acısını çekmeye zorunlu tutulanlara kalıyor...

Sanatoryumdan Mektuplar
ya da Matliary'deki Kafka

> Sevgili Ottla,
>
> Sana yazmayalı uzun süre oluyor. Kendimi iyi hissettiğim zamanlar, ormanda, katıksız sessizliğin tam ortasında, kuşlar, nehir ve rüzgârla birlikte ben de susuyorum. Umutsuzluk duyduğum zamanlardaysa, villada, balkonda, gürültü ormanı yıkarken, yazamıyorum. Mektubum annemiz ve babamız tarafından okunuyor çünkü. Bu son durum ne yazık ki daha sık gerçekleşiyor ama ilki de olmuyor değil. Tıpkı şu son öğle sonrası gibi. Ancak buna da şaşmıyorum. Dünyada bana gerektiği kadar sessizlik yok. Bu da bu kadar çok sessizliğe gereksinim duyma hakkına sahip olunmamasını gerektiriyor...

Kafka, 1921 yılının haziran ayında, kız kardeşi Ottla'ya, Slovakya'daki Yüksek Tatralar'da bir tedavi merkezi olan Matliary'den yazdığı yüze yakın mektubundan birine böyle başlıyor. Bu tarihte yazar, tanısı 1917 yılında konan, büyük bir olasılıkla da uzun süredir yakalanmış bulunduğu verem hastalığından tedavi görmektedir. Doğacı, vejetaryen ve çağdaş tıbbın yöntemlerine sonuna kadar karşı olan yazarın ölümünden yıllar sonra keşfedilen bu mektupları, yazınsal bir değer taşımalarının ötesinde, hayata dair bazı ipuçları vermeleri açısından çok önemli görünüyor.

Burada, çaresiz bir hastalığın uyandırdıklarını, her türlü kuramın dışında, somut bir şekilde duyulan o acıdan yola çıkarak gözlemlemek de, ölüme mahkûm insanların ölümlerinin gereksiz yere ertelenmesi karşısındaki başkaldırıyı görmek de mümkün, şaşırtıcı bir kehanetin tanıklığını yapmak da...

Ottla, Kafka'nın aile içinde en çok, belki de tek anlaştığı insandır. Bu mektuplardan anlaşıldığı kadarıyla yazar, bu küçük kız kardeş karşısında

kendisini kimi kez bir eğitici, kimi kezse korunmaya muhtaç bir çocuk olarak görüyor.

> Bana arkadaşlarım olup olmadığını soruyorsun. Başlangıçta yalnız kalmayı istiyor ve başarabiliyordum. Sonraları her şeye karşın mümkün olmadı bu. Öğüdüne uyarak kendimi kadınlardan bütünüyle uzak tuttum. Bu da ne beni büyük bir bedel ödemek zorunda bıraktı, ne de onlara zarar verdi...

Yazı düzleminde gerçekleşen bu sevecenlik dolu ilişkide, yazarın aslında, olmayı başaramadığı bir adamın çehresini seçtiğini sezeriz. Bu durum da, belki biraz, bir sevgiliyle birlikte olamamanın verdiği acıyı ya da uyandırdığı çaresizliği dile getiriyor. O, bir başka deyişle, kendisini, kimi zorunlulukları yüzünden, gizlemekten kaçamayan bir insandır. Bu gizlenme hiç kuşku yok ki, öncelikle özel bir tarihten gelmektedir. Gelgelelim, Matliary'nin onun için aynı zamanda bir başka acı verici deneyime yol açması, bu yabancılaşmayı bir başka boyuta taşımamızı da gerektiriyor.

Duygularını ve dünyasını Almanca ifade eden bu Çek Yahudisi, komşu odayı paylaştığı kadından söz ederken, gelecek hakkında kâhince bir öngörüde bulunmaktadır artık.

> *Venkov*'u[1] başyazıları yüzünden yeğ tutuyordu. 'İfşaat'ı[2] (kendini hiçbir zaman olduğu gibi tanıtamamak ne büyük acı) tamiri imkânsız, ama sonradan etkisinden kurtulacağım bir şeyleri ağzından kaçırabileceğini düşünerek, bir başka zamana bırakmayı kararlaştırdım. Ancak daha sonra, şimdi belirtmekten sakındığım kimi ayrıntılara ilişkin izlenimlerimin abartılı olduğunu fark ettim. Aslında oldukça iyi, sevimli ve çok mutsuz bir yaratıktı. (Hastalığı ailesinde kimi hasarlara neden olmuştu.) Buna karşın neşeli bir mizacı vardı. Zaten 'ifşaat'ımdan sonra beni 'yok etmedi', tam aksine, daha sevecen davrandı.

Bu deney Kafka'ya, aslında çok iyi bildiği bir duyguyu bir kez daha hissettirir. Kapalı bir ortamda, ölüm karşısında birlikte yaşamaya zorlanan bu insanlar için bile, hangi ulustan ya da dil dünyasından gelirlerse gelsinler, antisemitizm, sofra sohbetlerinin en tercih edilen konularından biridir. Yazar böyle bir ortamda 'gizlenmemeyi' daha uygun bulur ama, Venkov'u okuduğunu belirtmekten nerdeyse zevk aldığını söyleyen yaşlı kadının belirişi karşısında da allak bullak olur. Aslında yaşananlar, 1920'lerin Slovakya'sı için son derece olağandır. Burada asıl etkileyici olan,

Kafka'nın başarısız Münih Darbesi'nden de önce, 'yok etme' (extermination) kavramından söz etmesidir. Bu öngörü, etkileyiciliği kadar, tüyler ürperticidir de. O, geleceğin Avrupa'sında yaşanacakları hissetmiş gibidir sanki. Bu bakış açısı, onun bir başka önemli yanı üzerinde durmamızı sağlıyor. Belki de asıl önemlisi hiçbir zaman gereğince anlaşılamamış ya da kendisini ortaya koyamamış bir insanın dramıdır. Belki de bu yüzden yarattığı kahramanlar, benliklerini açığa vurmada yeterince cömert değildirler. Bu durumda da iletişimsizlik ağını yılların akışında yavaş yavaş ören 'uygar' dünyanın vardığı yer konusunda bir daha düşünmek gerekebilir. Gregor Samsa'nın bize bıraktığı dünya, onca savaşa rağmen pek değişmedi ne de olsa...

Kafka'nın birey olarak dramının ve bu dramdaki 'baba imgesi'nin içine girdikçe, Değişim *hikâyesini daha iyi anladım. Odaya kapatılma, birileri tarafından iğrenç bir yaratık gibi görülme, bu nedenle de 'dışarıda', belirli bir sınırın ötesinde tutulma durumlarındaysa, hem o bireysel tarihe, hem de o toplumsal hafızaya göndermeler yapılıyordu. O uygarlığın aktörleri uzun bir ölüm yolculuğuna çıkmıştı... Bu gerçek de daha sonra, yılların akışında görebildiğim gerçeklerdendi...*

O sanatoryumdan o mektupları yazan Kafka'ysa, nasıl bir yere vardığının ve ne kadar anlamlı yazılar yazdığının tam anlamıyla farkında olmayan bir yazardı sanki. Ama bana kalırsa onun asıl büyüklüğü de buradan geliyordu. Bu duruş, yazdıkları birkaç kitapla kendilerini nedense çok özel bir yerde gören günümüz yazarlarına o kadar derinlikli bir ahlak dersi ki... Anlayan anlıyor artık...

Şalom *gazetesinde o günden sonra birçok yazım yayımlandı. Joseph Roth'un* Eyub*'u, Mendelssohn'un ardında bıraktığı 'mutluluk efsanesi', Marcel Proust'un* Yitik Zaman Ardında*'sı ve Stefan Zweig'ın 'son mektuplar'ı üzerine yazdığım yazıları, hem söylediklerimi artık fazla anlamlı ve heyecanlandırıcı bulmadığımdan, hem de bu bölümü gereksiz yere uzatmak istemediğimden, bu kitaba almadım. O yazıları okumaya değer bulanlar için arşivler sonuna kadar açık.*

Gazeteden, sayısını hatırlayamadığım daha birçok yazı yazdıktan, kısa bir süreliğine de kültür-sanat sayfasının yönetmenliğini yaptıktan sonra, eğer şimdi yanlış hatırlamıyorsam 1985 yılının sonlarına doğru ayrıldım. Bana o ilk günlerimde sayfalarını açma nezaketini gösterenlere teşekkürü her zaman borç bildim ve bu borcu yazarlık serüvenimin birçok zamanında içtenlikle dile getirmeye çalıştım. Bu teşekkür, onca yıl sonra, bugün için de geçerli...

Ancak benden bu ayrılığı bekleyen ve isteyen o zaman da, başka yerlere gitmeyi ve açılmayı hayal ettiğim bir zamandı. Kendimi, daha ilk günden başlayarak inandığım yazarlık savaşımda, sadece tek bir kimliğin, Yahudi kimliğimin sınırlarına hapsedemezdim. Şalom*'da kalmak elbette bu sonucu zorunlu olarak getirmeyebilirdi. İnsanın bulunduğu yerden çok, ne söylediği, dahası, söylediğini nasıl duyurabildiğidir asıl önemsenmesi gereken, biliyorum... Ben o günlerde, daha geniş bir okur kitlesiyle kucaklaşmak istiyordum galiba. Bu gerçeğe, mekânı cennet, toprağı bol*

olsun, Jak Deleon da dikkatimi çekmişti. Ona göre de bu alanın sınırları içinde kalamazdım, kalmamalıydım.

1985-86...
'Stüdyo İmge'...

'Flamenko'da aranan şiir...

Stüdyo İmge *dönemi böyle başladı işte. Başka denizlere açılıyordum. İçimde, yıllar boyunca, o kadar çok söz ve ses birikmişti ki... O kadar çok yer ve insan beni çağırıyordu ki artık...*

Stüdyo İmge*'yi şimdilerde kim hatırlıyor, bilemiyorum. Yazmayı daha çok bir gönül işi olarak görenlerin, şarkılarını birileriyle paylaşmak istedikleri bir dergiydi... Yazarlarının çok büyük bir bölümü Anglosakson kültürüne daha yakındı. Burak Eldem'i, Yaşar Akşahin'i, Gökalp Baykal'ı orada tanıdım. Derginin sahibi ve genel yayın yönetmeni Levent Erseven'i de, en faal çalışanlarından ve yöneticilerinden Adnan Özer'i de, farklı bir çizgide yürüyen, daha çok Osmanlı-Türk musikisine ve dünyasına yakın bir yerde duran Taner Ay'ı da orada tanıdım. Onlarla da Jak Deleon sayesinde tanıştım. İzini günün birinde hepten kaybettiren, çok farklı bir şiiri arayan Yusuf Algazi de ara ara derginin Cağaloğlu'ndaki o kesif sigara dumanı kokan çalışma yerine gidip gelirdi. Benim çizgim de farklı bir çizgiydi. Ben de kendimi daha çok Latin dünyasına, özellikle de İspanyol kültürünün bende bıraktıklarına ve doğurduklarına yakın hissediyordum. O arkadaşlar arasında, belki de bu yüzden Adnan Özer'le daha sıcak bir ilişki kurabilmiştim. Çünkü onun da 'Küba deneyimi'nden gelen bir İspanyol dünyası vardı. 'Karşılaşma' da böyle gerçekleşmişti işte. Ne kadardır 'flamenko'nun tarihi üzerine yazılar yazmak istiyordum. Hayalim Adnan'ı çok heyecanlandırmıştı. Yola aynı zamanda onun yüreklendirmeleri ve heyecanıyla da çıktım anlayacağınız. Sonra da bu yazılar çıktı. Yazdıklarımın bana başka bir kaderi çizeceğini o zamanımda nereden bilebilirdim... O günlerden sonra koşullar beni birçok müzik yazısı yazmaya itti... Kısa biyografimin bir yerlerinde, 'Çeşitli gazete ve dergilerde müzik ağırlıklı yazılar yazdı' ifadesinin sıkça kullanılması boşuna değildir. Serüven* Cumhuriyet *gazetesinde de devam edecekti. Bununla da kalmadı, ilerleyen yıllarda, TRT 3'te, Açık Radyo'da ve NTV Radyo'da iki yüzü aşkın müzik programı da yaptım. Nota okumayı ve müziğin tekniğini bilmeyen bir insan bu yazıları neden yazdı, dahası, yazmaya nasıl cesaret edebildi ?.. Birçok sorum gibi, bu sorumun yanıtını da uzun süre veremedim. Ancak zamanla, eğer yaptığınıza gerçekten inanıyorsanız, daha da önemlisi samimiyeti birçok değerin önünde ve üstünde tutuyorsanız, gerçekleri bulabiliyorsunuz. Bu yazılar bir müzisyenin yazıları değildi. Bir etnomüzikoloğun, bir araştırmacının yazıları da değildi. Bu anlamda hiçbir iddia taşımadım. Bu yazılar sadece ve sadece, bir yazarın müzik üzerine*

yazılarıydı. Olası yanlışları ve eksikleriyle... Mükemmelliğe ve mükemmellik kaygısına hiçbir zaman inanmadım zaten. Mükemmellik kaygısının ardında hep bir kendine güvensizliğin yattığını, soluk alıp verdiğini düşündüm hatta. Ardımda, bu serüven adına bıraktıklarımla, bu nedenle barışığım artık...

Dahası var. Müzik, çocukluk yıllarımdan başlayarak, benim için hep çok önemli bir yerde durdu. Hikâyelerimde ve romanlarımda birçok kez dile getirmeye çalıştım. Dedemin evinde, o lambalı radyoya bağlı pikaptan gelen Fransızca, İtalyanca, İspanyolca ve Rumca şarkılar, duygusal coğrafyamın çizilmesinde çok önemli bir rol oynamıştır. Genç kızlığının bir döneminde ut meşk ettiğini söyleyen babaannemin sevdiği ve radyodan dinlediği şarkılarsa Osmanlı tarafımın içimde yer etmesine yol açmıştır. Annem ile babamın yine o taş plaklardan dinledikleri Türkçe tangoları da bu serüvene eklersek, resim iyiden iyiye ortaya çıkar. Batı ile Doğu, bir ailenin farklı ve birbirini aslında pek çekemeyen kutuplarında böyle buluşmuştu. Bendeki birçok hikâyenin yolunu açan sesler ve insanlar da orada doğmuştu işte. Müzik üzerine yazılar birer resim taslağıydı sanki bu durumda... Aldığım eğitim, okuldan ya da kitaplardan edindiğim bir eğitim değildi, hayatın içinden geliyordu. Yılların akışında bu dünyayı yavaş yavaş, kendi şarkılarımla da genişlettim, derinleştirdim ve çok iyi bir dinleyici oldum. 'Yazı'mın her zaman çok yakınında durmuştur bu yüzden müzik. O kadar ki, o hikâyeleri yazdığım günlerde, her yazar gibi tıkandığım, içimdeki sesi bir türlü dışarıya çıkaramadığım zamanlarımda, kelimenin tam anlamıyla imdadıma bile yetişmiştir. Daha doğrusu ben kimi şarkılarımı böyle anlarımda imdadıma çağırmışımdır. O birdenbire kapanan kapakları yeniden açsınlar diye... Ne yalan söyleyeyim, sonuç çoğu kez başarılı olmuştur da. İşte bu nedenle, bugün öğrencilerime de, yazılarını yazamadıklarını söylediklerinde, bu yöntemi öneririm, 'Yazmaya ara verin o zaman, içinizde çok yer etmiş şarkılarınızı dinleyin' derim. Açık açık söyleyemem ama, onlara, 'Böyle şarkılarınız yoksa zaten yazamazsınız' demek de isterim bu sözlerimle... Şarkıları olmayan insanlar var mıdır gerçekten ?.. Bilmiyorum... Her şeyin ve herkesin öyle büyük bir hızla tüketildiği bir dünyada yaşıyoruz ki artık... Ama neyi, nasıl yaşarsak yaşayalım ya da yaşamaya mecbur kalalım, ben bu yöntemin doğruluğuna daha uzun yıllar inanacağım herhalde...

İçimde onca kıpırtıya yol açan 'flamenko'yu nasıl göz ardı edebilirdim o halde ?.. Ortaya bu hayal adına, dört yazı çıkarabildim... Yolculuğun çok farklı sesleri ve fotoğrafları vardı...

Cante Jondo... Çok Uzaklardan, Acılı Bir Ses...

Bir yakarı, bir çığlık, bir yanık ses Endülüs... Yıllar, yüzyıllar süren acısıyla ulaşıyor günümüze. Bir sızı Endülüs... Bir inilti sonra, bir sürgünün, bir hüznün şiiri... Federico García Lorca'nın, Antonio Machado'nun yüreklerini bıraktıkları ülke... Yabancı gezginlerin pek ayrımsayamayacağı terk edilmişliği ve kapkara yazgısıyla...

Sevilla... Durmaksızın akışı Guadalquivir'in... Durmaksızın... Hiç dinmeyen sızılar gibi... Gırnata'dan böyle bir iklimde, köklerini çok uzaklarda bulabilen bir ezgi duyulabilir.

'Cante jondo'nun dünyasına yavaş yavaş gireriz...

Bir hayattır bu anlamda 'cante jondo', bir var olma kaygısıdır, kuşaktan kuşağa sabırla aktarılan. Başlangıçta bir acı vardır, hüzün, öfke ve tutku vardır. Bir çığlık yükselmektedir, çok derinlerde paylaşılmak istenmektedir.

'Cantaor'u, bir başka deyişle şarkıcıyı, bu içten gelen sesiyle, meyhanelerin birinde bulabiliriz. Doğaçlanmayı bekleyen ezgi, yarı loş, yarı aydınlık bir yerde bulur ortamların en iyisini. Ortalık sigara dumanlarına boğulmuştur belki de. Çevreye bir şarap kokusu ve esrikliği yayılmıştır. Uzun bir gece süresince birlikte olunmuştur. Yaşananlara yabancı bir insanın beklediğinden çok farklı bir görüntü kendisini içten içe hazırlar. 'Cantaor'un boyun damarları irkiltici bir biçimde belirginleşmiştir. Ses telleri kopacak, dahası kopmayı isteyecek gibidir. Esin, bir yabancının göremeyeceği, duyamayacağı bir yerden alınmıştır.

Kökler... Başka bir iklimin insanları...

Manuel García Motes, "Cante Flamenco. Algunos de sus presuntos origenes" adlı yazısında, 'Cante jondo'nun öncelikle, adından da anlaşılacağı gibi, bir eğlence musikisinden çok, insan doğasının derinliklerine seslenen bir tür olduğunu belirtiyor. Güzelliği kadar, hüznüyle de etkileyebilen bir sestir burada sözünü etmemiz gereken. 'Flamenko'nun çeşitli türlerini de bu musikinin tarihsel ve doğal değişimleri getirmiştir. En temel değişim de müzik ile sözün o derin duygunun kendi içine

kapalılığının baskısından kurtulmaya başlamasıyla gerçekleşmiştir. Sonra da yorumlar gelmiş, aslı oluşturan kimi formlar, zamanın akışında, yerli yersiz süslemelerle bu değişimlerden payını almıştır. En büyük tehlikeyse, yüzyılların geçişiyle, aslolanın bu süslemelerin içinde sessizce kaybolmaya yüz tutması, derinliklerin yerini yüzeysel duyguların almasıdır.

Manuel de Falla bu tehlikeyi görmüş, kimi doğruların bilincine besteci sezgisiyle varabilmiştir. 'Cante jondo'yu çok sevmiş, bu konudaki araştırmalarına yıllarını vermiş, gerçek bir kültür insanıdır aynı zamanda Manuel de Falla. 1922 yılında, özgünlüğünü iyiden iyiye yitiren ve farklı, köklerine çok yabancı bir müziğin denetimine girmeye başlayan, bir başka deyişle de çöküş dönemini yaşayan bu müziği canlandırmak ve insanlarına yeniden kazandırmak için düzenlediği 'Cante Jondo Yarışması' üzerinde her zaman önemle durulacak bir dönüm noktasıdır kuşkusuz. Bir öze dönüşün göze alınması, belki de sınanmasıdır bu yarışma.

Falla'nın bu müziğe hizmetleri burada bitmiyor ama. Onun bu konu üzerine yaptığı araştırmaların sonucunda geliştirdiği yeni kuramlar da var. Bunlara, türün daha iyi anlaşılmasını ve kimi ayrıntıların daha kolay özümlenmesini sağlayabilecek düşünceler, varsayımlar da denebilir. Ona göre 'Cante jondo', birçok insanın sandığı gibi Arap musikisinde bulmaz kaynağını, çok daha eski bir zamana dayanır. Onun bu yaklaşımını destekler başka görüşler de vardır. Görüşleri birleştiren gerçek, bize bu müziğin gerçek sahiplerinin Çingeneler olduğunu söylüyor. Kökenleri, yaşayışları ve kültürleri hakkında, bugüne dek çok şey söylenen Çingeneler... Francese Botey'in, yıllar süren bir çalışmanın ürünüymüş gibi görünen *Lo gitano, una cultura desconocida* adlı uzun soluklu incelemesi, birçok görüşe göre bu konuda yapılmış araştırmaların en yetkinlerinden biri olarak görünüyor. MÖ 3000 yıllarından 2000 yıllarına kadar, bugünkü Hindistan'ın yayıldığı topraklarda yaşayan Çingenelerin gelişmiş bir şehir uygarlığına eriştiklerini söylüyor Botey bu çalışmasında. Zamanla değişmeye başlayan ve değişik bir görünüm kazanan Hint topraklarında, Brahman din ve kültürünün acımasız bir baskıyla ağırlığını hissettirişi durumu değiştiriyor. Bu tarihten sonraki her oluşum, Çingene topluluklarının aleyhine bir gelişme göstermektedir... Bu araştırmada daha sonra, bu toplulukların, Hindistan'ın sıkı kast düzeninde, paryalarla nerdeyse aynı konuma getirildiklerini okuyoruz. Zamanın, beraberinde büyük kararları nasıl getirdiği de bu okumadan çıkıyor. Onları artık çetin ve uzun bir göç yolu beklemektedir...

Fernando Quinones'e göre bu göç VII. yüzyılda başlıyor. Yavaş yavaş gelişen, çağlar boyunca süren bir göçtür bu. Asya ve Avrupa'da geçtikleri topraklarda, özlerinden, kültürlerinden ve kişiliklerinden bir şeyler bırakmıştır hep Çingeneler... Göçleri yüzyıllarca, kilometrelerce sürer. Tarihleri sürekli bir göç yolunda yazılır. Geçtikleri ya da yerleşme girişiminde bulundukları hemen hemen her yerde büyük baskılarla karşı karşıya kalırlar. Acılarla büyümüş kuşaklar yetiştirmişlerdir bu yüzden. Botey, onların Endülüs topraklarında karşılaştıkları acıların, daha önce başka yerlerde karşılaştıkları acılardan çok daha büyük olduğunu söylüyor. Bu topraklara Kuzey Afrika'dan, Cebelitarık'ı geçerek geldiklerini biliyoruz artık. O zamanlarda bu topraklar Arap musikisinin etkilerini yoğun bir şekilde taşımaktadır. Çok uzun bir zaman yaşanan Kuzey Afrika'dan getirilenler de dikkate alındığında, farklı nefesleri barındıran çok zengin bir birleşmeden söz etmemiz gerekiyor bu durumda.

Bu zenginliği Federico García Lorca da görmüştür. Ona göre için için işleyen bir öfke ve bir hüzündür Endülüs, tüketilemeyecek bir şiirdir. O da bu toprakların insanıdır ve sevgili Endülüs'ünün bu yıllar, yüzyıllar süren musikisine kendince bir ses getirmeye çalışır, araştırmaları, yazıları ve çeşitli yerlerde verdiği konferanslarıyla. *Arquitectura del Cante Jondo* adlı çalışmasında Manuel de Falla'nın yaptığı araştırmalardan büyük bir saygıyla söz eder: 'Cante jondo'daki Hint musikisi etkisini bir makamı oluşturabilecek notalar arasındaki uyumsuzluk, icranın daha çok bir paylaşım şeklinde algılanmasını sağlayan ortam ve bir notanın hani nerdeyse bir saplantıyı andırırcasına çok kez kullanılması gibi özelliklerle açıklamak mümkündür. Ancak aynı Lorca 'El Cante Jondo' adlı konferansında, bu musikinin doğumundaki Bizans etkisinden de söz eder ilk kez. İspanya, XI. yüzyıldan itibaren kabul etmeye başlar Hıristyanlığı. Bu yeni dine ve kültüre ilişkin etkilerin yayılımıdır biraz da bu etkiyi doğuran. Söylenmesi en zor tür olarak bilinen 'siguiriya'daki acı, derinliğini bu musikiden almaktadır.

Başka araştırmacılarsa, başalangıçtaki etkilerden söz ederken, dikkatimizi İbranî ve dinî Yahudi musikisine çekmek ister. Taraftar toplayabilmiş bir görüştür bu ama, yine birçok araştırmacıya göre, somut dayanaklardan yoksundur. Aslına bakılırsa, Çingeneler gibi, yüzyıllar boyunca göçte kalmış bir kültürün insanlarınca inşa edilmiş bir musikide böyle bir etkinin aranması konusunda gönüllü olunabilir. Gelgelelim, Manuel García Matos, İbranî musikisini inceledikten sonra, böyle bir etkiyi

doğrulayabilecek somut izlere rastlayamadığını söylüyor. Buna karşın, kimi araştırmacılar, bir sinagog musikisi olan 'kol nidrei' ile bu musiki arasındaki benzerliklere dikkatimizi çekmekte ısrar ediyor yine de.

Sonuçta, 'cante jondo'yla, çok uzaklardaki bir zamanla karşı karşıya bırakıldığımızı söyleyebiliyoruz.

Çingenelerin Endülüs'ü

Gün gelir, büyük göç yolları da geride bırakılır. Çingenelerin Endülüs topraklarına, bir başka umut adına yerleşmeye başladıkları zaman, Hıristyanlığa karşı direnen son kalelerin de yıkıldığı zamandır. Yüzyıllar boyunca, aynı uygarlık çatısı altında yaşamış Araplar ve Yahudiler için yeni bir acıya yolculuk başlamaktadır. Birileri gelmekte, birileriyse istemediği halde gitmektedir bir başka deyişle... Guadalquivir Nehri'nin dinleyeceği ve saklayacağı yeni göç türküleri vardır...

'Cante jondo'nun temelindeki hüznü bu birliktelikte aramamız mümkündür. 'Cantaor'un o uzun çığlığı zamanla bir hesaplaşmadır. Keder hayatın içindedir, bir yazgı gibi yaşanır deyiş yerindeyse. Yıllar, yüzyıllar süren bir kovulmuşluk duygusu... Haksızlıklar, yabancılıklar, işkenceler... Bu mirası taşımak kolay değildir... Caballero Bonald belki de bu nedenle, 'Flamenko, acının özgür kılınmasıdır' diyor.

Bir ağıt yakmak

Acılar elbette vardır... Ancak bu tarihi bilenler, 'cante jondo'nun, günümüzde, bu derinliği yakalayabileceği ortamı artık çoktan yitirdiğini de söylüyor. 'Cantaor', esinini bulduğu o uzak kaynağın çok ötesinde bir yerlerde kalmıştır. Ruh derinliklerinden gelen bir ezgiyi beklenmedik bir anda doğaçlamasını sağlayacak o insanlar da yoktur çevresinde. Çünkü 'flamenko' seyirlik bir oyuna dönüşmüştür.

Kimi araştırmacılara göreyse, bu değişimlerle bir ilkellikten kurtulmuştur 'cante jondo'. 'Flamenko', böyle bir yerden bakıldığında, günümüze soylulaşmış bir sanat dalı kimliğiyle gelmektedir. Kurallarını, ustalarını, yeni türlerini doğurmuş bir sanat dalı olarak... Eski sesler, yeni insanlara ve kuşaklara ancak böyle bir yoldan ulaşabilirdi. Hüzünler yaşanırlıklarını sürdürmüştü sonuçta... Başka, daha farklı bir yerde buluşmak mümkündü...

Başlangıç Dönemi...
Endülüs'te Yeni Bir Gün Doğmaktadır...

Gecenin karanlığı... Yanı başında bir kandilin... Belli belirsiz aydınlığında... Bir mahzenin, belki de bir meyhanenin köşesinde kandil... Uzak bir geceyi aydınlatıyor... Sonra bir doğum... Yeni bir şafak...

"El Poema del Cante Jondo"da 'flamenko'nun bu tarihini dile getiriyor Lorca. Kandil alevinin çevresindeki o içe dalışı, gizliliği, uzaklığı, avuntu arayışını... Acılarla, gözyaşlarıyla yaşayan bir Endülüs'tür burada anlatılan...

> Beni bu topraklarda bırakın
>
> Ben ağlarken bırakın...

Bu şiirden on beş yıl sonra, ölü bedeni bu topraklara düşecektir.

> İki ırmağı vardır Granada'nın
>
> Biri gözyaşıdır diğeri kan...

Musiki çağlar boyunca bir sızı gibi akar...

XV. yüzyılda, o büyük göçlerin geride kaldığı bir zaman yaşanmaktadır... Çingenelerin Endülüs'te, kendilerine yeni bir yurt, bir toprak parçası aradıkları bir zamandır bu. Yeni bir hayat inşa edilmektedir... Bir başka acıyı o günlerde aynı topraklarda yaşamaya mecbur bırakılan Araplar, o günlerdeki adlarıyla 'Morisko'lar ve Yahudilerle birlikte...

Aşağı Endülüs... Sevilla... Cádiz... Jerez... Málaga...

Şehirler, yeni yoksulluklar ve yoksunluklarla yeni yüzler kazanmaktadır...

Bir şafak ezgisidir 'tona'

Uzmanlara ve araştırmacılara göre, 'flamenko'nun tarihinde, XVIII. yüzyılın ötesindeki izlere rastlamamıza imkân yok... Bu durumda bizim için ilk ezgiler, gündoğumunu ancak böyle bir zamanda görebiliyor. Hiç kuşku yok ki, çok derinlerde yaşatılan bir hazırlıktır bu ilk karşılaşmayı getiren.

'Tona'lar, bu hazırlıkta başlı başına bir tür. Karmaşık, çok güç söylenir ve anlaşılır bir yapıdır karşılaştığımız. Kökenleri, nereye ait oldukları konusunda çok fazla bilgiye sahip değilizdir. Bu türün yorumcularının tutumları vardır çünkü. Gizlilik bilinçli bir seçim, dahası bir varoluş sorunudur. 'Tona'ların Çingene geçmişleri konusunda ortak bir karara varabiliyoruz yine de. Bu türün daha ilk örneklerinde bile, onların horlanmış, hapishanelere kapatılmış, her türlü hakareti ve ayrımcılığı taşımak zorunda bırakılmış, düşmanca tavırları göğüslemek zorunda bırakılmış, acılarla dolu dünyalarının izlerine rastlarız. Ezgi, belki de bu yüzden uzun bir gizlenme dönemi yaşadıktan sonra gün ışığını bulur. Sesini hapishanelerden, dışlanmış evlerden, sokaklardan duyurarak...

Hatırlamanın, direnişin ve avuntuyu arayışın hikâyesidir bizlere gelen. Bu durumda da onların ailelerde yaşatıldıklarını, kuşaktan kuşağa aktarıldıklarını varsayabiliyoruz. 'Tona'lar biraz da bu nedenle birer ayin musikisi gibidir aynı zamanda. Çingene olmayanların, o coğrafyadaki ve dildeki söylenişiyle 'Payo'ların bu ayinlerde bulunmaları söz konusu bile değildir.

Bu tarihin en ünlü 'cantaor'larından Antonio Mairena 'tona'ların birer şafak ezgisi olduğunu söylüyor. Şenlik bir gece boyu sürmüştür. Bu şarkıları paylaşmanın zamanı yavaş yavaş gelir... Mairena, şimdi nerdeyse birer efsane olmuş, El Planeta, Los Gagancho gibi 'cantaor'ları hatırlıyor. Bir Triana sabahıdır. Seslerini o mirası çok derinlerinde hissederek yükselteceklerdir. Ayinin sonundaysa kendilerinden geçmiş bir hale geleceklerdir...

Bir önemli özellik daha: 'tona'lar hep gitar eşliksiz söylendi, bizlere yalın bir insan sesiyle geldi yıllar öncesinden...

Bilinen ilk 'cantaor'

'Flamenko'nun dünyasında, günün birinde, Tio Luis el de Juliana'dan, bir efsane kahramanından söz edilir gibi söz edilecektir. Adı hep 'tona'larla birlikte hatırlanan, bu tarihin belleğindeki ilk 'cantaor'dur o. Söylenenlere bakılacak olursa, sadece yorumculukla yetinmemiş, birçok 'tona'nın da besteciliğini yapmıştır. Bunun dışında hakkında bilinenler birer rivayetten ibarettir. Birçok 'cantaor'u yetiştirdiğini de söyleyebiliyoruz bu arada. Yine rivayete göre, ekmeğini su satıcılığından kazanmış, hayatının büyük bölümünü Jerez de la Frontera'da geçirmiştir.

Bir müziği yıllar, hatta yüzyıllar öncesinden taşıyıp, 'yabancılara' duyurması, belki de en önemli özelliğidir.

El Planeta... Bir gezegen gibi görülmek...

Tanıklar, onun, çevresini ve kendisini izleyen kuşakları en çok etkileyen 'cantaor'lardan biri olduğunu söylüyor. El Planeta, 'gezegen' adını bu yüzden bugüne kadar taşıyabilmiştir belki de. Yörüngesinde, daha sonra başkalarını etkileyecek çok müzisyen ve şarkıcı yer almıştır. El Fillo bunlardan biridir. 'Onun söylediği, tanıttığı eserlerin birçoğu, El Planeta tarafından bestelenmiş ve öğretilmiş ezgiler olabilir' denir. El Planeta da Tio Luis el de Juliana gibi Çingene'dir ve Triana'daki hayatında bulduğu mirası çok iyi değerlendirmiş görünür. Bir 'siguiriya' bestecisidir en önemlisi. Günümüze kadar ulaşabilen en eski 'siguiriya'nın bestecisi. Bu derin dünyaya, doğrusunu söylemek gerekirse, onunla açılırız biraz da...

'Siguiriya'nın büyülü, karanlıklardan gelen sesi

Çingene üsluplarının en etkileyicisi, en hüzünlüsü ve en derin anlamlısıdır 'siguiriya'. Triana'nın kendini gizlemiş, karanlıkta bırakmış çevrelerinde bulmuştur gündoğumunu. Ezgiyi yaşatan, anlatılması, dile getirilmesi güç bir elemdir.

'Flamenko'nun tarihinde bir dönüm noktasıdır 'siguiriya'. Endülüs musikisi bu yanık ezgisiz anlaşılamazdır, düşünülemezdir. Bir 'cantaor'un ulaşabileceği heyecanın en uç noktasını, kendinden geçişin doruğunu açığa vurur. Bu dünyanın insanları belki de bu nedenle bir 'siguiriya'yı yorumlamanın büyük bir maharete sahip olmanın da ötesinde, bir tehlikeyi göze almak anlamına geldiğini söyler. Ezginin bir çeşit arınmayı gerektirdiği zamanlar da vardır çünkü. Bu türde uzmanlaşmayı seçenlerin sayısı iki elin parmakları kadar az olmuştur çünkü.

'Siguiriya'yı söylerken, dörtlüklerin her birinde özünden, benliğinden bir şeyler bırakmalıdır 'cantaor'. Bunu yaşamaması durumunda, dinleyenlerini, en önemlisi de kendisini kandırıyor, aldatıyor demektir. 'Siguiriya'sını söyledikten sonra, ölesiye bitkin ve kendinden geçmiş olmalıdır 'cantaor'. 'Flamenko'yu derinliklerinde yaşayanların tanımlayamadığı 'duende', deyiş yerindeyse bir vecit halidir ve ancak böyle yakalanabilir. Çok ender yakalanabilecek bir durumdur bu.

Acının dayanılmaz olduğu anları hatırlamaktır çünkü 'siguiriya'. Bir 'cantaor' onu duygularının en derinini dile getirebilmek için seçer. Hem bir paylaşmadır, hem de yalnızlığını yaşamayı bilmek. Bu tarihte hiçbir tür bu kadar yoğun bir acı taşımamıştır...

El Fillo... Bir başka serüvenin kahramanı...

Başlangıç dönemlerinin en ünlü 'cantaor'larından biridir El Fillo. El Planeta'dan el almış, ancak, konunun uzmanlarına göre zamanla, ustasını çok gerilerde bırakacak bir yetkinlik düzeyine ulaşmıştır. Bunun da ötesinde, okul kurmuş bir 'cantaor' olarak da bu tarihteki yerini alır. 'Flamenko'nun gelişimi rahatlıkla izlenebilecektir artık. Etkisi, XIX. yüzyılda göz ardı edilemeyecek kadar önemli olmuştur. Kimi tanıklıklara göre 1820'li yıllarda doğduğu Puerto Real'den, para kazanma amacıyla, çok genç yaşlarda gitmiştir o zamanların en ünlü ve gelişmiş merkezi olan Triana'ya. Gerçek anlamda bir profesyonel olamamıştır belki. Ama daha o zamanlarda, birçok şarkıcı ve dansçının sanatlarından para kazanmaya başladığını söylüyor araştırmacı Molina y Mairena.

Bir başka serüvenin kahramanıdır El Fillo. O da bir 'siguiriya' sanatçısı olarak gelir günümüze.

Castilla 'romans'larından Endülüs 'romans'larına

'Romans'ların Castilla'daki oluşumu, eldeki eserlere bakılacak olursa, tahminen 'tona'lardan önce başlar. Çingenelerin, zamanın akışında, bu türü de benimsediklerinin tanığı oluruz bir süre sonra. Endülüs topraklarında, kaçınılmaz bir şekilde, farklı bir ses kazanacaktır 'romans'lar. Cervantes, dönemin ünlü 'cantaora'larından, bir diğer deyişle kadın şarkıcılarından Preciosa'nın, bu şarkıları çok farklı bir üslupla söylediğini ifade eder bir yazısında. Lope de Vega'ysa, Çingeneleştirilmiş bir 'romans' türünden, 'corridoos'lardan söz edecektir.

Bu türe giren, aynı zamanda 'romance gitano' adını da alan bu ezgiler, tıpkı 'tona'lar gibi, başlangıçta gitar eşliksiz olarak söylenecektir.

Çingeneleştirilmiş Castilla 'romans'ı, İspanyol halk musikisi ile 'flamenko' arasında bir köprü görevini üstlenmiş, bir geçiş devresine olanak tanımıştır deyiş yerindeyse.

Estebanez Calderón, XIX. yüzyılda, El Planeta'yı bir Triana şenliğinde dinlediğini anlatıyor. 'Romance del sol' birkaç çalgı eşliğinde söylenmektedir artık...

Şu lanetli 'alborea'

Endülüs musikisinin tarihinde bu türe de yüklenen birçok efsane vardır. 'Siguiriya'nınkini andıran hava Çingenelerin ısrarlı tutumlarından kaynaklanır. 'Alborea' da çağlar boyunca Çingene olmayanlara kapalı tutulur. Efsane, 'alborea ayini'ne bir yabancının katılmasının, hem dinleyenlerin hem de söyleyenin başına birçok felaketin geleceğini söyler.

Burada yaşanacak ve yaşanması gereken esriklik, bambaşka, çok özel bir esrikliktir.

İspanyol 'polo'

Türün Çingene kökenli olmadığı konusunda bir kuşkuya yer verilmiyor artık. Çingenelerin, yaşamaya başladıkları yeni coğrafyada buldukları müziklerden de etkilendiklerini gösteren en canlı örneklerdendir 'polo'. Tobalo da la Ronda bu farklı Çingene söyleyiş biçiminin geleneksel anlamda yaratıcısı ve en önemli yorumcusu olarak kabul ediliyor. Onun 'flamenko'nun bu yüzüne ya da sesine, bambaşka bir ruh kazandırdığını söyleyenler çok.

Ama bir de 'cana' var

'Cana'nın serüveni de 'polo'nunkini andırıyor. Sonuçta burada da İspanyol bir türle karşı karşıyayız. Navarro Rodriguez'se daha ileriye gidiyor ve 'polo' denen türün aslında hiçbir zaman var olmadığını, Tobalo da la Ronda tarafından yaratıldığı ve geliştirildiği söylenen türün tam anlamıyla 'cana' özellikleri taşıdığını ileri sürüyor. Karşımızdaki çok eski bir türdür. Birçok araştırmacı, en güzel yorumlarını Tio Luis el de Juliana'da bulan 'cana'nın, 'tona'yla birlikte 'flamenko'nun en temel iki türünden biri olarak gösterme eğiliminde bugün. Örneğin Manfredi Cano'ya göre burada, 'cante jondo'nun günümüze ulaşabilmiş en ilkel şekliyle karşı karşıyayızdır.

'Fandango'nun önlenemez yolculuğu

Tarihi ve kökeni dikkate alındığında, öteki türlerden farklı bir yere konmayı bekler 'fandango'. Hemen tüm İspanya'ya, Endülüs Emevîleri döneminde, bölgelere göre çeşitli renkler kazanarak yayılmıştır. 'Flamenko'da sesini bulan bu söyleyiş biçiminin Arap kökeni konusunda bu nedenle hiç kimse kuşku duymuyor artık.

O karanlık dönem adına

Ancak, tüm bu söyleyebildiklerimize rağmen, o eski, uzak dönemlerle ilgili bilgilerimizin, belirli bir sınırın ötesine geçemediğini de söyleyebiliyoruz bugün istesek de istemesek de... Bu müziğin yaratıcısı ve taşıyıcısı Çingeneler, hiç kuşku yok ki karşı karşıya bırakıldıkları koşullar yüzünden, çağlar boyunca kapalı, hatta anlaşılmaz bir kültürü benimser göründüler, hele hele yazılı kültüre hiçbir zaman yakın durmadılar çünkü. Geleneklerini, duygularını daha çok kendi içlerinde sabırla, kuşaktan kuşağa aktardılar. Yaklaşımlarımız bu yüzden sezgisel biraz. Elde edebildiklerimizle yetinmek zorundayız. Asıl araştırmaları yapan ve yapmayı göze alan 'Payo'lar, bir başka deyişle de Çingene olmayanlar, ne

bulabildiyse buldu, dahası ne anlayabildiyse anladı artık. 'Kale'ler, bir başka deyişle de Çingeneler, müziklerinin yabancılarca yeterince anlaşılabileceğine uzun zaman inanmadı çünkü.

Biz bu yoldan giderek bir yerleri görebiliyoruz yine de. Gördüklerimiz bizi 'flamenko'nun başka seslerine de götürüyor. Bu seslerin, bu tarihe geçmiş en yetkin sesler olduğunu biliyoruz artık.

Zamandan ve başka bir paylaşmadan yana, umudumuzu kesmememiz gerekiyordu demek ki...

Altın Dönem...
Uzun Bir Şarkı Yazılıyor Seslenişlerinden...

Gün gelir, büyük bir uyanışın tanığı oluruz... XIX. yüzyıl, bir daha yaşanamayacak, solunamayacak bir çağdır bu yıllanmış müziğin tarihinde... Anlatılması gereken bir altın dönem vardır artık. Çingene yaşayışlarının iyiden iyiye değişmeye, dışa açılmaya, gün ışığına çıkmaya başladığı günlerdir. Tüm bir yöre halkına, bir ortak yaşamaya mal olmaktadır kimi şarkılar... Eşi bulunmaz bir coşku geliştirilmektedir. Bir belleğin savunulması değildir sadece o günlerde sürdürülen, enikonu kişilik kazanan bir şiirdir de biraz. Başka şarkılar yazılmaktadır o yüzler, sesler ve sokaklarla. Bir tarihi günümüze taşıyan yolcuları tanırız bir bir... Silverio Franconetti, Tomas el Nitri, Enrique el Mellizo ve başkaları...

1842 yılında, bu tarihin bilinen ilk 'cafe-cantante'si, dilimizdeki söylenişiyle 'şarkılı kahve'siydi Sevilla'da açılan. Önemli bir değişimin ilk yılları, yola çıkışlarıydı... Değişen, kendini açmaya, başkalarına da duyurmaya çalışan bir sesti artık 'flamenko'. Yeni günler ve özlemler çoğaltılacaktı... Bu müziğin en büyük isimlerini verdiği, en büyük sesleriyle unutulmaz bir bellek oluşturduğu yıllara gelmiştik...

Silverio Franconetti... Öylesine zordu ki anlatmak...

Bu müziğin tarihindeki değişimler dikkate alındığında, kelimenin tam anlamıyla bir dönüm noktasında durur Silverio Franconetti.

Elimizdeki kitaplardan, 1831 yılında Sevilla'da, İtalyan bir baba ile Endülüslü bir annenin çocuğu olarak doğduğunu öğreniyoruz. Çocukluk yıllarını yaşayacağı, terzilik mesleğini öğreneceği ve edineceği, ama aynı zamanda, o şarkıların dünyasıyla yavaş yavaş tanışacağı bir yer olmuş Morón. El Fillo'nun herkesçe büyük bir üstat olarak görüldüğü, kabul edildiği yıllarmış...

Onun bambaşka bir yolun, çetin bir uğraşın savaşçısı olduğunu söylememiz gerekiyor, devraldığı miras düşünüldüğünde. Bildiğimiz kadarıyla bu tarihin Çingene olmayan ilk 'cantaor'udur çünkü. Eğitimini

Çingene üstatlarından alacaktır ilkin. Ancak zamanla, tüm benliğiyle bağlandığı bu müziği büyük topluluklara mal etmek de isteyecektir. Kavgayı, çatışmayı getiren de bu özlem olacaktır. 'Flamenko'yu değiştirmek de isteyecektir çünkü. Bunun için de türler üzerine uzun ve yorucu çalışmalara girişecek, öğrendiklerini başkalarınca daha anlaşılır kılmak isteyecektir. Şarkılı kahvelere yeni bir soluk getirmeye çalışacaktır.

O ortamlarda, bir yönetici kimliğiyle de kendisini gösterdiği günlerde, sanatçıya saygı ve ilgide hiçbir zaman kusur etmeyecektir. Ama buna karşın 'cantaor'u bir disiplin altına sokmaya da çalışacaktır. Onun gözünde 'cantaor', başına buyruk bir sanatçı değildir artık, belirli kuralların gereklerine uymak zorunda olan bir profesyoneldir aynı zamanda.

Machado y Álvarez'in anlattıklarına bakılacak olursa, hayatının bir döneminden sonra, kendisini şarkının dünyasına tüm benliğiyle verebilmek için, terzilik mesleğini hepten bırakmış, hayallerini gerçekleştirebilme umuduyla, önce Sevilla'ya, sonra da Madrid'e gitmişti. Şarkıcılığının ilk büyük sınavlarını vermişti oralarda. Ancak gün gelecek, hiçbir zaman anlaşılamayacak nedenler yüzünden, çok uzaklara, Montevideo'ya da gidecek, orada kalacağı sekiz yıl içinde savaşlara katılacak, arenalara çıkacaktı. 1864 yılında ana topraklarına döndüğünde çoktan unutulduğunu görecekti ilkin. Ama bir zamanlar ünlü kıldığı o unutulmaz 'siguiriya'sıyla seyircilerinin karşısına çıktığında kendisini yeniden kabul ettirecekti. Endülüs'ün belleğine yerleşen hiçbir şey gerçekten unutulmazdı çünkü.

Ancak bundan çok daha fazlası da vardı... Pepe el de la Matrona, bu 'Payo'nun kendisini kabul ettirmeye başladığı günlerde, 'flamenko'nun, Çingenelerin yaşadığı ve geleneklerini sürdürdükleri kenar mahallelerin dışında pek az insan tarafından sevildiğini, dahası bilindiğini anlatıyor. O gizemli ve derin anlamlı şarkıları dinlemek isteyenler, o dışlanmış, uzak mahallelere gitmek zorundaymışlar. Franconetti'nin böyle bir zamanda ve ortamda yapmayı başardıklarının ne kadar büyük bir önem taşıdığını anlayabilmek için bu gerçeği hiç göz ardı etmemek gerekiyor işte. 'Flamenko' onun sayesinde o kapalı ortamlardan çıkmış ve çok büyük bir yayılma göstermiştir. Büyük, yıllar süren bir tarama çalışmasından sonra, Çingenelerin o acılı, yanık sesini biraz yumuşatmış, şarkılara dramatik bir kimlik kazandırmıştı. En saf formlarını çağlar boyunca yaşatmış olan bu müziğe sanatsal bir boyut katmıştı deyiş yerindeyse. Bu da operaya ve 'zarzuela'ya alışmış bulunan büyük toplulukların ilgisini çekmeye yetmişti. Kimileri bu tutumu elbette müziğin ruhuna bir ihanet olarak görmüştü. Bu tür tavırlar yeniliklerle sarsılan, değişen her geleneksel müzikte gösterilirdi zaten. Saflık yanlıları belirli bir dönem için hep sesini duyurmuştur.

Machado y Álvarez, Franconetti'nin temel düşüncesinin ve amacının 'flamenko'ya yeni ufuklar kazandırmak olduğu düşüncesinde ısrar ediyor.

Onun, şarkılı kahvelerin yüreklilik gerektiren yolculuğuna katılışını da böyle bir yerden görmek gerekiyor. Rosario Sokağı'ndaki kahveden, sanatçılarına da verdiği büyük değer sayesinde birçok önemli isim çıkmıştır bu nedenle.

O, bu tarihin 'ansiklopedik' 'cantaor'uydu da aynı zamanda bu dünyanın insanlarının söylediklerine bakılacak olursa. Fernando el de Triana'ya göre, bütün türleri kusursuz bir şekilde yorumlayabilmiş tek 'cantaor'dur. Tio Luis el de Juliana'yı, El Planeta'yı ve El Fillo'yu hatırlayalım. Onlar kendilerini en çok iki ya da üç türde geliştirmişlerdi. Franconetti'nin dile getirilebilecek, paylaşılabilecek başka bir hayali de vardı sonuçta.

Demofilo, onun bu tavrıyla bizlere bir çeşit yeni 'flamenko' önerdiğini söylüyor. O şarkılar o karanlık mahzenlerden çıkabildiği için bize ulaşabildi belki. Müzik önce Endülüsleşti, sonra da başka coğrafyalara yayıldı, gizemli dünyasında kendisini belki de hepten yok etmekten kurtardı.

'Cafe-cantante'lerin yazgısının Franconetti'nin yazgısına benzemesi hiç de rastlantısal değildir bu yapılanlar hatırlandığında. Bir beklentiye, dahası bir gereksinime yanıt vermişti sanki bu kahveler. Onlar da bir yerde, önlenemeyesi oluşumların ve zorunlu gelişmelerin sonucuydular. 'Cantaor'un o gizemli, kapalı hayatından çıkıp, en azından başlangıçta, kendisini gereğince anlayamayacak bir seyircinin karşısına çıkmayı kabullenişini, kutsallıklarıyla taşınmış o şarkıları hemen hemen her yerde, her saatte söylemeyi göze alışını neye bağlayabilirdik ?.. Sorunun yanıtı bu şarkılı kahvelerin varoluş nedenini açıklayabiliyor. O saflıkta büyüyenler, onur kırıcı bir yaşama düzenini göze almış gibiydiler. Gizli şarkılarını paylaşıyorlardı artık başkalarıyla. Öfkelerini ve üzgülerini satmaktı biraz da sanki yaptıkları. Yoksul ve açtılar çünkü... O yoksunluklarla da büyümüşler ya da büyümek zorunda bırakılmışlardı aynı zamanda. Sanatlarına bir karşılık alabileceklerini gördüklerinde, kimi zincirleri kırmakta hiç tereddüt etmediler bu nedenle. Yaşananlar yine bir gereksinimle açıklanabiliyordu sonuçta.

Bu değişim döneminde o kutsal bilinen gelenekleri ve hayatları dirençle savunanlar da oldu elbet. Savaş elbette sürdürülmek zorundaydı...

Tomas el Nitri... Ben o saflığı koruyorum...

Bir fotoğraf Tomas el Nitri'yi o altın anahtarı elinde tutarken ölümsüzleştiriyor... Şarkının altın anahtarı... Bu tarihin en büyük ve en onur verici ödülünün ilk sahibidir, tanıkların bize aktardıklarına bakılacak olursa, olağanüstü ve çok zor anlaşılır bir 'cantaor'dur o. Onu gerçekten dinlemeyi

bilenlerin kendilerinden geçmeleri ve gözyaşlarını zor tutabilmeleri kaçınılmazmış.

Bir başka ünlü sesin, Manolo Caracol'un tanıklığına göreyse bir dansçıdır sanat hayatının ilk yıllarında. El Fillo'nun öğrencisi olduğu, Endülüs'te bir gezgin kimliğiyle yaşadığı zamanlarmış. Herkesin hayranlık duyduğu, ustasının büyük bir aşkla bağlandığı La Andonda'yla birçok kez o danslar için sahneye çıkmış. Günün birinde de, bir 'flamenko' şenliğinde, o unutulamayacak 'siguiriya'larından birini söylemiş. O günden sonra da bu tarihte bir 'siguiriya' şarkıcısı olarak kendisini kabul ettirmeye başlamış.

Asıl adının Tomas Medino Vargas olduğu, Arcos de la Frontera, Prato, Cádiz ya da Jerez'de herhangi bir tarihte doğmuş olabileceği söylenmektedir. Bu durum, onun gezgin kimliğini fazlasıyla açıklamaya yetiyor.

Silverio Franconetti'yle göze alacağı rekabet ve çekişme, kimilerince bu tarihin en anlamlı ve önemli çekişmelerinden biri olarak kabul edilir. Yıllardır, dahası yüzyıllardır süren bir kavganın uzantısıdır bu aslında. Çingeneler ile öteki Endülüslüler arasında süregiden bir kavganın uzantısı... O, tüm dost tavırlarına ve yaklaşımına karşın, Franconetti'nin şarkılı kahvesinde sahneye çıkmayı hiçbir zaman kabul etmeyecektir. Bir Çingene, şarkısının kutsallığını sonuna kadar koruma adına, bir 'Payo'yla işbirliğine gitmeye boyun eğmemeliydi... Franconetti, getirdikleriyle, o saflıktan çok şeyi götürmüştü sonuçta...

Enrique el Mellizo... Hangi bilgi, hangi eğitim ?..

Yüzölçümü ve nüfusu dikkate alındığında, pek de o kadar önemsenmeye değmeyecek bir şehir gibi görülebilir Cádiz. Ama 'flamenko'nun hikâyesi söz konusu olduğunda, durum iyiden iyiye değişir. Bu şehir bu tarihte bir duraktır, çıkardığı 'cantaor'ların niteliği düşünüldüğünde, saygıyla anılan ve bilinen bir okuldur çünkü. Bu okulun en ünlü 'cantaor'u Enrique el Mellizo'ysa, sesindeki derinliğin ve rengin de ötesinde, aynı zamanda kişiliğiyle de çok ilginç bir portre çizer. Onu bize tanıtanlar, okuma yazma bilmediğini, dahası hiçbir müzik eğitimi almadığını söylüyor. Ancak yine aynı kaynaklardan, onun zamanla 'flamenko' tarihinin en önemli dört beş 'cantaor'undan biri olarak kabul edildiğini, yeni üsluplar, dahası türler geliştirdiğini de öğreniyoruz. Bu üslupların ve türlerin yaşanırlıklarını hâlâ sürdürdüğü de bilinmektedir üstelik. 1848 yılında, Cádiz'de başlayan hayatına, bir mucize gözüyle bakanlar çoktur bu yüzden. Yine edinebildiğimiz bilgilerden, hayatını baba

mesleğiyle kazandığını ve hep amatör bir 'cantaor' olarak yaşamayı tercih ettiğini söyleyebiliyoruz. Burada, profesyonel kaygılardan çok, gerçek bir aşk varmış demek ki. Bu tavır, anlaşıldığı kadarıyla, onun bir üstat olarak kabul görmesini engellememiş. Şehrinden, Cádiz'den de pek ayrılmamış hayatı süresince. Oradaki şarkılı kahvelerde, sadece bu musiki aşkı adına şarkılar söylediğini anlatıyor elimizdeki kimi belgeler.

Yine kimi belgelerden, onun sık sık sinir buhranlarına kapıldığını da öğreniyoruz. Bu belgeler kendisini bize çok yaralı bir insan olarak gösteriyor. Kimi zamanlar izini uzunca bir süre için, aylarca kaybettirmeyi seçen bir yaralı insan olarak... Mistik bir yanı da olan, kilisede, orgun sesi karşısında kendinden geçen ve saatlerce yalnız kalan bir yalnız, belki de bir münzevi... En güzel besteler, büyük bir olasılıkla böyle anlardan çıkmıştır. Doğduğu şehirde, 1906 yılında veremden öldüğünde, sadece elli yaşındadır...

'Flamenko'nun belleğinde, 'siguiriya', 'tango', 'soleares', 'martinete', özellikle de 'malaguena' gibi türlere getirdiği yeniliklerle yer alıyor günümüzde. Elimizdeki ender fotoğraflarının birinde, tüm bu yaptıklarına karşın, bir iç huzursuzluğuyla çıkıyor ama sanki karşımıza. Bakışları uzakları, çok uzakları arıyor sanki... O yerlerde uzun süreliğine kendisini kaybettirişini hatırlatıyor bize bu bakışlar... Büyük eserlere giden o yolda ne yalnızlıklar yaşanmıştır kim bilir...

O altın dönemin yankıları...

Sesleri, onurları, çılgınlıkları, özlem ve acılarıyla geliyorlar günümüze... Sesleri sadece bir şarkıyı değil, o hayatları da ölümsüz kılıyor... Uzun, acılı bir şiir yazılıyor adlarından, artlarında bıraktıklarından... Bu musikiyi onlar sayesinde tanıdık...

Silverio Franconetti, Tomas el Nitri, Enrique el Mellizo ve başkaları...

Yaşatmaya çalıştıkları bir bellekti... Bize sadece bir özet verdiler belki... Yılların ezilmişliğini, gerçeğini, acısını aktararak... O şarkıları bilmeyi onların bu çabalarına ve dirençlerine borçluyuz biraz... Onlar... Çingeneler ile Çingene olmayanlar, el ele vererek, kendilerine göre bir tarih yazdılar... Bir kuşaktan bir diğerine sabırla aktardıkları miras, biz yabancıların bugünkü heyecanını doğuruyor... Sesleri bu yolun yeni yolcularının, bu uğraş adına yine uzun, zorlu ve acılı bir savaşımı göze alacakların yüreklerinde, belki de yıllarca yankılanmaya devam edecek...

Yenilikler ve Yadırganan Devrimler

Her müzik gibi 'flamenko' da kendi içinde değişir zamanla, yeni günlerin beklentilerine ayak uydurur. Ve her yenilik gibi, bu dünyadaki yenilikler de dirençlerle karşılaşır... Kim haklıdır ?.. Haklı ya da haksız var mıdır ?.. Bu sorunun yanıtını da zaman verecektir elbet...

Antonio Chacon'un ölüme yolculuğu

Bir dönüm noktasıdır bir yerde Antonio Chacon, kusursuz sesi ve yenilikçiliğiyle geçmiştir 'flamenko'nun belleğine. Bilenler, onun bu tarihin en yetkin ve eksiksiz 'cantaor'larından biri olduğunu söyler. Dinleyenlerinin, bu musikiye bir hayat tarzı olarak bakanların anılarından tanıyoruz kendisini. Sesiyle getirdiği hüznü, pek az insan anlayacaktır. Çünkü o, bağrından koptuğu bu uzun şarkıyı değiştirmeye çalışacaktır öncelikle. Bu anlamda bayrağı Silverio Franconetti'den devralarak taşımayı göze aldığı söylenebilir.

Eldeki bilgilerden 1865 yılında Jerez'de bir ayakkabı tamircisinin oğlu olarak doğduğunu, daha ilk gençlik çağlarında, vaktinin çoğunu 'tablao'larda geçirmeyi tercih ettiğini öğreniyoruz. Javier Molina ve dansçı kardeşiyle birlikte gösterilere çıkmaya başladığında henüz on iki yaşındaymış. Jerez'de bu üç arkadaş törenden törene, şenlikten şenliğe koşmuşlar. 1881 yılında da, hayatlarını sadece 'flamenko'dan kazanma umuduyla, Endülüs yollarında uzun bir yolculuğa çıkmışlar. Yıllar sonra anılarını aktarırken o günlerin en mutlu günleri olduğunu söyleyecektir...

Yaptıkları, bu tarihteki en köktenci değişimlere bir esin ve başlangıç noktası olacaktır sanki. Pepe Marchena'nın varlığını ona borçlu olduğunu iddia edenlerin sayısı hiç de az değildir örneğin. Yıllar büyük çalkantıları beklemektedir... Musikinin saflığına sonuna kadar bağlı kalmakta direnenlerin durduğu yerse kaçınılmaz bir kopuşu getirecektir istense de istenmese de...

Onu, bu adımlarının öncesinde, Juan Breva'nın, dönemin en çok önemsenen ve saygı duyulan şarkıcılarından, ustalarından birinin yanında

görüyoruz. Yolun henüz başlarındadır ama ustasının gözünde çok yetkin bir 'malaguena' şarkıcısı olmuştur bile. Enrique el Mellizo da bir şenlik gecesi için gelir günün birinde. Bu genç şarkıcıyı ve sesini orada tanır. Sezgileri ona geleceğin en büyük 'cantaor'larından birinin karşısında bulunduğunu söyletir. 1885 yılıdır. Chacon bu tarihte yirmi yaşındadır. Kısa bir süre sonraysa kendisini Enrique el Mellizo'yla aynı sahneyi paylaşırken görüyoruz. Ünü artık bütün Endülüs'e yayılacaktır. Silverio Franconetti de bu genç yeteneğin varlığına kayıtsız kalamaz ve kendisiyle Rosario Sokağı'ndaki o ünlü şarkılı kahvesinde sahneye çıkması için, Fernando el de Triana'nın aktardıklarına bakılacak olursa, rekor sayılabilecek bir ücretle anlaşır, böyle bir kontratı neden imzaladığını soranlara da, bu genç şarkıcının kendisini çoktan geçtiğini söyler büyük bir yüreklilikle. Franconetti'nin bu sözleri söylediği günlerde şöhretinin doruğunda bulunduğunu unutmamak gerekiyor.

Madrid'in yolunu da tutar sonra Chacon ve gün gelir, şarkının yaşayan en büyük sesi olarak kabul edilir. Başarı sarhoşluğuna düşmez böyle bir yere konmasına karşın, kendisini sürekli olarak geliştirmeye çalışır. Sesini çok iyi kullanmayı bilir. Milano'da şan eğitimi görmesi için bir öneri alır bu yüzden. Ancak öneriyi hiç düşünmeden geri çevirir. 'Flamenko'nun okulu ve dünyası bambaşkadır çünkü.

Birinci Dünya Savaşı'nın hemen öncesinde Teatro Martin de Buenos Aires'le imzaladığı anlaşma, tarihin akışını değiştirebilecek, ama bir o kadar da yadırganan bir anlaşma olacaktır yine de. 'Flamenko', bir tiyatro sahnesine taşınmıştır çünkü artık. Bu adım, bu tarihin belki de en kötü döneminin, 'opera-flamenko'nun yolunu açacaktır. Büyük eleştirilerin hedefi olacaktır bunun üzerine. O saflığı sonuna kadar korumak isteyenler, bir daha direneceklerdir. Ancak bu eleştirilerde ölçünün biraz kaçırıldığı, dahası yıllarını bu müziğe vermiş böyle bir şarkıcıya haksızılık yapıldığı da söylenebilir. O, yenilikçi tavrına ve eğilimlerine karşın, bir orkestra eşliğinde şarkı söylemeyi hiçbir zaman kabul etmemiştir çünkü. Sanatını daha geniş kitlelere duyurabilmek ve yayabilmek için ezgiye dramatik ve daha az acılı bir boyut katmıştır yalnızca. Bunlar iyi niyetli adımlardır belki de. Ancak bu adımlar, zamanın akışında çok farklı yorumlanacak, daha da kötüsü, 'flamenko'nun iyiden iyiye bozulmasının yolunu açacaktır.

Gerçeği günün birinde elbette görmek zorunda kalacaktı Chacon: bağrından koptuğu müzik, başka bir yere, gitmemesi gereken bir yere

gitmektedir. Bu seyircilik onun küskünlüğünü ve kendi kabuğuna çekilişini hazırlar.

Birkaç yıl sonra da onu çok daha yalnız ve uzaklarda görürüz. Opera, 'flamenko' üzerindeki egemenliğini iyiden iyiye kurmuştur artık. Bir zamanların o unutulmaz 'malaguena' 'cantaor'unun sesine ve şarkılarına ilgi gösterecek o büyük çoğunluk ya başka köşelere çekilmiş ya da başka özlem ve beğenilerin ardına düşmüştür. Ancak yine de oyun bütünüyle kaybedilmemiştir. Geleceğin büyük ustaları Antonio Mairena ile Manolo Caracol yanındadır her şeye rağmen. Bir başka yaşama ve var olma nedenidir bu elbet. Öğreteceği bir şey vardır hâlâ...

Bu arada, kimi şarkılarını plağa okumayı kabul etmesi, 'flamenko'nun tarihi ve daha iyi anlaşılması adına çok önemli bir kazançtır. Bu şekilde kayda geçmeye karşı çok büyük bir direnç gösterdiğini, plak şirketlerinden gelen teklifleri uzun yıllar geri çevirdiğini anlatmaktadır yakın çevresi. Ne var ki, hayatının son yıllarında hasta yatağına düşen karısını tedavi ettirebilmek için paraya ihtiyaç duymuştur. O zaman da plak şirketlerinin ayağına gitmiştir ister istemez. Onun bu kayıtlarda yeteneğinin ancak onda birini kullandığı söylenir. Bu geriye çekilişi bir küskünlükte bulmak o kadar da zor değildir.

Antonio Chacon, bir süre sonra, 1929 yılında, Madrid'deki bir pansiyon odasında sefalet içinde ölür.

Bu hayat ve onur kavgasında en büyük rakibi Manuel Torre olmuştur. Onlar, bambaşka özlemleri ve duruşları seçmiş iki 'cantaor' olmuşlardır 'flamenko'nun tarihinde. Ancak bu rekabette karşılıklı saygı da hiçbir zaman yitirilmemiştir. Örneğin Chacon, gitiği şenliklere Manuel Torre'yi her zaman davet etmişti. Böyle yaparak çok büyük bir tehlikeyi de her zaman göze almıştı kuşkusuz. Kendisini gölgede bırakabilecek kadar yetkin bir 'cantaor'du çünkü Torre. Ancak onun için, kişisel ihtiraslardan çok 'flamenko'nun iyi söylenmesi ve daha ileriye götürülmesi önemliydi. Böyle bir yerde durabilmek için, o iç barışı sağlamış olmak gerekmiyor muydu ?..

Manuel Torre: "Atalarımın izindeyim..."

Juan Talegas, gerçek 'flamenko'nun acıyı, öncelikle acıyı dile getirmesi gerektiğini, Manuel Torre'nin de bu geleneği ve mirası sürdürebilen ender 'cantaor'lardan biri olduğunu söyler. Şarkı bir hatırlamadır, o uzak geçmişe ruhu ve derinlikleriyle gitmeyi bilebilmektir, göze alabilmektir. Onu, belki de en çok bu duruşu nedeniyle, birçok araştırmacının gözünde bu tarihin en önemli 'cantaor'u olan Tomas el Nitri'yle karşılaştıranlar çoktur. Daha

fazlası da vardır ama. Tanıklar, bu zor insanın, o şarkı söyleme zamanlarında seyircileriyle birlikte oluşturduğu o büyülü havayı hep anlatmak, dile getirmek ister...

Antonio Mairena'nın tanıklığına göreyse bir hayli şaşırtıcı ve kırıcı bir insandır. Hayatının hiçbir döneminde maddî kazançları önemsememiş, toplum kurallarını her zaman hiçe saymış, 'görgülü' bir insan gibi davranmayı hiç öğrenememiştir. Kabalığı ve küstahlığı kuşkusuz büyük bir rahatsızlık uyandırmıştır. Ama kendisini dinlemenin bir ayrıcalık olduğunu da yadsıyamamıştır 'flamenko'yu sevenler. Köklerine sonuna kadar bağlı kalmayı seçmiştir. En zor türlerin yeniden dinlenebilir, kazanılabilir türler olmasını sağlamıştır. Bunların başında da 'siguiriya' gelir. Onu artık bu türün en önemli 'cantaor'u olarak kabul edenlerin sayısı çoktur. Günümüzün yaşayan en önemli 'cantaor'larından biri olarak kabul edilen Jose Menese, onun 'siguiriya'da yaptıklarının, Antonio Machado'nun şiirde yaptıklarına eşdeğer olduğunu söyler.

Ulaştığı bu yerde hayranlık duyduğu ustalarından Enrique el Mellizo'nun bir etkisi var mıydı ?.. Kuşkusuz vardı. O da ustası gibi okuma yazma bilmiyordu, şarkı söylemeyi yaşayarak, görmeye ve duymaya çalışarak öğrenmişti. Kültürü acıdan ve kandan oluşmuştu Lorca'ya göre...

Sahneye çıktığı gecelerin birinde, 'cante jondo'da bir şeylerin sürekli aranması ve öğrenilmesi gerektiğini söylemişti. Bu arayış, en ilkele ulaşılana kadar sürecekti, sürmeliydi...

Granada'da bir 'cante jondo' yarışması...

Manuel Torre'nin köklerine duyduğu bu özlem, '20'li yıllarda, yeni bir çağın, beklentileriyle birçok hayatı değiştirdiği o dönemde, 'flamenko'ya gönül vermiş birçok insanın özlemidir aslında. Torre ile Chacon gibi 'cantaor'ların varlığı elbette çok önemsenesidir. Operanın bu dünya üzerinde her geçen gün biraz daha çok kurduğu egemenlik de göz ardı edilemeyesidir ama. Varlığını yüzyıllar öncesinden gelen o derin kedere borçlu olan bir müzik, kendi coğrafyasında, kendi sessiz sedasız ölümünü hazırlamaktadır sanki.

Manuel de Falla, Granada'da yaşadığı günlerde, işte tam da böyle bir ortamda, bu yok olma kaygısını çok derinlerinde yaşayan insanların arasında bulacaktır kendisini. Tarih, 1922 yılını göstermektedir. Şarkıyı kurtarmak için, yeni kuşaklara o eski saflığıyla ulaştırmak için, profesyonellerin katılmayacağı bir büyük yarışma düzenleme fikri böyle bir zamanda doğacaktır.

Manuel de Falla'nın bu umudunu Ramón Jiménez, Joaquín Turina, Alfonso Reyes, Federico García Lorca gibi aydınlar da paylaşır. Çalışmalara büyük bir coşkuyla katılırlar. Endülüs'ün büyük küçük birçok yerleşim bölgesinde sabırlı bir tarama çalışmasına girişilir ilkin. Gizlide kalmış, kendini henüz gösterememiş sesler de var mıdır ?.. Amaç bu soruya en iyi yanıtı verebilmektir kuşkusuz.

Başlangıçta beklenen ilgi görülmez. Bu tepkisizlik birçok aydının ister istemez cesaretini kırar. Ancak, tüm sorunlara ve karşılaşılan beklenmedik engellere karşın, yarışmanın düzenlenmesi yine de başarılır. Kayıtlara göre, açılış konuşmasını Ramon Gomez de la Serna yapar. Seçici kurulda Antonio Chacon, Manuel Torre ve sadece o dönemin değil, belki de 'flamenko' tarihinin en önemli 'cantaora'larından, kadın şarkıcılarından biri olan La Nina de los Peines de vardır.

O yarışmada on iki yaşında küçük bir çocuk, çok büyük bir ilginin odağı olur. Antonio Chacon'un bir rastlantı sonucu keşfettiği bu çocuk, gelecekte, adını 'flamenko' tarihine altın harflerle yazdıracak Manolo Caracol'dan başkası değildir.

Birinciliği 'El Tenezas' lakaplı Diego Bermudez Cala kazanacaktır ama. Bu yarışma ona belki de hayatının en mutlu günlerini verir. Yaşadığı köyden Granada'ya üç gün boyunca yürüyerek geldiği, üstelik o günlerde seksenli yaşlarında olduğu rivayet edilir. Otuz yıldır şarkı söylememiştir. Geleneğine bağlı kalma konusunda da sonuna kadar direnmiştir. Yine rivayete göre, o yarışmada söylediği 'siguiriya'ları ve 'soleares'leriyle birçok insanı etkiledikten sonra, yaşadığı mütevazı yere, Puente-Genil'e çekilmiş, ondan sonra da onu bir daha ortalıkta gören olmamıştır.

1922 yılında düzenlenen 'cante jondo' yarışması, işte böyle küçük efsanelerle tarihteki yerini alır böylelikle...

Pepe Marchena... Bir devrim ama...

'Cante jondo' yarışması, 'flamenko'nun tarihinde önemli ve saygı duyulası bir girişim olarak kalacaktır. Köklere inme adına verilen bu savaş, kaybedilmeye yargılı bir savaştır ama. Gerçeği bir süre sonra Manuel de Falla da görür. Beklentiler ve değişimler bu dünyanın insanlarını başka bir yere çağırmaktadır. Bu yarışmanın kendisi bile bu değişimlere esin kaynağı olur. Büyük ölçekli ve sahneli gösterilerin devri başlamaktadır. 'Flamenko'nun operanın egemenliğine girmesi için, gerekli yol ve ortam hazırlanmıştır artık. Bunlar elbette yıllar süren bir hazırlığın sonuçlarıdır. Antonio Chacon, Buenos Aires'teki döneminde şarkıya yönelik birtakım

sadeleştirmelerin yapılmasını kabul etmiş, bu değişimi, çağdaşlaşmaya yönelik bir adım olarak görmeyi tercih etmişti...

Pepe Marchena ortamı hazır bulacaktır bir başka deyişle. O da bu süreci hızlandıracak, kimi yenileştirme girişimleri konusunda daha yürekli adımlar atmayı göze alacaktır.

Belgeler onun Sevilla'nın Marchena köyünde, bu tarihe hiçbir 'cantaor' vermemiş mütevazı bir ailenin çocuğu olarak dünyaya geldiğini söylüyor. Söylediği şarkılarla daha henüz yedi yaşındayken kendisini çevresine göstermeye, on iki yaşındayken Marchena'nın 'tablao'larında sahneye çıkmaya, bir süre sonra da çevre köylerde 'cantaor'luğun ilk yıllarını yaşamaya başladığını da bu belgelerden öğreniyoruz. Endülüs yolları, birçok ustası gibi, onun için de bir okul olacaktır. Sevilla ve Jerez'deki günlerinde karşımıza büyük bir kitle tarafından sevilen, usta bir 'cantaor' olarak çıkacaktır. O günler, onun o büyük değişimlere doğru adım atmaya hazırlandığı günlerdir de aynı zamanda. Tarih 1920 yılını göstermektedir bu kez. Marchena Madrid'de La Bombilla adlı bir lokantada şarkı söylemeye başlayacaktır. Bir çeşit devrimin başladığı yer burasıdır işte. O eski değer yargıları bir bir yıkılacaktır. Şarkıyı, büyük kitlelere ulaştırabilmek için yalınlaştırmıştı Marchena... Yalınlaştırırken de birçok insanın gözünde fazlasıyla yüzeyselleştirmişti... Bir de şarkılarını ayakta söylemeye başlamıştı. Getirdiği değişimlerin en önemlilerinden biriydi bu. Bu gelenekte 'cantaor'lar, şarkılarını hep oturarak söylemişlerdi çünkü. Bunlar bir yana, orkestra eşliğinde söyleyen ilk 'cantaor' olma unvanını da kazanmıştı. Ulaştığı sonuç bu geleneğe gönül verenler için çok yadırgatıcıydı. Yaptıkları, bu insanların gözünde dikkate alınmaya bile değmezdi... Onun bu yeniliklere, sesinin olanaklarını kısıtlı gördüğü için yöneldiğini söyleyenler vardır. Bu yaklaşımı hemen benimsemek kolay değildir aslında. 'Flamenko'nun sahnesinde sesinin olanakları kısıtlı, daha da doğrusu birilerine oranla kısıtlı birçok 'cantaor' yer almıştır çünkü. Ancak onlar, bu özelliklerine rağmen o saflığa bağlı kalmayı tercih etmişlerdir. Ayrıca bu müzikte, güçlü bir sesten çok, duygunun ve derinliğin arandığını söylemek gerekiyor. Aurelio de Cádiz, Marchena'nın, bu yeniliklerle, 'flamenko'ya olduğu kadar, kendisine de zarar verdiğini, kimi türlerde, istemesi durumunda çok daha iyi yerlere varabileceğini söylemekte, dahası 'Ustası Antonio Chacon'u bile geçebilirdi' demektedir. Ancak sonuçta onun müziği yapay ve yüzeysel bir müzik olabilmişti yalnızca... Onun yolundan giden 'cantaor'lar da hep bu yanlışı sürdürmüştür,

'opera-flamenko' bu izi sürenlerce yaygınlaştırılmıştır zaten. Bu türün başlamasıyla da şarkı, sadece dış görünüşüyle değişmekle kalmamış, kimi hazırlanmış metinlerin ve dramatik bir yapının denetimine de verilmiştir.

Geleneğe bağlı 'cantaor'ların yeniliğe açık 'cantaor'lara açtıkları savaş, bu kırılma noktasında kendisini iyiden iyiye göstermektedir. Bu savaşın başını çekenler arasında Manolo Caracol, Pepe el de la Matrona, Antonio Mairena, Jose Menese, Camaron de la İsla gibi 'cantaor'lar ile Fernanda de Utrera ve Tia anita la Pirinaca gibi 'cantaora'ların adını anmamız gerekiyor bugün. Onlar da bu musikiyi saflıkları ve kendi soluklarıyla günümüze getirmektedirler... Şarkının hatırlattığı tarih, uzak, çok uzak bir geçmişte kalmış bir tarihtir. Şarap ve acıyla yoğrulmuş bu seslenişi anlamamız gerekmektedir...

Zamanın durduğu yer böyle bir yerdir belki de...

Şimdi, yine onca yılın ardından, bu yazılarımı yeniden okurken, kendime 'Flamenko bu kadar coşkuya ve şiirsel anlatıma değer miydi ?' sorusunu sormadan edemiyorum. Özeleştiriden kaçmayacağım. Abartılı bir üslup ve duygularla yazmışım bu yazıları. Yer yer de, gereksiz bir şekilde, ağdalı bir dil kullanmışım. Bu tavrı, farkına varmaksızın, uzunca bir süre, başka yazılarımda da sürdürdüm. Ancak, doğrusunu söylemem gerekirse, hiç de şikâyetçi ya da pişman değilim bu halimden. 'O zamanın gerçeği de böyle bir gerçekmiş işte' der geçersiniz böyle durumlarda. Yazma tutkusu vardı ya, asıl önemlisi buydu. Hem mükemmelliğe inanmadığımı da söyledim ya...

Ben şimdi, bu dönemim adına, Adnan Özer'le yakaladığımız duygu ortaklığının, zamanı geldiğinde, bana bir başka kapalı kapıyı gösterdiğini söylemeyi daha anlamlı buluyorum. Kapının ardındaki odada bir sürpriz gizleniyordu. Yazarlık yolumun, kendime daha çok inanmamı sağlayan, en unutulmaz sürprizlerinden biriydi bu...

Yine 1986 ...
Yine 'Stüdyo İmge'...

Bir Jacques Brel hikayesi...

Sürprizin adı Jacques Brel'di... 'Flamenko' yazılarımın yayımlandığı günlerin birinde Adnan Özer, filoloji bitirme tezimi bu şair-şarkıcının şiirleri üzerine hazırladığımı duyduğunu söylemiş, bu tezi bir kitaba dönüştürüp dönüştüremeyeceğimi sormuştu. Öneriyi büyük bir heyecanla karşıladığımı bugünmüş gibi hatırlıyorum. Hiç duraksamadan kabul ettim. Nasıl heyecanlanmazdım ki... Sadece yayımlanmış yazılarım değil, bir kitabım da olacaktı artık. Uzunca ve zorlu bir çalışma dönemine giriyordum. Metnin yeniden yazılması, daha da doğrusu, bir zamanlar yazılmış bulunanlardan çok farklı bir metnin çıkarılması gerekecekti. Kitabı altı ayda getirebileceğimi söyledim ama, ancak dokuz ayda yazabildim. Sonrası başka bir maceradır. Bu macerayı, Om Yayınları tarafından yapılan ikinci baskının önsözünde uzun uzun anlattım, burada bir daha anlatmama gerek yok. Tek söylemek istediğim, kitabın İmge Yayınları tarafından yayınlan(a)madığıdır. Yayınevi, dosyanın bana göre artık hazır olduğu günlerde, iflas etmişti çünkü !.. Ne yapacağımı bilemez hale gelmiştim. Ancak, şimdi gülümseyerek hatırladığım o kötü günler de başka bir kapıyı açmıştı. Bu kapının beni nerelere götürdüğünü de yeri geldiğinde anlatacağım. O günlerin hazırlıkları ve heyecanıyla, Stüdyo İmge*'de bu yazı yayımlandı ama. Duygularıma yine hâkim olamamıştım. Brel'le, öylesine derin bir gönül bağım vardı ki artık...*

Jacques Brel...
Benim Yel Değirmenlerim Vardı...

Savaş da kopacaktır sonunda. Acıya, korkuya doğacaktır sabahlar. Şarkılar sokaklarda eskisi gibi söylenemeyecektir artık. Kahvelerin, çalgılı meyhanelerin bir bir kapanacağı bir şehir olacaktır yaşanan. Sokaklarda en çok postal sesleri duyulacaktır. Brüksel işgal edilmiştir...

Yaşama sevincine çok uzak günlere gelinmiştir. O artık, bir yoksunluğun çocuğudur...

(1929 yılının 8 nisanında doğmuştu... Zamanın akışında dinsel törelerin neleri nasıl kısıtladığını da görecekti. Sonra o çocukluk yıllarının cehennemi de gelecekti. Başkalığın açmazlarını yaşama zorunluğu... Fotoğraflarının çekilmesine hiç yanaşmayacaktır o günlerde.)

Zaman böyle geçecektir...

Sonra büyümek vardır. Büyümek ve büyümenin sancılarını yaşamak... Babadan kalma bir oluklu mukavva fabrikasının başına geçecektir istese de istemese de... Onun burjuva yıllarıdır bunlar... Yakın çevresine, eşine dostuna şarkılar söyler işinden artakalan vakitlerinde... Bu şarkılar onun şarkılarıdır aslında... Şarkının sesi bir avuntudur, bir başka kaçış ve sevmektir bu zamanlarda. Evlilik de gelir günün birinde, duyarlı, güzel bir eşin, iki küçük kızın varlığı da. Dışarıdan bakanlar için her şey yolundadır bir başka deyişle. Ancak hayatın anlamı bambaşka yerlerde, duygularda ve özlemlerde aranmaktadır.

Ayrılık, daha da doğrusu kopma, birkaç yıl sonra gelecektir. Günü geldiğinde Brüksel de geride kalacaktır, o aile hayatının tüm görüntüleri de...

Şarkının çağrısı, dayanılamayacak bir çağrı olmuştur. Kaba ve küstah insanlarına karşın hâlâ bir sanat merkezidir Paris. O yolculuk böyle bir umutla başlar. Yola çıktığı gece, tek güvenebileceği, genç yetenekleri keşfetmesiyle bilinen Jacques Canetti'nin davetidir.

Şarkıcılık hem bir meslek hem de bir hayat olabilecek midir ?.. Bu umudun ardından ısrarla, başlangıçtaki tüm engellere bakılmaksızın, yıllarca gidilecektir. Paranın sorun edilmediği, düzenli rahat bir hayattır terk edilen. Kendisini kabul etmeye hazır görünmeyen Paris'te, onu küçük bir otel odası beklemektedir. Başkalığı, sesi, bedeni, yüzü, gülüşü ve şarkılarıyla çizgi dışılığı vardır ne de olsa...

Yıllar sonra, o günlerini hatırlarken, sonuçlarını bilmediği bu tehlikeli hayat serüvenini göze aldığı günleri anlatmak için, hayatta başarılı olmak yerine, hayatını başarmayı seçtiğini söyleyecektir.

Şöhret önünde sonunda gelir günün birinde. O kadar ki günü geldiğinde 'şanson'un en önemli isimlerinden biri olarak bile kabul edilir.

Bu dünyada yeni aşklar, kolay kolay unutulamayacak dostluklar, büyük kitlelere ulaşabilen şarkılar ve birbirleri ardı sıra gelen konserlerle çok hızlı yıllar yaşanır.

Sonra 1967 yılına gelinir. Bu yıl onun, bir aşk taciri olarak kalmamak için, sahneleri terk etme kararını aldığı yıldır. Bu karara o günlerde hiç kimse inanamaz. Ne sevenleri, ne de sevmeyenleri. Şöhretinin doruğundadır ve terk etme kararını aldığı sahneler kendisini daha yıllarca kabul etmeye hazırdır sonuçta. Ancak o büyük gidişlerin insanıdır. Başarıya yerleşmek bir başka başarısızlıktır onun gözünde. Başarı hayallerin bitmesidir biraz da. Yeni arayışların, umutların ve özlemlerin doğurulması gerekmektedir artık...

Sinemanın dünyasına bu duygularla girilir. Bu dünyaya da büyük bir tutkuyla sarılacaktır. Oyunculuğu da deneyecektir, yönetmenliği de.

Geleneklerin, alışılagelmişliklerin tutsağı olmaya karşı çıkmak... Yarattığı kahramanlar gibi yaşamayı başarmış ender şarkıcılardan biridir o, bu yaptıkları düşünüldüğünde. Hayatındaki büyük ayrılıkları böyle bir yerde durarak daha iyi anlayabiliriz.

Son büyük ayrılık da böyle bir ayrılıktır. Ancak bu ayrılık daha geriye dönüşsüz, okyanusun o uçsuzluk bucaksızlık hissini veren sessizliğine açılan bir ayrılıktır. Yıllarca hayalini kurduğu o adaya bu yolculuğu sayesinde ulaşır. 'Çağdaş' dünyada yaşamak çoktan yitirmiştir anlamını.

Kısa bir hayatın sonuna bu yoldan gidilerek gelinir. 1978 yılında geride çok insan, duygu, umut ve özlem bırakılmıştır artık.

8 ekimi 9 ekime bağlayan gecenin sabahında, birkaç yıldır acısını çektiği kanser hastalığının yıpratıcılığına dayanamayarak göçer bu dünyadan. Son saatlerinde, yanına yaklaşan yakın dostlarından Catherine Adonis'e 'Sizi terk etmeyeceğim' diyerek...

Bu sözlerdeki derin anlam biraz daha iyi anlaşılabiliyor şimdi.

Kimi ilişkiler ölümlerden sonra bile yaşayabiliyor. Şarkılar ve sözler var sonuçta... Görüntüler ve sesler var...

Bu sözler ve bu sesler, hayalleriyle de yaşamaktan kaçanlara karşı verilen bir savaş alanıdır biraz da. Bağnazlık, nereden gelirse gelsin bir görüşe körü körüne bağlanmak onun giyebileceği bir giysi değildir. Gelenekleri çıkarlarına kalkan yapanlarla dolu bir dünyada o kadar çok şiir yazılabilirdi ki... Varsın saldırılan kimi insanlara göre yel değirmenleri olsun. İnsan yüreğiyle yaşamayı tercih edince...

Kadınlar elbette bu uzun hikâyenin kahramanları arasındaki yerlerini alacaktır. Onun kahramanları o kadınlardan hep başka bir hayat ve liman bekler. Umut bu nedenle, tüm yenilgilere ve hayal kırıklıklarına karşın sürekli yenilenir. Bir aldanmadır ama aslında yinelenen. Çünkü gerçek çok farklı bir yerdedir, çaresiz bir yalnızlıktadır. Tutku değildir aslında ardından gidilen, aşk bile değildir. Yaşanmak ve anlatılmak istenen şefkattir, tüm kavgaları, o öldüren duyguları, çılgınlıkları aşabileceğine inanılan, inanılmak istenen şefkat. Sorun da çıkmaz da buradadır belki. O kahramanlara bu duyguyu yaşatacak o kadınlar o kadar yokturlar ki... Ama o çocukluğun özlemi insanın peşinden sürekli gelince...

Bu hikâyede aranan, büyük serüvenlerin dünyasıdır da bu nedenle. Uygarlaşmışlığı tartışılır bir dünyada büyük düşlere pek yer bırakılmamıştır çünkü. O altın arayıcıları çoktan bir yerlerde kaybolmuştur. Şarkılarındaki 'Far West' tam da böyle bir gerçekte anlamını bulur. Şarkılar o altın arayıcılığı içindir. En önemlisi, o altına giden yoldur ama, altının kendisi değil. Anlatmak ve anlamak isteyenlerin yazgısıdır bu...

Jacques Brel'in hayat ve şarkı serüveni bize bir yerlerden böyle geliyor... Söylenebilenler söylenmiş, yaşanılabilenler yaşanmıştır. Ya sonrası ?.. Sonrasını da zaman gösterir elbet... Şarkılar yaşadıkça...

Bana bu başlığı attıran, Brel'in Don Kişot *müzikalinde canlandırdığı, o masal ülkesinde kaybolmuş şövalye ruhunun cazibesi değildi sadece. Onu, yaşadıklarını düşündüğümde, birçok kez, o yel değirmenlerine saldırırken görmem mümkündü...*

Aradan çok uzun yıllar geçtikten sonra, adı Yel Değirmeni olan bir sokağa taşındım. Bunu, kendime durduk yerde bir pay çıkarmak için değil, hayatın insanlara, beklenmedik zamanlarda hoş oyunlar hazırladığını ve şakalar yaptığını ifade etmek için söylüyorum. Bu arada en sadık dostumun, köpeğimin adı Sanço'dur... Ama arada önemli bir fark var. Bildiğim kadarıyla o hikâyede efendisi Sanço'yu gezdiriyordu. Şimdilerde, buralarda yaşanan hikâyedeyse, Sanço beni gezdiriyor...

1987 başları...
'Cumhuriyet' gazetesi...

Bir Brel yazısı yetmez...

Stüdyo İmge*'den* Cumhuriyet*'e nasıl geçtiğimi hatırlayamıyorum. Bir vesileyle, oranın da kapısını çalmış olmalıyım. Bu gazetede ilk olarak hangi yazımın yayımlandığını da hatırlayamıyorum. Édith Piaf üzerine bir yazıydı hafızam beni yanıltmıyorsa. Bu yazının* Cumhuriyet Dergi*'de yayımlandığı gün, sanki artık çok uzaklarda kaldı. Yazıyı arşivimde bulamadım. Hiçbir zaman, her istediğini her aradığında bulabilen o 'düzenli' ve 'talihli' insanlardan olamadım zaten... Bunun bedelini de birçok kez fazlasıyla ödemedim değil.*

Ama Jacques Brel'in de içinde bulunduğu bu yazıyı, anlaşıldığı kadarıyla daha çok korumaya özen göstermişim. 1987 yılının başları... Bir Yalnız Adam *yeni yayımlanmış... O günlerde, bu kitapla ilgili, gazete ve dergilerde çıkacak kısa tanıtım yazılarını nasıl da heyecanla bekliyorum.* Cumhuriyet Dergi*'nin genel yayın yönetmeni Lütfü Tınç, benden Brel hakkında bir yazı istemiş, ancak bu yazının değişik bir bakış açısı taşıması, kuru kuruya bir tanıtım yazısı olmaması gerektiğini söylemişti. Çözüm kısa sürede geldi. Brel'i, yaptıklarını ve nasıl yaşadığını o kadar iyi biliyordum ki...*

Gönüllü Sürgünler Adası Hiva-Oa

Bir resim: *Peyzaj ve Köpek*... Burada dile getirilen bir son sesleniş kaygısı olmalı. Bir son çırpınış ya da anlatma, paylaşabilme hayali... Resim, bilinenler arasında, Hiva-Oa'nın son görüntüsü. Gauguin'in 'uygar dünya'yla savaşımının noktalandığı günlerden bir an... Bir sonsuzluk zamanı... *Peyzaj ve Köpek* yalnızca bir resim. Yazgıya boyun eğmeyi de anlatıyor gibi... Bir başka ölüme, birkaç fırça darbesi... Yoksa sadece bir izdüşüm mü ?.. 'Yabanıl Gaugin'in bu son resmi yaptığı günlerde dünyayı nasıl gördüğünü belki de hiç kimse tam anlamıyla bilmeyecek.

1903 yılında, gönüllü gittiği bu sürgünde, sanatını pek az insana anlatabilmiş bir ressam olarak ölür Gauguin. Yapayalnız, toplumuna enikonu uzak düşmüş, sevgilerin belki de her türlüsünden umudunu kesmiş olarak... O yıl, unutulmazların ebedî dünyasına göç ettiğinde, birkaç düşmandan ve yerliden başka hiç kimse kalmamıştır yanında...

Nedir bunun nedeni ?.. Uygar bilinen dünyanın uygarlığının tartışılabilirliği mi ?.. Sorunun birçok yanıtı var diyebiliriz. Onu, resmin o dönemlerdeki merkezi bilinen Paris'ten 'ilkelliğe' götüren neydi öyleyse ?.. 'İlkel'deki derin insanı bulmak, kendince keşfedebilme umudu mu ?.. Yeni, başka bir yaşam biçimine duyulan özlem mi ?.. Bir zorunluluk mu ?.. Ya da... Sadece alıp başını gitmeyi, daha derin bir yalnızlığı, uzak bir coğrafyada farklı bir insan sesini, dokunuşunu mu aramaktadır ressam ?.. 1891 yılında, yepyeni bir yaşamın yolculuğuna çıkışı belki de bu yüzden önemsenmeye değerdir. Sanatını anlamada yeterince cömert davranmayan insanları yadsımak içindir belki de bu yola çıkış, yeni bir rengi, bir dili yakalama sevinci için de... Yolculuk bir bilinmeze doğru yapılmış gibidir de ama. Bir bilinmeze doğru, sessiz sedasız bir umut yolculuğu... Tüm küskünlüklere ve kırgınlıklara karşın... Anlaşıldığı kadarıyla bir yaşam coşkusuyla doludur yine de. Tahiti'ye yaptığı fırtınalı yolculuklardan, 'ilkellerle' yaşadığı aşklardan sonra resmin merkezi Paris'e büyük bir

sevinçle dönmesi bu hali yeterince açıklıyor... Bir eser yaratmanın sevinci anlatılamazdır...

Bir eser yaratmanın sevinci... Ama ne pahasına ?.. Yaratıcılığın değişmez yazgısını bir kez daha hatırlamakta yarar var. Onun, tüm yeteneklerine ve cazibesine karşın, hiç kimseye ve hiçbir yere tüm benliğiyle tutunamayışından da söz edebiliriz bu aşamada. Tahiti'de de, güzel Tehura'ya rağmen dilediğince barınamayışını nasıl açıklayabiliriz aksi halde ?.. İnsan ilişkileri, o dinginlikte bile kendisi bir sancıdır. Ancak bu hayattan bize artakalanlardan, bu 'hırçın' resim yolcusunun, umut ile umutsuzluk, özlem ile düş kırıklığı arasındaki birçok gidiş dönüşten, yolculuktan sonra, en nihayet bir adayı keşfedebildiğini de öğreniyoruz. Her geçen gün biraz daha çok kozmopolitleşen ve o 'uygar dünya'yla yakınlaşan Tahiti Adası'nın kuzey kıyısındaki Papeete'den enikonu uzak bir adadır bu. Pasifik'in uçsuz bucaksız derinliğinde başka bir soyutlanmışlığı yaşamak vardır Hiva-Oa'da...

Hiva-Oa'nın tek kasabası Atuoana'da yıllardır aradığı o barışı bulabilmiş miydi Gauguin ?.. Bu soruya da hiçbir zaman en doğru yanıtı veremeyeceğiz belki. Bu dönemden geriye kalan birkaç eser ve bu eserlerden kendi payımıza çıkarabileceklerimiz var ama, kimi zorlamaların bu aşamada hiçbir önemi yok. Önemli görünen, onun için kaçışın belki de orada son noktasına gelindiği. Hiva-Oa çileli bir yaşamın bittiği yerdir. Yadsınacak başka hiç kimse kalmamıştır...

İşin ilginci, yıllar, çok uzun yıllar sonra, sanatın dünyasından bir başka uyumsuzu, şarkıcı, şair, sinema yönetmeni ve oyuncusu, müzikal komedi aktörü, pilot ve denizci Jacques Brel'i de uzun bir ölüm için ağırlar Hiva-Oa...

Bir uzun ölüm... Gauguin'in gömülü olduğu adaya ulaştığında, kelimenin tam anlamıyla yorgun bir savaşçıdır artık Brel. Yaklaşık elli gün süren bir deniz yolculuğundan sonra varır bu adaya. Kullandığı, kaptanlığını yaptığı tekneyle... Kanser bedenini iyiden iyiye sarmıştır. Ölümün, artık somut bir gerçeklik olarak, her geçen gün biraz daha çok duyumsandığı ve sorgulandığı günlerdir. Son sevgilisi, Guadeloupe kökenli Maddly Bamy'ye söylediklerinden, yıllardır aradığı o huzuru, onun da bu adada bulmuş olduğunu anlıyoruz. 'Uygar dünya' bir başka yaratıcı için, bir kez daha anlamını yitirmiştir. Hiva-Oa'da uzun bir ölüm yaşanır yalnızca, evet... Bedenin giderek çöküşü, dirimini yitirişi vardır. Ama asıl önemsenmesi gereken, ruhun kavuştuğu huzurdur artık...

Brel, sanat yaşamındaki, alkışlarla dolu o uzun ve ölümcül yolculuktan sonra, böyle bir adada hepten kalmak isteyişini, büyük şöhretini borçlu olduğu dünyaya, kendisini giderek daha yabancı hissedişine bağlar... Bu yabancılık ve seyircilik doğru olabilir, kolaylıkla anlaşılabilir. Kapının hemen ardındadır ne de olsa ölüm... Bir eser yaratmanın coşkusu bile her geçen gün biraz daha çok yitirilmektedir. Bütün bunlar bir yana, 'şanson'un anavatanında ulaştığı, birçok ülkeye yayılan şöhretinin, deyiş yerindeyse 'kefaretini'de çok ağır bir biçimde öder. Ölümcül hastalığının ve bu uzakları arayışının çevresinde birçok fırtına koparılır. Yaşamı, hastalığı ve elemleri başkalarının da olmuştur artık. 'Uygar dünya'nın uygar basını için, onun her adımı, acısı ve yalnızlığı bir haberdir. Hem de atlanmaması gereken bir haber... Gauguin'in de kaçtığı, nefret ettiği bu uygarlıkta, aradan geçen onca yıla karşın değişen pek bir şey olmamıştır demek ki... Birçok şarkısıyla birçok insanın hayatında derin izler bırakmış bu şair de, belki bu yüzden, acısını tek başına, kendi yalnızlığında taşımayı tercih ettiği için kendisini o uzaklara yakın hisseder... O ada ya da o hayal ülkesi en nihayet bulunabilmiştir üstelik...

Brel, bu hayal ülkesinin en gerçek olanında, denize bakan bir yamaçta, uzun, çok uzun bir şarkıyı, büyük bir yalnızlık şarkısını, başkalarının acısını belki de hâlâ yüreğinde taşıyarak söylüyormuş gibi yatıyor bugün. Büyük kalabalıkların çok uzağında, kendisini uygar bilen bu dünyadan ayırabildiğince ayırmış olarak... Tıpkı Gauguin gibi... Gauguin'in Brel'e oranla en büyük talihsizliği, yaşadığı yıllarda sanatını başkalarına dilediğince anlatamamasından kaynaklanıyor. Gelgelelim aslında yaşananlar, ulaşılan başarılara, büyük sevgilere karşın, sorunun temelde pek değişmediğini de gösteriyor. Yaratıcının yabancılığı her yerde ve her zaman, tüm duyurulabilenlere karşın bir yabancılık çünkü. Bu uyumsuzluğun da belki başka hiçbir seçeneği yok...

Geriye Hiva-Oa'nın büyüsünü düşünmek kalıyor. Sanatın bu iki yolcusunu benzer bir yazgıda ve ölümde birleştiren ada, neden Hiva-Oa da bir başkası değil ?.. Bunu şimdilik bir rastlantıya bağlamakla yetinelim. Hiva-Oa'yı bir simge, alışılagelmiş ya da başkalarınca sunulmuş bir yaşam düzenini kabul etmeyip, hayallerinin sonuna kadar gitme yürekliliğini gösterenlerin ülkesi olarak görmeye çalışalım öyleyse. Böyle bir yolculukta göze alınan savaşın hemen hemen her zaman hüsranla noktalanmasıysa, yaratıcının kendi kendini tüketmeye yönelik doğasıyla ilintili olsa gerek. Ama bu hüsran da, gündelik yaşamların kısırdöngüsü içinde, habersiz bir

ölümü yaşayan hayal yoksunu 'uyumlu'ların duruşlarına tercih edilemez mi ?..

Hiva-Oa'yı bir gönüllü sürgün adası olarak kabul edelim. Temkinin her türlüsünü elden bırakarak bu ölüm yolculuğuna çıkanların acılarından çıkarabileceğimiz yeni bir dersle hayatımız adına bir şiirin yazılmasına karınca kararınca bir katkıda bulunabiliriz belki. Bu şiiri duyabilmek, gerçekten duyabilmek için, hayal ile gerçek arasındaki sınırın hiç düşünülmemesi gerekebilir...

Yola çıkışların hüznünden boşuna söz etmemişti ya Don Kişot...

Yeni okumamı yıllar sonra yaparken, bu yazıda sadece Brel ile Gauguin'in uzak bir adada buluşan kaderlerinden söz etmekle kalmadığımı, daha o günlerde, hikâyelerimdeki birçok temel duyguya ve izleğe varabildiğimi de fark ettim. Kimi gerçeklerim pek değişmemiş demek ki... Bundan da kuşkusuz, hem olumlu, hem de olumsuz sonuçlar çıkarılabilir...

1987...
Yazılar ve röportajlar...

Artık 'Cumhuriyet' gazetesinde
yazmak var...

Cumhuriyet'in Pazar *dergisinde de gazetesinde de sonraları birçok yazım yayımlandı. Bunlar arasında, unutamayacağım ünlülerle yaptığım röportajlar da vardı. Bu röportajları, zamanı geldiğinde, başka yerlerde yayımlananlarla birlikte, başka bir kitapta bir araya getirmeyi daha uygun buluyorum şimdi. Geriye bu durumda, sizinle paylaşmak istediğim, yine, deyiş yerindeyse, zamanın erozyonundan kurtarabildiğim iki yazı kalıyor.*

Gilbert Bécaud, 'şanson' dünyasının kendimi en yakın hissettiğim seslerindendi o günlerde. Halen de öyledir aslında. Siz benim böyle bir geçmiş zaman ifadesi kullanmama bakmayın. Bu dilin müziğinin bugün geldiği yer karşısında, bir zamanlar birçok anımda sarıldığım, bu kelimenin tam anlamıyla hayat dolu sesin de içinde bulunduğu o yıldızlar takımına daha çok gidesim, dönesim geliyor üstelik... Geçelim... Bu yazının yayımlandığı günler, onun, Yapı Kredi Bankası'nın kırkıncı kuruluş yıldönümü etkinlikleri kapsamında, İstanbul'a üç konser vermek için geldiği günlere rastlar. Kendisiyle, bana verilen 'görevler' sayesinde tanışma olanağını da buldum. Hayat dolu bir insandı gerçekten. Onun basın toplantısının çevirmenliğini yapmıştım. O gün birlikte öğle yemeği yemiş, dişe dokunur birçok konuyu konuşmuştuk. TRT Televizyonu için bir röportaj da yapmıştık. Cumhuriyet*'in benden beklediği röportajıysa, kendisine tahsis edilen arabada, kaldığı otelden, basın toplantısına giderken gerçekleştirmiştik. Tüm bu zamanlarımızda, sadece hayat dolu ya da hayatını dolu dolu yaşayan bir insanla değil, gerçek bir profesyonelle karşı karşıya kaldığımı da görecektim. Onunla yaşadığım her an, benim için bir dersti sanki. Buradan bende kalanları da, ileride kaleme almayı düşündüğüm insan portrelerimde dile getirmeyi hayal ediyorum. Gelecek günler neler gösterecek ?.. Göreceğiz elbette...*

Bana o günlerde çok önemli bir ders veren bir insan daha vardı. Bu ders de, unutulmayacak bir insanlık dersiydi. Onunla böyle uzun uzun konuşmam mümkün değildi tabiî. Ancak, bir yazarla en derin meseleleri konuşabilmenin başka yolları da vardır. Geride bırakılan eserlerdir bu durumda da asıl önem kazanan, hayatlar ve yaşananlar değil. Eserler, sözler ve uyandırdıkları duygular... Anlatılanlar gerçek hayatlara ve yaşananlara dair olsa da...

Stefan Zweig'ın, ardında bıraktığı hayatla doğrudan doğruya ilgili kitabını, Dünün Dünyası*'nı, bu kırk beşinci ölüm yıldönümüne yakın günlerde okumam, ilginç bir tesadüftür. Okuduklarım, bana çok anlamlı bir*

hayat hikâyesi getiriyordu. Ne hikâyeydi ama... Bir insan hayatını değil, bir hayatın nasıl yaşanması gerektiğini anlatıyordu sanki... Çok etkilenmiştim. Etki bugün de devam ediyor. Bu otobiyografik roman, kendimi kötü hissettiğim zamanlarımda, tekrar tekrar döndüğüm başucu kitaplarımdandır hâlâ. Yazı bu sarsıntıdan çıkmıştır. Böyle bir buluşmayı o günlerde başka türlü dile getiremezdim...

'Sesli' Bir Duygu Tarihçisi

Kimi şarkılar, hele hele o şarkılarda saklanan, hayat bulan bir tarihiniz varsa, sizi hep bir yerlerde, tekrar tekrar çıkılacak bir yolculuk için bekler... O zamanlarınızda bir ses, size enikonu alışkını olduğunuz kimi anıları ve duyguları da hatırlatabilir... 'Ya şimdi ne yapacağım ben / Bana bıraktığın bu vakitle dolacak hayatımda...' Yaşadıklarınızla ilgili farklı duygulanmalara da sürüklenebilirsiniz o anlarda. Ama sonuç ne olursa olsun, çok eskilerde kalmış bir şeyleri de anlatan bu sesin, yıllanmış bir gelenekte, sarsılamayacak bir yerde durduğunu da bilirsiniz. Oturup düşünebilir ya da kendinizi duygularınızın akışına bırakabilirsiniz. Bir ayrılık şarkısıdır bir kez daha dile getirilen. Sözler tanıdıktır. Duygular da tanıdıktır. Söylenenlere yine de kapılıp gidersiniz ama. Orada o şarkı için yaşamışsınızdır çünkü. Orada, o şarkı için yaşattığınız, unutamayacağınız insanlar vardır. Büyü yeniden hissedilir. Yolculuk başlamıştır artık. 'Et maintenant' (Ya Şimdi) kendinizi kurtaramadığınız bu duygu geleneğinin temel taşlarından biridir...

Ancak böyle bir yerde, daha derin ya da daha yaralayıcı bir yolun izlerini de sürebilirsiniz. İşte o zaman da bu çok özel tarihteki şarkılarla bir kez daha karşılaşırsınız. Sizi artık başka duraklar da çağırır. Şarkılar ve anılar dersiniz kendinize. Susarsınız... Sadece dinlersiniz... Dinler ve hatırlarsınız... 'Nathalie', 'Je reviens te chercher', 'Mes mains', 'L'important c'est la rose'... Ayrılıklar, kırgınlıklar, yitik aşklar, paylaşılmış ya da paylaşılamamış, ama sanki hep özlenen, beklenen ayrıntılar, yinelenen umutlar ve hüzünler, her an içinize doğabilecek sevinç... 'Et maintenant'nın bestecisi, bu yolculuk süresince, sizi sık sık bu duygularla karşı karşıya bırakır. Hayatı dolu dolu yaşamaya çağıran bir dünyadır da bu aslında. İçine girmeyi başardıktan sonra, ardınızda bıraktıklarınız ya da günün birinde karşılaşabilecekleriniz, karşılaşmayı umduklarınız adına, hem kendinize hem de başkalarına vermek isteyeceğiniz bir dünya...

Bécaud'nun büyüsü burada bitmez. Onun besteciliğinin ve ozanlığının yanı sıra, bir de yorumculuğu vardır çünkü. Ramp ışıkları o sahnede şarkıcının seyircileriyle arasına ördüğü bir duvar değildir. Kendinizi, o şarkıları dinler ve seyrederken, siz de birdenbire o sahnede hissedebilirsiniz. Şarkı, o özdeşleşme anında, içinizde değildir yalnızca. Aslında, belki de kendinizi o kahramanlardan biri olarak görmekten kaçamadığınızdan, şarkının içine akmışsınızdır...

Buraya kadar dile getirilen özellikler belirli bir dünyası olan hemen hemen her şarkıcının şöyle ya da böyle sahip olduğu özellikler arasında görülebilir. Sonuçta o da kökleri yüzyıllar öncesine dayanan bir geleneğin halkalarından biridir. Ne var ki, bazı özellikler ve farklılıklar gerçekten anlatılamazdır. Onun sizi o şarkıları söylerken nasıl tutsak alabildiğini ve nerede nasıl benzerlerinden farklılaşabildiğini anlamanın tek bir yolu vardır: dinlemek ve dinlemeyi göze almak.

Claude Lelouch'un *Toute une vie* (Tüm Bir Yaşam) filminin şimdi belli belirsiz bir görüntü olarak hatırladığım sahnelerinin birinde, kendisine âşık olan genç kızın duygularını işte böyle bir şarkıcı olarak reddetmenin zorunluluğunu yaşarken şunları söyler: Gilbert Bécaud'yu sevmek çok kolaydır... Çünkü burada sevilen, âşık olunan, bir insandan çok, bir rüyanın kahramanıdır. Bu sahneden sonraysa, bu yazının kıvılcımını oluşturan 'Et maintenant'ın görüntüleri yansır ekrana. Bécaud 'Bu benim hayatımda en sık söylemeye mecbur kaldığım şarkıdır...' der. 'Şimdi gittiğine göre hayatımdan / Bu geceler neye ve kime yarayacak ?..' Bu şarkının çağrıştırdıklarıyla bu sorunun yanıtlarını Bécaud elbette biliyor. Onun o genç kıza kendisini neden bir rüyanın kahramanı olarak göstermek istediğini de biz biliyoruz. Yaşayarak anlamak... Şarkıların tarihini daha özel kılmak için... Buradaki dirimi ve yürek atışını başka türlü anlatabilmemiz mümkün değil ki..

Bir 'Yaşama Zengini'nin İntiharı

Stefan Zweig 1942 yılında, Brezilya'nın Petrópolis şehrinde yaşamına son verdi... Yıllar süren bir acının artık dindirilemeyecek gibi görünmesindendi belki de bu ayrılık, bu ölüm. Tüm benliğiyle bağlandığı, başarılarını, sevdiklerini, 'bilgisini','tarihini', kısacası bir yazar ve bir insan olarak varoluşunu borçlu olduğu coğrafyadan, Avrupa'sından her anlamda çok uzaktı son saatlerinde. 1942 yılının o şubat gününe, yalnızca anılarını, onulmaz acısını, derin hayal kırıklığını, yürekli kararını ve son hayat yoldaşını taşımıştı...

Bir yadsımaydı bu intihar... Ya da bir yadsımayı ve yadsınmayı kabullenememe... Bu duruşta gizlenen neydi ama, gerçekten, çok derinlerde, aslında gizlenen neydi ?..

İntiharı kolaylıkla anlaşılabilecek ya da kabullenilebilecek bir intihar değildir 'dışarıdan' görünenlere bakmakla yetindiğimizde. Hayatı süresince yaşadıkları, birçok insanın gözünde imrenilesi ve hayran olunasıdır. Getolardan kurtulmuş, uluslararası alana çıkabilmiş, evrensel değerlerle yoğrulmuş zengin bir Yahudi ailesinin çocuğu olarak gelmiştir dünyaya. O, özlemleri ve gerçekleştirebildikleri düşünüldüğünde, kelimenin tam anlamıyla bir 'yaşama zengini'dir. Bir dönemin, koskoca bir çağın birinci elden tanığı, dahası önemli aktörlerindendir. Bir yazar olarak, sadece ülkesi Avusturya'da değil, birçok farklı iklimde ve dilde okunmanın, sevilmenin mutluğunu tatmış, kitaplarının satışından büyük bir servet kazanmış, yazdıkları çok büyük okur kitlelerine ulaşmıştır. Döneminin birçok ünlü ismiyle, yazarları, sanatçıları, siyasetçileri ve bilim insanlarıyla yakın dostluklar kurmayı başarmıştır. Edebiyata, yalnızca edebiyata soyunmuş bir insan için eşine az rastlanır bir sevinçtir bu. Başarı, şöhret ve sevgi... Daha ne isteyebilirsiniz ?..

Sormaya, yanıtını bulmaya çalıştığımız soru tam da burada anlam kazanıyor işte. Öyleyse neden ölüm, neden kendi isteğiyle bu dünyadan bir daha dönmemesiye gitmek, gitmeyi seçmek ?..

Bize bu karanlıkta, onun belki de en iyi eseri olan *Dünün Dünyası* ışık tutar sanki. Samimi, derinlikli, gerçek, duyarlı bir tanıklıkla kendisini ortaya koyan bir özyaşamöyküsüdür bu. Oncasına yüceltilmiş bir uygarlık tüm kurumları ve değerleriyle çökecek, dahası yok olacakmış gibi görünür. İnsanlık adına yitirilen umudun yeniden kazanılması mümkün değildir sanki artık. İkinci Dünya Savaşı'nın en ürkünç ve acımasız günleridir...

Trajedi belki de burada başlar. O 'güvenli dünya'nın insanı, gittiği, daha da doğrusu gitmek zorunda kaldığı başka coğrafyalarda, bir yerden çok, bir zamandan sürgün edilmenin acısını beslemektedir. Tanıklığını yaşamak zorunda bırakıldığı günler, 'dünün' o unutulmaz dünyasında soluduğu günlerdekinden çok farklı bir yarının ve hayatın haberini vermektedir. Avrupa'da aslında yıkılan, bir özlem ve bir yaşama biçimidir... O, böyle bir yıkım karşısında, belki de o sıcak şubat gününden çok önce ölmüştür. Tüm bunlar bir yana, kitaplarının, onca insana ulaşmış eserlerinin, kendi dilinin ülkesinde yakıldığını, imha edildiğini görmeye kaç yazar dayanabilir ?.. Yeni bir dünya doğabilecektir belki bu yıkıntılardan. Ne var ki onun, tüm bu iç yıkımlarından sonra, bu dünyaya duyurulacak bir sesi, verilebilecek bir eseri kalmamıştır artık. Yaratıcının ölümü hiçbir şey yaratamamaktır...

Zweig'ın, Petrópolis'te yaşadığı o zamandan sürgün olma duygusunun bir dilden de sürgün olmanın verdiği yalnızlıkla daha da derinleştiğini söyleyebilir miyiz bu durumda ?.. İnsan en zorlu zamanlarında kendisini hayata bağlayabilecek bir ışığı, başka bir ışığı gereksinir. O da bulunamayınca, görülemeyince... Seçeneklerin tüketilmemesi için verilen savaşın savaşların en zorlusu olduğu boşuna söylenmiyor ya...

Cumhuriyet *gazetesi döneminden geriye kalanları böyle hatırlamak da mümkün. Bir başka sona ya da bu sonun getireceği bir başka başlangıca, yine farkına varmaksızın, adım adım adım yaklaşıyordum. Zweig yazısı son yazı mıydı hatırlamıyorum ama, bu gazetede çıkmış ender edebiyat yazılarımdan biriydi aklımda kaldığı kadarıyla. Hikâyelerimin sesini daha da çok duymaya başlamıştım oysa. Onca yılın birikimi, bir yerlere uç verecekti elbet...*

1989-90...
'Hokka'...

Bir edebiyat dergisinden
çok daha fazlası...

Jacques Brel: Bir Yalnız Adam*'ın yayımlanma serüveninin, beklenmedik bir zamanda, yeni bir kapıyı açtığını daha önce de söylemiştim. O zor günlerimde, yine Jak Deleon imdadıma yetişmiştir. Ona, elimde kalan dosya, bir akşam Nişantaşı'nda rastlamış, başıma gelenleri anlatmıştım. O da bunun üzerine Hil Yayınları'nın sahibi Hüseyin Sönmez'le görüşmemi salık vermişti. Kendisini arayacak, ilk adımı atacaktı. Orada Metis Yayınları'nın ortaklarından Şahin Beygu da vardı. O da mutlaka böyle bir kitapla ilgilenirdi. Uzun lafın kısası, birkaç gün sonra, adları verilen ve daha önce hiç karşılaşmadığım bu yayıncılarla, bir randevu alıp, görüşmeye gittim. Söylediklerim olumlu bir etki yaratmıştı ki, kısa sürede kitabı yayımlamaya karar verdiler. O günler, rastlantıya bakın ki, onların ortak bir proje üzerinde durdukları bir zamana denk gelmişti. Hil Yayınları, Metis Yayınları'yla birlikte, bir dizi müzik kitabı yayımlamayı düşünüyordu. Yayınevinin adı Ahtapot olacaktı...*

Bu kararı izleyen günlerde, kitabın bazı ayrıntıları ve düzeltmeleri üzerine çalışma amacıyla, Şahin Beygu'yla birkaç kez bir araya geldik. Bu beraberlikler de, yazarlık yolumun unutamayacağım bir başka beraberliğinin ilk adımlarıydı...

Bir süre sonra Şahin Beygu Metis Yayınları'yla bağlarını kopardı ve kendi bağımsız yayıncılık serüvenini sürdürmeye başladı. Bir gün de bir edebiyat dergisi çıkarma niyetiyle aradı ve böyle bir derginin yayın kurulunda yer almak isteyip istemeyeceğimi sordu. Yeniden karşılaşmıştık. Bir başka beraberlik başlıyordu...

Dergi yayıncılığına da böyle bulaşmış bulundum işte. Derginin adı Hokka*'ydı. Bana sorarsanız çok başarılı bir dergiydi. Gelgelelim, her amatör ruhlu (burada amatörü olumlu anlamında, öncelikle ve sadece severek yapma anlamında kullanıyorum) dergi gibi, ömrü pek uzun olmadı ne yazık ki... Yanlış hatırlamıyorsam ancak dokuz sayı çıkarabildik, daha da doğrusu dayanabildik. Öteki yayın kurulu üyeleri Hamdi Koç, Güzin Özkan, Tevfik Turan ve Halil Turhanlı'ydı. Zaman içinde herkes bir yerlere gitti... Geriye yazılar ve yapılabilenler kaldı...*

Ben o dergi için, sonraları hiçbir yerde yayımlanmayan aforizmalar yazmıştım. Kara mizahla en çok ilgilendiğim dönemdi. Bu serüveni de unutmam mümkün değil. Çok eğlenceliydi doğrusu...

Gelecekte bir daha aforizma yazmak ister miyim ?.. Bilmiyorum. Ama birileri bana hâlâ bir yerlerden göz kırpıyor sanki... Aforizmanın şiirden

sonra en zor edebiyat türü olduğunu bilsem de...

Karşı Çıkma-lar

Yazarın gerçek özgürlüğü:
okunacağını düşünmeksizin yazabilmek.

Bir yalnızın
bir başka yalnızın yalnızlığına
hiçbir zaman tahammülü olmadı.

En büyük çıkmaz insanın
kendini
ertelemesi.

Gelişmişliği,
zenginliği ve
uygarlaşmışlığı
herkesçe kabul
edilen bir ülkede,
bir zamanlar,
sadece birilerince
istenileni yansıtan
aynalar satılırmış.

Gelişmişliği,
zenginliği ve
uygarlaşmışlığı
herkesçe kabul
edilen bir ülkede,
bir zamanlar,
sadece birilerince
istenileni yansıtan
aynalar satılırmış.

Dünyanın en güzel yastığının
bir kadın göğsü olduğunu düşünebilmek.

Geçerli eğitim sistemlerimiz ve
yok edilmiş değerler, yetenekler...

Yalnızlığa ve uyumsuzluğa programlanmış bilgisayarlar...

Anlaşamamak anlaşmaktan daha yapıcı
değil miydi?

Yalnızca çılgınlıklara sırt çeviren insanların
idarî kadrolarda yer alabilmesi,
günümüz toplumlarının gelişmişlik ölçüsü ve
biçimi konusunda gelecekteki araştırmacılara
çok önemli ipuçları verecek.

İtalyanlara kötü haber:
artık bütün yollar Roma'ya çıkmıyor.

Kelebeleklere gizli alıcılar
bağlamayı düşünebilecek istihbarat
örgütlerine henüz rastlanmadı.

Soruları yanıtlara,
tüm çözümsüzlükleriyse çözümlere
tercih etmek zorundayım.
Beni aklı başında sanan herkesten özür dilerim.

Kadınlar hamamında görünmez adam olsaydım,
neler yapmazdım neler neler!

Sivriler ile yuvarlaklar arasındaki fark:
sivriler daha çabuk yıpranır.

Yarın hayata yeni bir şans tanıyacağım.

Hiçbir kadına hazır olamamak üzerine:
yalanı, zorla gülümsemeyi, susabilmeyi ve
sıradakini hep yanında taşımalı.

Aşk hiçbir şeyi *gizleyememektir.*

Yıldızlarla konuşmak ile insanlarla konuşmak
arasındaki fark:
yıldızlarla daha özgür ve çok daha yalnızsınız.

O kadın *gelmeyebilir.*

Mastürbasyonun tarihi,
korkunç hayal dünyası ve ilişkilerdeki
vazgeçilmez önemi
üzerine mutlaka bir şeyler yazılmalı.

Don Kişot'u çok yazdılar, çok anlattılar.
Bir de onun gibi yaşamayı deneseydiler ya.

Yoksa hep
ceket, kravat
ve hesapla mı
yaşayacaksınız?

Bütün oyunların eskisi gibi oynanmaya
devam edildiğini
söylemem gerekiyor.

Bir kadının cinsel organı üzerinde
dönen bir dünya görüyorum
ve bundan hiç hoşlanmıyorum.

Ne denli sakınırsanız sakının kendinizi,
günün birinde hayaletinizle
mutlaka karşılaşacaksınız.

Kadınların ayakta
işemelerine yardımcı olmak için:
huni,
hortum,
hayal ve benzerleri.

Bütün dünyada olduğu gibi Türkiye'de de
öğretmenler memur ve insan olarak
ikiye ayrılabilir.

XX. yüzyılda insanlar
daha çok teknolojiyle ilgilendi.

Elektrikli sandalyede idamın
ipte sallandırmaktan
daha insancıl
olduğu söyleniyor.

Bir yaşama mecbüriyeti,
geçicilikler ile kalıcılıklar
arasında.

Düşünüyorum, öyleyse *seçim yapamıyorum.*

Ey ulu Tanrım!
Seni en çok dinsizler anlıyor.

Politikacılar ile
tiyatro oyuncularının
ortak yazgısı:
sürekli olarak kendinden
bir başkasını oynamaya
gönüllü ya da zorunlu olmak.

Beklemek mi, bekleten olmak mı?

Nicole Kidman'ın benim gibi sıçıyor
olmasından büyük bir mutluluk duyuyorum.

Bir Yahudi erkeğinin
hayatta sadece sünnetten
duyduğu acıyı hatırlamama
garantisi vardır.

Sevgili Freud,
annelerimizin memesiyle bu kadar uğraşmamalıydın.

Meğer onlar *yalnızca insan kılığındaymışlar*.
Bunca zaman fark edememiş olmanın
üzüntüsü içindeyim.

Sizlere yardım edemediğim için çok üzülüyorum
bayanlar baylar.
Ama bu halinizle bana bir ayna olmamalıydınız.

Son noktayı kim koyabilecek?

Aklın sürgünü
hiçbir sürgüne benzemez.

İlerliyor ve gidiyorum duvarlara
çarpa
çarpa.
Duvarlar beni dinlemiyor,
ben duvarları dinlemiyorum.
Böylelikle her şey bir güzel dinlenmiş oluyor.

Tüm güzel kadınlar günün birinde iskelet olacak.

Bu "Karşı Çık-ma"lar dizisinde, başka aforizmalar ve kısa metinler de vardı aslında. Kimilerinin benim için pek bir geçerlilikleri kalmadı artık. Onları bu nedenle bu kitaba almadım. Kısa metinlerse yerlerini arayan 'deneme parçaları' gibi görünüyor şimdilik. Ya o dergilerin sayfalarında kalacaklar ya da günü geldiğinde, zamanın getirdikleriyle birlikte, başka bir yerde yeni bir hayat bulacaklar... Gelişmeler neyi gösterirse göstersin, ben bu iki olasılığın da, daha şimdiden yeterince anlamlı ve heyecanlandırıcı olduğuna inanıyorum...

1991...
Bir konser broşürü ve...

unutulamayacak bir karşılaşma...

Müzik yazıları serüvenim, bana zaman zaman öyle unutamayacağım anlar ve karşılaşmalar getirdi ki... Birinci Körfez Savaşı'nın, çıktı çıkacak, dediğimiz günleriydi. Türk Kalp Vakfı, Semra Özal'ın himayesinde, bir gala gecesi düzenlemişti. Gecenin konuğu da efsane şarkıcılarımdan Amalia Rodrigues'ti. Haberi televizyondan aldığımda, yaşayacaklarımı henüz bilmiyordum tabiî. Çok heyecanlanmıştım ama, hatırlıyorum. O konsere mutlaka gitmeliydim. Ancak bunun çok zor olduğunu kısa sürede öğrenmek zorunda kaldım. Davetiyeler inanılmaz pahalıydı. Cesaretimin iyiden iyiye kırıldığı günlerdeyse beklemediğim bir telefon aldım, konserin tanıtımını üstlenen halkla ilişkiler ajansı tarafından arandım. Benden, hazırlayacakları broşür için, şarkıcı üzerine bir yazı yazmamı istiyorlardı. Ayrıntıları ve telif ücretini konuşmak için görüşmeye davet ediliyordum. Verilen adrese ertesi gün gittim, yazıyı büyük bir zevkle kısa bir süre içinde yazabileceğimi söyledim. Telif ücreti olarak da iki kişilik bir davetiye talep ettim !.. Rakamları hatırlamam mümkün değil şimdi. Ama davetiyelerin ederini dikkate aldığımda, talep ettiğim ücret, Cumhuriyet *gazetesinden aldığımın beş ya da altı katına yakındı... Davetiye o anda çekmecelerin birinden çıkarıldı. Haliyle de 'anlaşma' hemen sağlanıverdi !.. Hayatımın en hoş ve en keyifli iş görüşmelerinden biriydi... Bir cuma akşamıydı... Tahmin edebileceğiniz gibi, o hafta sonu da, o yazıyla bir başka keyifli geçmişti... Ancak, bu yazının o tanıtım broşüründe çıkmasından sonra yaşayacaklarımın çok daha keyifli olacağını ve bana unutamayacağım bir anıyı armağan edeceğini de bilemezdim doğrusu. Bunun için Amalia Rodrigues'in Körfez Savaşı olasılığı nedeniyle tehlikeli bölge ilan edilen İstanbul'a bin bir tereddütten sonra gelmesi, İngilizce'ye tercüme edilen yazımı okuması, okuduklarından çok etkilenmesi ve programını yapanlara, basın toplantısının dışında, sadece bana, 'Bu çocuğu tanımak istiyorum' diyerek, özel röportaj verebileceğini söylemesi gerekiyordu. Bunları basın toplantısından bir gün önce organizatör Erkan Özerman'dan öğrenmiştim. TRT Televizyonu böyle bir röportaj istiyordu zaten. Durumu bildirdim, hazırlıklar yapıldı. Basın toplantısına nasıl kalbim ata ata gittiğimi düşünün artık. Sonra toplantı yapıldı ve bitti. Erkan Özerman beni çağırdı ve Amalia Rodrigues'le tanıştırdı. Önce biraz Fransızca konuştuk. Röportajıysa İspanyolca yaptık. Karşılaşır karşılaşmaz ilk söylediğim, şarkılarını yıllardır dinlediğim ve kendisine umutsuzca âşık olduğumdu !.. Sonunda söyleyebilmiştim !.. Cilveli cilveli gülümsedi, sevgiyle saçlarımı*

okşadı... Otuzlarımın henüz başlarındaydım o günlerde... O ise yetmişlerinin ortalarında... İyi hikâye değil mi ?.. Sonra röportajı yaptık. Çok daha resmî ve genelgeçer konuları konuştuk elbet. Konseriyse, tüm olumlu önyargılarıma rağmen, ne yalan söyleyeyim, pek sevemedim. O gece üstünde bir isteksizlik, dahası bir yılgınlık ve bezginlik vardı sanki... Bunu, onun salondan o beklediği, alışkını olduğu sıcaklığı ve sevgiyi almamasına yormam hiç zor değil. Bütün yerler doluydu... Ama o yerleri dolduranlar, onu yeterince, hak ettiği gibi tanımıyordu ki... Biraz üzülmüş, biraz da hayal kırıklığına uğramıştım ama önemli değildi... Bir yazı, beni duygu dünyamın en derinlikli hayal kahramanlarından biriyle kısa bir süreliğine de olsa karşılaştırmış, dahası buluşturmuştu ya...

Fado ya da Amalia'nın O Hüzünlü Yeryüzü Serüveni

Rio Tajo'su, Mar de Palha'sı, hafiften serin yaz akşamı meltemleri, olağanüstü güzellikteki Sintra Dağları'na bakan yamaçları ve yoksul Alfama Mahallesi'yle Avrupa'nın belki de en hüzünlü başkentidir Lizbon. O şiirler ve o şarkılar bu hüznün tanıklarıdır. Şehir yıllar boyunca, uzak iklimlere ve coğrafyalara açılmış bir limandır sonuçta. O sömürgecilik günlerinde uzak diyarlar, nerede, nasıl biteceği bilinmeyen serüvenler adına, doğdukları yeri terk etmeyi seçen denizcileri bekledi hep. Gidişler bir keşfe, bambaşka bir dünyanın büyüsüne doğruydu belki de. O yola çıkışlarda her zamanki gibi yeni bir sevinç doğuruluyor olmalıydı. Ancak zamanla özlenen geriye dönüşlerin gerçekleşemediği de görüldü. O insanlar limanlarına bir yerlerde bir şeyleri bırakarak dönmüştü... Şarkılar ve şiirler bizlere bu dönüşlerin de hüznünü anlatmaya başlayacaktı... Birçok meçhule ya da büyük sefere çıkışlarda görüldüğü gibi, o günlerde de kimi hasretler kimi insanlar için çok uzun sürmüştü...

Elimizdeki bilgiler, bugün 'fado' adıyla bildiğimiz bu çok özel müziğin, bu uzun yolculuklarla yakından ilintili olduğunu gösteriyor. Kimi görüşlere göre bu müzik, işte o uzak diyarların birinde, Brezilya'da ya da Cabo Verde'de doğdu. Vatan hasretiyle yanıp tutuşan bir denizcinin acılı yüreğinde, koskoca bir yelkenlinin güvertesinde gün ışığını bulan kimi şarkılar, denize, gökyüzüne ve çiçek kokularına karıştı, yıllar yılı süren bir hüzünle, bir yazgıya boyun eğmenin burukluğuyla beslendi, zenginleşti belki de zamanla... Fadodaki o zorunlu boyun eğişin anlamını bu duyguları yaşayarak hissetmek mümkündü. Fado biraz da 'kader' demekti zaten...

Avrupa'nın yaşayan son büyük efsanelerinden biri olan Amalia Rodrigues, yarım yüzyılı aşkın uzun şarkı yolculuğunda, işte hep bu duygular ve bu duyguların beslediği çağrışımlarla, insan sıcaklığıyla ulaştı bizlere; 'fado'yu, edinebildiğimiz bilgilere göre, böyle yeryüzü yolculuklarını yaşamış birçok şarkıcı gibi, çocuk denecek yaşta, yaşayarak

öğrenenlerden oldu ve eşsiz yorumuyla her geçen gün biraz daha çok, bağrından koptuğu bu müziğin simgesi haline dönüştü. Dünya, tüm dil engellerine karşın, yöresellikten evrenselliğe ulaşan o şarkıları onun sayesinde tanıdı. Bugün, başka coğrafyalardan gelerek, çok benzer bir yolu kat etmiş başka efsanelerin, bir Carlos Gardel'in, bir Édith Piaf'ın, bir Cesaria Evora'nın, bir Fairuz'un ya da bir Ümmü Gülsüm'ün yanında yer alıyor artık. Onun, bu yeryüzü serüveninde, bizlerle paylaşmak istediği çok farklı bir hayatın izleri vardır sanki. Biz bu duyguyu, onun, anlatılması çok zor şarkı dünyasına kendimize göre girmeyi başardığımızda, şöyle ya da böyle hisseder gibi oluruz. Elimize bambaşka bir duyarlığın anahtarı verilmiştir. Kimi gerçeklerden, ucuz ve küçük kandırmacalar adına sürekli kaçmak isteyenler, insanlığın belki de en temel ve en sarsılmaz duygularına çağrılır. Gözyaşı dökmek bir utanç değildir. Bir insana yolculuğumuzda, zaman zaman öyle çok acıya da hazır olmamız gerekebilir ki...

Bu şarkıların ruh hali, hepimizi, istesek de istemesek de, en azından kendimize, kendi sessizliğimizde yönelteceğimiz bir sorunun eşiğine götürür. Mutlu ve umutlu görünmenin, parıltılarla ve eğlencelerle yaşamanın nerdeyse bir hayat tarzı gibi benimsetilmeye çalışıldığı bir yerde, Amalia'nın, geçerliliğini her geçen gün biraz daha çok yitiren bir dünyanın insanı olduğunu söyleyebilir miyiz ?.. Yanıtı kolaylıkla verilemeyecek sorulardan biridir bu. Araya bir daha o yan çizmeler, yalanlar ve kendini kandırmalar girecektir çünkü. Ancak nasıl bir yanıt verilirse verilsin, kesinliği tartışılamayacak bir gerçek var. O da bu kederli sesin, bu uzun yolculuğunda, elli yıldır yaydığı ışığın, hiçbir zaman sönmeyeceği. Gerçeği, dünyanın farklı iklimlerinde ve dil dünyalarında yaşayan dostları çok iyi biliyor. Işık belki de hep açık tutulmak istenecek. İnsanlar, duygular ve bizi bir yarına bağlayacak aşklar yaşadıkça... Çünkü o insanlar, hüzünlerle de yaşamanın, hayatı ne kadar renklendirdiğini ve zenginleştirdiğini çok iyi biliyor. Bu hüznü bu yolda ısrarla sürdürmüş Amalia, o insanlar için yaşamaya her zaman devam edecek bir uzak akrabadır bu durumda. Tanışılmasa, şöyle bir oturulup konuşulmasa, dahası gereğince anlaşılmasa da, kelimenin tam anlamıyla yaşanan, yaşanırlığını hiç bitmeyecek, tüketilemeyecek bir hayalde bulan bir uzak akraba... Çünkü o ses, sizlerde hiç beklemediğiniz bir anda, bir insana anlamayacağını sandığınız o şeyleri anlatabileceğiniz duygusunu da uyandırır. Mucize o anda gerçekleşir. Asırlar öncesindeki o denizcinin sesi, tüm yüzeysel ve

gündelik kaygıları aşarak gelir yanı başınıza. Fadonun ve Amalia'nın büyüsüdür bu...

Amalia'nın bizlere armağan ettiği bu dünyaya dikkat etmemiz gerekiyor. Çünkü onun bu çok özel yeryüzü serüveni, bizi, hayatın neresinde durursak duralım, farklı şekillerde taşıyabileceğimiz bir aşka götürüyor. Hüzünlü bir şarkı yolculuğu... Bu sesi dinleyin... Çağrıya kayıtsız kalamayacağınızı hissedeceksiniz... Şarkılar eski bir zamandan, yaşadığımız yere bugün için gelmektedir... Neyin, neden anlatıldığını ve hep anlatılmak isteneceğini, kendinize, en azından kendinize, bu yerde hissetmek ve anlatmak ister misiniz ?..

Konserden sonra bir daha karşılaştık. Ona neler hissettiğimi söylemedim elbet. Ama o da o geceden pek hoşnut görünmüyordu, kendisini fazla yabancı bir yerde bulmuş gibiydi. Neler hissettiğimi de bakışlarımdan hissetmişti galiba... Şarkılarını ne kadar iyi bildiğimi anlamıştı çünkü... Bir de... Bir de çok alkollüydü... Onun bu yanını da o akşam öğrenmiştim. Sahnede böyle yıllarca kalmanın da bir bedeli vardı sonuçta...

O, o geceden birkaç yıl sonra bu dünyayı terk etti. Ölümünü izleyen günlerin birinde tesadüfen bir radyo programına davet edildim. O programda da, önerim üzerine, ardında bıraktığı birkaç şarkısını çaldık. Bu anılarımıysa anlatmadım. Matem tazeydi, içimden gelmemişti... Günün birinde anlatacağımı biliyordum nasılsa...

1990-91-92...
'Argos'...

Eski sesler yeni umutları doğuruyor...
Hikâyeler için...
Ve bir yerlerde bırakılacak
müzik yazıları için...

Sonra da zamanın akışında, Argos *dergisi dönemi geldi... Yazarlık serüvenimin, birçok açıdan en güzel dönemlerinden biridir bu. İlk hikâyem, on beş yıllık sabırlı bir bekleyişin ardından, burada yayımlanmıştır çünkü. Hikâyenin adı "Bir Şehre Gidememek"ti... Bu hikâyeyi, ilerleyen aylarda, iki hikâye daha izledi. Hikâyelerimin, çok nitelikli bir dergide yayımlanmaları değildi ama o günlerde asıl önemsediğim. Onlar yayımlanma olurunu Selim İleri'den almışlardı. Selim İleri'yse benim için sadece o derginin genel yayın yönetmeni değildi. Çok sevdiğim bir yazar olmasını da geçiyorum. O aynı zamanda, ilk günlerimde, ilk hikâyelerimi okuyan ve beni her seferinde yüreklendiren ustalarımdan biriydi de aynı zamanda. Bu serüveni de, o zamanlardan kalanları da vakti geldiğinde uzun uzun anlatacağım. Bütün bunlar yetmezmiş gibi, Haldun Taner Öykü Ödülü'nü de kazanacaktım bir süre sonra. İlk hikâye kitabım birkaç ay sonra yayımlanacaktı. İkincisiyse yoldaydı. Kendime işte bu nedenle, artık ben de, 'Mesleğiniz nedir ?' diye sorulduğunda, 'yazarım' diyebileceğim artık, diyordum. Cahil cesareti işte... Yazarlık mesleğinin o kadar kolay edinilemeyeceğini, hep öğrenildiğini ve öğrenilmesi gerektiğini o günlerin sarhoşluğuyla nerden bilebilirdim ki... Zaman bana bu gerçeği tüm çıplaklığı ve acımasızlığıyla gösterdi en azından. Artık bu kadar cesur değilim...*

O dergide bu dönem içersinde iki müzik yazım da yayımlandı. Uzun, yıllar sürmüş bir birikimden bunlar da artakalmıştı... Radyo programlarım devam ediyordu ama, müzik yazıları döneminin sonuna geldiğimi de hissetmeye başlamıştım yavaş yavaş... Bu yazıları da yazmadan edemezdim. Anlatmak istediklerim, duygu dünyamda öyle derin izler bırakmıştı ki...

Hayalimdeki 'Rebetiko' Fotoğrafları

Başka bir dilde hayat bulmuş 'tanıdık' bir tarihin şiirini, sözlerini anlayamadığınız şarkılarla hissedebilir misiniz ?.. Kostas Ferris'in, eğer deyiş yerindeyse, 'uzun bir ağıt' gibi de seyredebileceğimiz filminin son karelerinde, sahneye birçok ayrılığı, hüznü ve hasreti anlatabilecek bir şarkıyla, biraz da böyle bir soruya yanıt ararcasına çıkar sanki Marika. Yorgun bakışlarında, her şeyin yitik bir hayalde anlam bulur göründüğü bir hayatın izlerini saptar gibi oluruz. Çok yalnız değildir aslında. Kendisiyle yıllar yılı benzer bir 'kaderi' paylaşmış iki müzisyen dostunun ya da âşığının serzenişleri, bedelleri çoktan ödenmiş hikâyelerle yaşanmış bir müziğin artık son demlerine vardığını dile getirmektedir çünkü. Yaklaşan ölüm, o sahneyi paylaşanların gözünde, sadece birkaç insanın değil, bir devrin de ölümüdür. '50'li yıllar biterken, kimi gerçekleri kabullenmeye hazır olanların hiçbiri umutlu değildir 'rebetiko'nun geleceğinden. Şarkılar güçlerini yalnızca hatıralardan almaktadır sanki bu durumda. 'Eski hikâyeler', yaşanan günlere o kadar uzak kalmıştır ki...

Kendinize, böyle bir sahnenin karşısında, bu serüveni anlayıp anlayamayacağınızı belki de bu yüzden sormak istersiniz. Kimi görüntüler sizi çoktan etkisi altına almıştır oysa. Marika'nın son şarkısı, bizi kayıtsız kalamayacağımız bir duyguya çağırır:

> Yalanlara boğdun beni / Doğduğum ilk günden beri / Kaderimle baş başaydım ben / Sen karşıma süslenerek çıkarken / Her yanında yırtıcı kuşların / Beni hep büyüledin / Çünkü sen Yunanistan / Sen hep kederin aynasıydın...

Sözler ve hayaller... Bir Pire gecesinde, sokakta başlayıp sokakta biten o hayatların çekiciliğine kendimizi iyiden iyiye hazır hissederiz artık. Marika bu hüzünlü şarkıyı hayranları ve hatıralarıyla paylaşırken, önlenemeyecek o sona adım adım ilerlemektedir. Bunu o da hisseder. Kendisini yıllar boyunca sessiz, karşılığını bulmayan, yaşanamayan bir aşkla sevmiş olan Yorgaki'nin yanına oturur. Aradan geçen onca zamandan sonra, birçok

gerçeği görebildiği bir gecede, 'gerçek bir sevgiliye' artık hiçbir şey veremeyeceğini söyler. Ödeşmeler ve unutulamayacak hatıralarla yüklü bir sonsuzluk zamanı... "Şunu bil ki" der sonra, "öfkeden değildi yapmaya çalıştıklarım, yalnızca korkudandı." Bir korkuda yaşamak... Neden ?.. Nasıl ?.. Hangi ilişkileri taşıyarak ve göze alabildikten sonra ?.. Her şeyin tüm yaşananlara rağmen değişebileceğini söyler bunun üzerine Yorgaki. Ama zarlar çoktan atılmıştır. Replikler son perdenin replikleridir. Sabahın doğumunu tek başına karşılamak istediğini söylerken, çevresindeki pek az insanın görebileceği bir yeri görmektedir Marika. Kısa bir süre sonra da, o gecede, bu karmaşık duygular içerisinde gezinirken, beklemediği ya da belki de beklediği bir anda aldığı bir bıçak darbesinin kurbanı olur. Son sahne, basit, sıradan bir sokak oyunudur. Sabahın ilk ışıkları üzerine doğduğunda, iyiden iyiye geç kalınmıştır artık... Cenazesinde, kendisini yıllar boyunca büyük bir hayranlıkla dinlemiş birçok 'rebet' hazır bulunur. Naaşının toprağa verildiği anlardaysa, buzukilerini 'o doğallık içinde' ellerine alan birkaç insanın görüntüsüyle karşı karşıya kalırız. Kendisini üne kavuşturan şarkılardan birini tabutunun hemen yanı başında söyleyecekler, hep birlikte dans edecekler ve ortalık birdenbire yaslı bir şenlik havasına bürünecektir... Karşımıza, bu hikâyede Marika adıyla çıkmıştır. Ancak biz onun bu dünyada kendince bir nefes bırakmış herhangi bir şarkıcının hayatından, örneğin bir Sotiria Bellou'dan, bir Roza Eskenazi'den, bir Rita Abacı'dan bir şeyler aldığını düşünebiliriz. İzmir'den, o zorunluluklar ve talihsizlikler yüzünden başlayan bu özel yolculuk, sadece bir insanın değil, birçok insanın, açlık, hasret ve hüzünle yazılmış hikâyesini dile getirir çünkü. Filmin bir yerinde, küçük kızına fırtınalı yolculuğunun içinde bıraktığı hatırayı anlatmaya çalışır Marika. Gerilerden bir satıcının 'Salepi balepi' diye bağırdığını duyarız. Pire'nin sokaklarından mı gelir bu ses, İzmir'in Rum yüzünden mi anlayamayız. Tek anlayabildiğimiz ya da hissedebildiğimiz, kahramanımızın son nefesini verdiği saatlerde, 'rebetiko'nun da, en azından bir zamanlarki saflığı ve yaşama biçimiyle öldüğü ya da bir can çekişme dönemine girdiğidir.

Bakışımıza, hayatı ve müziği üzerine yaptığı açıklamaların birinde, bu tarihin en çok önemsenen isimleri arasında yer alan Yannis Papaioannu da destek verir. "Biz, Markos. Tsitsanis, ben ve daha birkaç insan" der Papaioannu, "halk şarkılarının ve gerçek 'rebetiko'nun son temsilcileriyiz. Gerçek 'rebetiko' biz öldükten sonra ortaya çıkamayacak. Çünkü bu şarkıları herhangi biri her istediği zaman söyleyemez. 'Rebetiko'yu

yaşamak, hissetmek ve kanında taşımak gerekir." Burada biraz da bir kendi kabuğuna çekilmeyi ya da küskünlüğü aramak gerekir belki de.

Dünyanın başka iklimlerinde, farklı müzik deneyimlerini hani nerdeyse bir hayat boyu yaşamış insanların olası bir yok olmadan duyabilecekleri küskünlüğün bir benzeri bu. Bu kader, o isyanlar adına, kimi insanlarda silinemeyecek izler bırakmış 'flamenko'nun da kaderidir, 'blues'un, 'tango'nun, hatta 'rock'ın kaderi de. Ancak biz, tüm bunların yanı sıra, birçok acıdan ve hasretten doğmuş bu müziğin, Ege'nin tarihini yüzyıllar süresince paylaşmış olanlara başka bir şekilde seslendiğini de söyleyebiliriz. Bizi, hiç beklemediğimiz bir anda kulağımıza çalınabilecek tanıdık birkaç sözcük, bir bağlama, kanun ya da ut tınısıyla başka bir şekilde çarpabilir çünkü 'rebetiko'. Sonrası bilinen bir hikâyenin devamıdır. Ayrılıklar ve yaşama sarhoşluğuyla yoğrulmuş bir şarkıya elbette kayıtsız kalamazsınız...

Yolculuk... Ege'de bir hasreti yaşamıştınız...

Hasretin dili hep aynı dildir aslında... Sözler aynı denize farklı seslerle akar... Deniz farklı kıyılarda aynı insanları buluşturur. Eski bir albümün sayfalarında, kendi küçük, hayalî yolculuğumuzun sularına belki de bu yüzden açılmak istiyoruz. Bir buruk şarkı, birkaç söz, birkaç nota ya da yalnızca görüntüler deyiveriyoruz kendimize. Roza Eskenazi'nin hüzünlü bakışlarıyla o anda karşılaşıyoruz. Bir eski zaman fotoğrafı: ama hangi ilişkilerden ve umutlardan sonra ?.. Elimizdeki kayıtlara dayanarak bunu kestirmemiz zor. Ancak burada, Roza'yla birlikte görüntüye düşmüş 'İzmir üslubu'nun iki önemli müzisyeninin, Semsis ile Tombul'un varlığından, şöhretin bir şekilde kazanıldığı yıllara dokunduğumuzu düşünebiliriz. Düşünmesine düşünebiliriz de, aklımızı kurcalayacak sorulardan yine de kolay kolay kurtulamayız. Örneğin İstanbullu bir Yahudi ailesinin kızı olarak Atina'da, kim bilir, belki de yeni bir kader için şarkı söylemeye ne zaman başlamıştır bu genç kadın ?.. Dahası bu şehre niçin, hangi hayaller adına gelmiştir ?.. Kahve köşelerinde ve dost çevrelerinde şarkı söylediği günlerde, o hayal ettiği yere beklenmedik bir anda adım atan birçok şarkıcının karşılaştığı o rastlantıların bir benzerini yaşayarak, bir plakevi sahibi olan Panayotis Tundas tarafından keşfedildikten sonra, hangi hayatların ardına düşmüştür ?.. Amerika'da 1940'lı yıllarda doldurduğu plaklar nerede ve kimlerdedir şimdi ?.. Bu soruları da yanıtlayabilmemiz kolay değil. Ama onun, zamanın akışında, 'İzmir üslubu'nun en önemli şarkıcılarından biri olabildiğini, birçok belgeden ve tanıktan

öğrenebiliyoruz. Bizlere ulaşan şarkılarında, doğduğu topraklara duyduğu hasreti sık sık dile getirir gibidir Roza Eskenazi. Bu şarkılarda bazen, 'çiftetelli' gibi formlarla, bizlere çok tanıdık gelen bir ut sesiyle hiç beklemediğimiz bir anda karşılaşabiliyoruz. Ve bu ince ayrıntılar, birçoğumuzu, bir şarkıcının kişisel serüvenini bir yerlerde bırakarak, Ege'nin daha tanıdık bir ikliminden gelen bir üslubun izini daha ısrarlı bir şekilde sürmeye çağırıyor...

Ayrılık

1922-1923 yılları, bu denizin tarihinde, kolay kolay unutulamayacak yıllardır. Mübadele günleri, iki taraf için de ana toprağından kopmak, ayrılmaya zorunlu kalmak anlamına gelir. İnsanın, doğup büyüdüğü, kültürü, dili, müziği ve anılarıyla yoğrulduğu iklimleri, kimi talihsiz kararlar ve seçimler yüzünden, üstelik apar topar bırakmaya mecbur kalarak terk etmesi... Yangınlar, savaşlar, kaçışlar ve aldanmalar... Birileri yine birilerinin hayatı adına, bir yerlerde karar vermiştir... Tarih bize, o zamanlarda bu kararların bedelini bir milyondan fazla insanın ödediğini gösteriyor.

Hayalimizde, hikâyemizin bu sayfasını okumaya çalışırken, salaş bir Pire kahvesi canlanabilir. Buralarda yaşanan ve paylaşılan hayatlar, bizi bir başka yazgının derinliklerine götürüyor. Fotoğrafların birinde, Bıyıklı Marino ile Deli Niko'yu buruk bir anda yakalar gibi oluyoruz. Niko'nun içtiği nargile ile Marino'nun içtiği kahvenin bizler için hiç kuşku yok ki çok farklı bir anlamı vardır. (Pire'deki yeraltı dünyasının önemli isimlerinden biridir aslında Niko Mathesis. Elimizdeki kayıtlar en azından bir kişinin katili ve unutulmaz birçok 'rebetiko' şarkısının yaratıcısı olduğunu söylüyor. Marino'ysa karşı kıyıdan, İzmir'den gelenlerdendir.)

Az sonra, belki de çok tanıdık bir bağlama sesi yayılacaktır ortalığa. Bir ezgi ve yalnızca yaşanınca, paylaşılınca değeri verilecek bir zamanı anlatabilmek... Bir olası esrar sarhoşluğu... Bu insanların, böyle bir anda, bir şarkıyı çalmanın, söylemenin ve dinlemenin yanı sıra, artık iyiden iyiye uzakta bıraktıkları, yitirdikleri topraklarını konuşabileceklerini de tahmin edebilirsiniz bu durumda. Bu havaya, Spiros Peristeris buzukisi, İvan Souz sazı, Batis'se bağlamasıyla katılacaktır...

Hapishaneler, şarkılar, çok özel sarhoşluklar

'Rebetiko'nun tarihinde çok önemli bir yerde duran 'mangas'lar ile 'rebet'leri, işte ne çok böyle bir ortamda görme yürekliliğini gösterebiliriz. Bu yerde de bize bir fotoğraf yol gösteriyor. 1937 yılında çekilmiş, Pire'nin

balıkpazarında bir araya gelmiş bir grup 'rebet'le birkaç göçmenin görüntüsü... Soldaki müzisyen ünlü saz ustası İvan Souz, onun yanındakiyse Niko Mathesis. Gördüklerimiz, bize 'rebetiko'nun karınca kararınca da olsa anlaşılmasını sağlayabilecek birkaç ipucu veriyor.

'Rebetiko' tarihinin en önemli başvuru kaynaklarından biri olarak kabul edilen *Rebetiko Tragudia* adlı çalışmasında, bu dünyanın şarkılarının, basit insanlar için yapılmış basit şarkılar olduğunu söylüyor İlias Petropulos. Basit ne demektir burada ?.. Sınırları çizen kimdir, hangi değerlerdir ?.. Yorgos Rovertakis'in söyledikleriyse bizi başka bir gerçekle karşı karşıya bırakır. "Rebetiko" der Rovertakis, "'rebet'ler tarafından, 'rebet'ler için yazılmış şarkılardır." Bir 'rebet'se, içinde bir hüzün taşıyıp, bunu dışa vurmak isteyen insandır. Bir hüznü anlatabilmek... Böyle bir çaba, beraberinde getireceği tüm çağrışımlarla yeterince açıklayıcıdır. Dahası, kimi şarkılarda anlatılanlar ile bu şarkıların çevresinde geliştirilen hayatlardan, bu bilginin yanı sıra, başka yaklaşımların da bir 'rebet'i anlatmaya katkıda bulunduğunu söyleyebiliriz. Bu tarihin tanıkları, bize, 'rebet'lerin genel kabul görmüş şehir hayatının dışında kalmış bir dünyanın, deyiş yerindeyse bir marjinal yaşantı biçiminin insanları olduklarını ve müziklerini o usta-çırak düzeninde sürdürüp yaşattıklarını söyletiyor. Nargileyle esrar içmeler, bir gündelik aksesuar olarak çakı taşımalar, ceketini tek kolundan geçirerek giymeler, sık sık kavgalara karışmalar, fahişeler, genelevler, aykırı cinsellikler ve polis baskınlarıysa bu hayatların çağrışımı bol diğer ayrıntıları arasındadır. Bu durumda da Pire'nin hapishanelerinden söz etmek bir başka zorunluluktur. Siyasî ve adi suçluların tıka basa doldurduğu hapishanelerde birçok 'rebetiko' şarkısı bestelenip söylenir çünkü. Acılara, yoksulluklara ve yoksunluklara karşı kendince bir direnişle hayat sanki bir başka şekilde 'kurtarılır'.

Hayalimizdeki görüntülerin büyüsüne bir kez daha kapılmak isteyebiliriz... İçeride de aynıdır özlemler, dışarıda da... Sarhoşluklar da birbirini andırır aslında, yitirilmiş bir dünya adına paylaşılan kederler de... Ama bir buzuki ya da bağlama sesinde, birkaç 'rebet'in ya da 'manges'in (onlar kimi insanlar için birer serseri, kimileri içinse birer kafadar ve kader yoldaşıdır) yalnızca bir şarkı ya da 'zeybekiko' (sonuçta Ege'nin sularındayız) dansı süresince çok özel bir sarhoşluğu paylaşmak istemelerini, sözlerimiz ve sınırlı olanaklarımızla nasıl anlatabiliriz ?..

Hayal perdemizde başka görüntüler de canlanabilir böyle bir anda. Kostas Ferris'in filminde böyle bir sarhoşluğu paylaşmaya hazır

'kafadar'lardan biri, bir meyhanede ya da muhtemelen bir 'tekke'de, sahnedeki müzisyene "Haydi bakalım Manisalı, görelim seni !" diye seslenir. 'Manisalı'nın ünlü Kalamata Topluluğu'nun en renkli simalarından olduğunu biliriz. Bu beraberlikte, Markos Vamvakaris ve Yannis Papaioannu gibi, 'rebetiko' tarihinde hemen hemen her fırsatta saygıyla anılan isimler de yer almıştır. Ancak burada anlatılan hikâyenin havasından, topluluğun en iyi dönemlerinden birini yaşadığı 1948 yılının çok öncesini yaşadığımızı da anlarız. O anda yabancısı olmadığımız bir türküyle karşımıza çıkar 'Manisalı' ve pırıl pırıl bir Türkçe'yle Ödemiş'in kavaklarını dile getirir. Çevredeki insanların yüzünde, yıllanmış bir hasretin ya da yalnızca bir şarkı süresince bir geriye dönüşü yaşamanın hicranını görürüz. Şarkılar ve eski, kırık duyarlıklar... Gerisini zaten tahmin edebilirsiniz...

'Tekke'ler ve 'amane kahveler'

Yolculuğun bu durağında, Ege'nin iki ayrı yakasında yıllar boyunca paylaşılan bir yazgının daha da iyi hatırlanması adına, 'rebetiko'nun gelişmesinde çok önemli bir rol oynayan 'amane kahveler'i anmamız gerekiyor. Bu kahvelerin, Osmanlı egemenliğinin sürdüğü yıllarda, Atina, Larissa ve Selanik gibi şehirlerde yaygınlaştığını belirtiyor kimi kayıtlar. Şarkıların doğaçlanabildiği, zaman zaman iki ya da üç kişi tarafından karşılıklı olarak söylendiği, 'semai kahveleri'nin biraz değişmiş bir biçimi şeklinde o günlere gelen mekânlar... Ege'nin doğu yakasında yaşayanların pek de yabancılamayacağı bir hava... Bir şarkıda, dörtlük aralarında, uzatılarak söylenen 'aman aman' sözleri, doğaçlama süresinin kazanılmasına elbette yardımcı olmuştu. Sürdüğümüz izlerden, bu zamanların doğurduğu 'amane şarkılar'ın, doğal bir zaman aşımının gereklerince giderek kaybolmaya, daha da doğrusu değişik bir görünüm kazanmaya, yıllar geçtikçe de repertuarlardan bütünüyle kalkmaya başlandığını öğreniyoruz. 'Aman aman' sözlerine yer veren kimi şarkıların, bu değişim sürecinde gösterilerde söylenip plaklara okunmaya başladığını, ancak bu geleneğin, sadece belirli bir türü belirtme adına sürdürüldüğünü de öğreniyoruz bu izlerden. Geriye, bu şarkıları bu kahvelerde ilkin gezgin Çingene topluluklarının söylediğini, bunların yerini zamanla 'kumpanya' adında irili ufaklı profesyonel toplulukların aldığını, bu toplulukların en çok ut, santur, lavta gibi enstrümanları tercih ettiğini söylemek kalıyor. İçki sarhoşluklarının değişik şekillerde yaşanabildiği bu tür kahveler, bir iç huzuru adına 'duman altı olma'nın neredeyse bir gelenek haline getirildiği, polis baskınlarına her fırsatta hazır birer küçük 'konservatuvar' görünümü

veren 'tekke'lerle birlikte, değişimlere uyum sağlamaya çalışarak ya da zamanla göz ardı edilemeyecek değişimlere uğrayarak 'rebetiko'nun sahnesinde yaşamaya devam edecektir... Pire'nin hapishane kültürü ve şarkıları, bir yandan 'rebet'lerin yaşama biçimi, bir diğer yandan da İzmirli müzisyenlerin getirdikleriyle beslenecek, bir kimliğin yavaş yavaş inşa edilmesine yol açacaktır. Kırgınlıklar, zorunlu ayrılıklar, hasretler, isyanlar ve öfkeler bu şarkıların en çok işlenen konuları arasındaydı. Gündelik hayatın sözleriyle söylenen, Osmanlı-Türk musikisindeki gazeli sık sık hatırlatan bu şarkılarda belki de bu yüzden bir dönemin hikâyesinin ve hayata bakışının dile getirildiğini söyleyebiliyoruz. Sonrası unutulamamış seslerin, yüzlerin, portrelerin... Onların hikâyesini yazmak, farklı bir zamandan duymak nereye kadar mümkündür ?.. Hatıralar ve fotoğraflar bize neleri anlatabilir ?..

Artemis'in kaderi

'Rebetiko'nun dünyasında çok anlamlı izler bıraktığını bildiğimiz 'Rebetiko Kuarteti'nin görüntüsünü gözlerimizin önüne getirebiliriz artık. Bir başka resimaltındaki yazıdan, Stratos, Markos, Batis ve Artemis'in adlarını okuyoruz. Bu fotoğrafta karşımıza kederli bir bakışla çıkan Artemis'in hayat hikâyesindeki trajedi ya da deyiş yerindeyse önüne geçilemeyen yazgı, anlamaya çalıştığımız müziğin bizlere bıraktığı hayatı dile getirebilmek açısından sanki çok özel bir anlam taşıyor. 1934'te yazdığı 'Bir Esrarkeşin Feryadı' adlı şarkısında uyuşturucuların her türlüsünü almaya mecbur kalmaktan söz ediyor Artemis:

> Bu dünyada yapacak bir şey kalmadı bana
>
> Çünkü beni bu uyuşturucular sokakta ölmeye götürecek...

Onu böyle bir yere götüren, kendisini bu uyuşturucu girdabına çoktan kaptırmış Skulariku adındaki bir fahişedir de aynı zamanda. Aşk yine sokakta doğmaya ve ölmeye yargılıdır... Pire'nin sokakları ile çıkmazlarının belki de artık her türlüsüdür görebildiğimiz. Birçok hayat böyle bir dünyada başlayıp böyle bir dünyada kendi son noktasını koyar. Bu şarkıyı yazdıktan dokuz yıl sonra, henüz yirmi dokuz yaşındayken, bir sokakta ölü olarak bulunur Artemis. Skulariku hayatında mıdır acaba o zamanlar ?.. İçinde, gün ışığına çıkmayı bekleyen, başka 'yaşanmış' şarkılar var mıdır ?.. Daha yirmi yaşındayken yazdığı 'Bir Esrarkeşin Feryadı' adlı şarkısında dile getirdiği yazgıya önünde sonunda boyun eğmesi yalnızca bir rastlantıdan mı ibarettir ?.. Bu soruları da ne yazık ki pek yanıtlayamıyoruz. Bildiğimiz,

kederli yıllarında, sahnesine birçok kez çıktığı 'Serafim'in Tekkesi'nin hemen yakınında, kendisine can yoldaşlığı etmiş buzukisine sıkı sıkı sarılarak öldüğü, 'Gösteriş Budalası', 'Deli Niko', 'Konstantinopolis'in Hamamında' adlı şarkılarının, 'rebetiko'nun tarihinin artık klasikleri arasında yer aldığı ve akıntıya kürek çekerek yaşamış her insan gibi, ardında birçok yanıtsız soru bırakarak, buralardan çekip gittiği... Bu örnek, bize 'rebetiko'nun, sadece akım değil, dünyanın, 'merkez' tarafından başlangıçta kabul görmemiş birçok müziği gibi, aynı zamanda bir hayat tarzı olarak algılandığı gerçeğini hatırlatmaya yetiyor. Markos Vamvakaris'in hayatını da böyle okumamız mümkün. 'Rebetiko'nun bir başka büyüğü, bizi şarkılarında beklemektedir...

Vamvakaris'in şarkısı

Elimizdeki fotoğraflardan biri, onu ilerlemiş yaşında, buzuki çalarken gösteriyor. Sigarasını, geleneksel buzuki çalma üslubundaki gibi, serçeparmağı ile yüzükparmağı arasında tutuyor. Biraz yorgun, biraz da yaşananlardan sanki onur duyan bir bakışın izlerini yakalar gibiyiz bu fotoğrafta. 'Tekke'leri, 'rebet'leri yakından tanımış ya da çeşitli suçlardan dolayı sık sık hapse girmiş olması bu sessiz gurur için yeterli midir ?.. Edindiğimiz bilgilere göre, 'rebetiko'nun büyülü dünyasına girmeye, bir diğer deyişle buzuki çalıp, 'tekke'lere sık sık giderek esrara alışmaya 1925 yılında bir mezbahada çalışırken, dönemin ünlülerinden ihtiyar Nikos'u dinledikten sonra başlamış.

Yaklaşık altmış bestenin altına imzasını atmış; kendine bu yaşantıdan birçok dost edinebilmiş, aşklar ve aldatılmalar tatmış; birçok serüvenin peşine düşmüş, Metaksas'ın diktatörlük günlerinde, özellikle 'tekke' müdavimleri ile 'rebet'lerin karşılaştığı baskılar sonucunda, birçok ünlü şarkıcıyla birlikte Selanik'e göç etmeyi tercih etmiş; 'rebetiko'nun yaygınlaşması ve saygınlığını koruyabilmesi adına, esrarkeş dostlarını düzene karşı korumanın, şarkılarıyla birçok kırlık bölge ile taşra şehirlerini dolaşmanın sakıncalarını göze almış; kısacası bu müziği ve çağrıştırdıklarını kurallarına göre oynayıp yaşayarak, zamanla bu dünyanın, deyiş yerindeyse, efsaneleri arasındaki yerini almış. Zengin ve belki de özlenilesi bir hayat... Ancak burada önemsenmeye değer başka ayrıntılar da var. Örneğin 'Rebetiko Kuarteti' sayesinde, bir 'Pire ekolü' müzisyeni kimliğiyle, 1930'lu yıllardan başlayarak, tıpkı 'İzmirliler' gibi, profesyonelleşme yoluna girmesi ve bu dönemde en verimli bestecilik-müzisyenlik dönemini yaşaması. Şarkılarını Amerika'da plağa ilk okuyan

müzisyen olduğunu söyleyenler çoktur. Bu yolculuğunda, bildiğimiz kadarıyla, kendisine İzmirli ünlülerden Spiros Peristeris eşlik etmiştir.

Değişimler, yeni hayatlar... Tsitsanis ve başkaları...

Kayıtlar, Vamvakaris'in şöhret yolunda ilerlemeye başladığı bu yıllarda, 'rebetiko'nun tarihine bambaşka bir soluk getiren 'İzmir üslubu'nun bir gerileme dönemine girdiğini ve kimi değişimlerin doğal akışı sonucunda, yerini, buzukinin kesin önderliğinde gelişen bir başka biçime bıraktığını gösteriyor. 'Çiftetelli' adıyla sahnelerdeki yerini almaya başlayan tür, o güne dek pek fazla görülmemiş, kadınlarla birlikte eğlenme ve şarkı söyleme geleneğini yaşanan günlere getirmektedir. Zaman değişimlere açıktır. Anna Hristati'nin, şuh gülüşü ve ipekten dekolte elbisesiyle, yeni dönemin en önemli besteci-müzisyeninin, Vassili Tsitsanis'in yanında, bir primadonna rolüne çıkması nasıl kabul görebilirdi öyle olmasaydı ?..

İnsan bu durumda, ister istemez, loş bir ışıkta ve olası bir esrar sarhoşluğunda, kendince bir iç barışını yaşama umuduyla, bir 'tekke'ye, yalnızca 'erkek erkeğe' buluşmaya giden ilk 'rebet'leri hatırlıyor. Roza Eskenazi'nin, hüzünlü bir İstanbul nostaljisine yönelik bakışları, hayalimizde, gizli kalmış kimi hatıraların büyüsünü anlatmakta, Yorgos Papasideris'in 'gazel'i ile Marika Papagika'nın, içinde biraz da 'sirto' etkileri barındıran 'Smirneikos Balos' adlı şarkısı, içimizde tarifi pek de kolay görünmeyen duygular uyandırmaktadır.

İkinci Dünya Savaşı'nın hemen öncesinde uç vermeye başlayan 'değişim', özellikle iç savaş yıllarında gelişecek, yeni dönemin en önemli bestecisi Tsitsanis'in çevresinde, 1920'li yıllardan çok farklı bir görünümle sahnedeki yerini perçinleyecektir. Yazgıya direnişin enikonu özgün bir duyarlıkla dile geldiği şarkıların, tıpkı 'tekke'ler, 'amane şarkılar' ve 'İzmirliler' gibi bu sahneden çekilmesi kaçınılmazdır, buzuki müzisyenliğiyse öncelikle bir virtüözlük gösterisidir artık. Şarkıların birçoğu hâlâ duymazlıktan gelemeyeceğimiz o hüzünle yoğruludur ama, Tsitsanis'in 'İşte Bu Yüzden Gezinir Dururum Atina'nın Sokaklarında', 'Sevdiğim Gözler', 'Kaçık Çingene', 'Artık Neye Yarar' gibi eserlerinden, bu dünyanın müzisyenlerinin hayata bakışlarında artık daha 'uzlaşmacı' bir tavrın belirleyici olmaya başladığını fark ederiz.

Oyun bilinen bir oyundur. Geniş kitleler, yadırgayabilecekleri bir müziği, ancak kimi ödünler verildikten sonra kabullenebilmiştir. İlk günlerinde, Atina burjuvazisince enikonu küçümsenen ve hani nerdeyse görmezlikten gelinen 'rebetiko', giderek artacak bir ilgiye 'layık' bulunur.

Kimilerine göre düpedüz bir ölümdür bu. Saflığını, 'özel'liğini yitirmekle açıklanabilecek bir ölüm... Tsitsanis işte tam da böyle bir dönemeçte, bu müziğe yepyeni, başka bir soluk verir. İzleyicileri o günlerde giderek azalan Papaioannu'nunkinden ve Vamvakaris'inkinden çok farklı bir dünyadır ama bu. Beklentiler de değişmiştir, beğeniler de... Buna bir çözülme ya da bir yol ayrımı diyebilir miyiz ?..

Tsitsanis'i izleyen gelişmeler, bu soruyu daha ısrarlı bir şekilde sormamıza yol açar. Kimi bestecilere göre önemsenmesi gereken, kimilerine göreyse sadece üstün yetenekli bir buzuki müzisyeni olan Hiotis dikkate alınacak bir örnektir. 'Rebetiko'nun müşterilerinin beklentilerine profesyonelce karşılık verdiği bir çeşit gösteriye dönüştüğü günlere de gelinmiştir.

Tavernaların ve tabak kırmalı o grotesk eğlence biçiminin bu değişimden kaynaklanığını söyleyen çoktur.

Ancak değişim sadece burada kalmaz. Klasik müzik eğitimi görmüş kimi besteciler arasından, bu dünyanın ruhunu daha iyi anlamaya ve yorumlamaya önem verenler de çıkar. Bu çabanın ışığında ortaya çıkan besteler, zamanın akışında çok geniş dinleyici ve izleyici kitlelerine ulaşır. Hacidakis ve Teodorakis'i bu girişimin en önemli bestecileri olarak görmemiz zor değildir. Ortaya çıkan müzik ilk halindeki müzikten elbette çok farklıdır. Sonucu yadırgayabiliriz. Ancak bu çabanın bizi önemsenmeye değer bir başka sonuca götürdüğünü de itiraf etmeliyiz bu arada. Bu sonuç, bu dünyaya tüm saflıkları, hüzünleri ve coşkularıyla bir şeyler verebilmiş insanların özlemlerini bir başka şekilde anlamlı kılabiliyor çünkü. Şarkıları, sözleri ve o fotoğrafları daha da önemseyebiliyoruz, kim bilir, belki de kendimize yakın bulabiliyoruz bu durumda. Her şey bir, bilemediniz iki kuşağın insanlarınca yaşanmış, tüketilmiş ve bambaşka bir dünyanın insanlarına devredilmiştir... Ama birilerince hep bilinmek ve hiç unutulmamak da önemli değil midir ?..

Sotiria Bellou'nun bakışları... Hangi isyan ?..

Sotiria Bellou'nun görüntüsüyle işte tam da böyle bir yerde karşılaşıyoruz. Spiros Peristeris'in bir plak kapağındaki genç, taptaze, biraz da hüzünlü gülümsemesi, oldukça yakın bir geçmişte çekildiği izlenimini veren bir fotoğrafta, Tsitsanis ve araştırmacı Kostas Haciduli'nin beraberliğinde, enikonu katı, küskün, biraz da isyankâr bir bakışa dönüşmüş görünüyor. Peristeris'in plağında karşımıza çıkan kadının çok trajik, insanın içine dokunan bir sesi var. O hayatları bilmemiz bu etkiyi güçlendiriyor.

Kimi şarkıların sevilebilmesinde, içeriğin çok ötesinde bir anlamın gizlendiğini bir daha hatırlıyoruz.

Sürdüğümüz izden, zor, bol inişli çıkışlı bir hayat yaşadığını, şarkılarından büyük paralar kazanıp, bunun büyük bir bölümünü ihtiyaç içerisindeki müzisyen dostlarına dağıttığını, İkinci Dünya Savaşı yıllarında partizanlara katılan ender 'rebetiko' sanatçıları arasında yer aldığını, sol düşünceleri yüzünden, çeşitli 'suçlardan' mahkûm edildiğini, bir söylentiye göre kocasına günün birinde kezzapla saldırdığını, eşcinsel eğilimler de taşıdığını, Tsitsanis'le çok verimli bir beraberliği paylaştığını ve kalabalıklardan hemen hemen hiçbir zaman hoşlanmadığını öğreniyoruz.

Bunlar, hayatın anlamı üzerine yeniden düşünmemize yol açıyor. Uzlaşmalarımızı, yetersizliklerimizi ve isyanlarımızı nasıl yaşadığımızı da bu durumda bir kez daha düşünebiliriz. Ancak sonuç ve bizlerde bıraktığı ses bir yana, onun, öncelikle bu fırtınalı hayat yolculuğuyla, hayalimizdeki o 'rebetiko' dünyasını fazlasıyla anlamlandırıyor.

Uzun bir hayalin şiiri

Şimdi artık her şey bir hayal perdesinde yaşanıyor ve oynanıyor... 'Rebetiko'nun günümüzde yalnızca plaklarda ve hatıralarda kaldığı gerçeği, konuyla ilgili hemen herkesçe kabul ediliyor. Tarih sahnesindeki önemi hiç kimse tarafından yadsınamayacak bir imparatorluğun çöküş dönemlerinde, kimi insanların, kimi istenmedik kararların bedelini çok ağır bir şekilde ödemeye mecbur bırakılmalarının, unutulamayacak bir müziği doğurmasından küçük bir avuntu duyabilir miyiz ?.. Bir deniz, farklı kıyılarında, çocuklarını hüzünler, bir hayatta kalma kavgası ve hatıralarla beslemiştir. Ayrılıkları, o zorunlu göçleri ve kopuşları getiren kararlar, yaşananlara böyle bir yerden bakıldığında, o kadar saçma ve anlamsız görünmektedir ki...

Niko Mathesis'in nargile içerkenki görüntüsüyle, İstanbul'da, kim bilir ne zaman, hangi usta tarafından özenle yapılan bir laternanın fotoğrafı canlanıyor gözlerimizde. Bir tarihin tanıklığını şarkılarla yapabilmek... Bulduklarımız bir hayalden ya da bir yanılsamadan mı ibaretti yoksa ?.. Yola biraz da böyle bir endişeyle çıkmıştık... Yüzünden birçok şey kaybetmenin ifadesini yakalayabildiğimiz bir şarkıcı, o kederleri, kendisini gerçekten sevebileceklerle, bir şarkı süresince de olsa paylaşmaya çalışıyordu...

Ortak yazgılar ve hayat dilleri kimi sınırları yeniden aşıyor böylelikle. İzmirli Rita Abacı'nın cızırtılı bir plakta Yunanca okuduğu 'Makber'in

sözlerini hiç anlamasanız da bir şeyler kıpırdıyor içinizde. Şarkı bittiğindeyse içinizde buruk, anlatmak istemediğiniz, kendinize saklamayı tercih ettiğiniz bir tat kalıyor. Yolculuk artık sizinle devam edecektir... Derinlere gitmeyi göze alabilir misiniz bu durumda ?.. Yanıtlar o şarkılarda hayat buluyor olabilir mi ?.. Ama bunun için de fırtınalara açık bir hayatı tercih etmek gerekmiyor mu ?..

Édith Piaf'a Mektup

Sevgili Édith,

Aslında birçok şey niyetle başlıyordu ama, yıllar boyunca yazmayı hayal ettiğim bu mektup için, ben hep güzel bir başlangıç bulmayı denedim. Örneğin yine baş başa kalabilirdik. Biraz yağmur yağabilirdi pencereme. Böyle bir görüntü en vazgeçilmez hüzünler içindir sonuçta. Dışarının soğukluğunu, odamda sıcaklıkların her türlüsünü yaşamak istediğimi söyleyebilir, seni bu odaya ve hayatıma bir daha davet etmeyi deneyebilirdim. Kimi filmlerin ya da bir zamanlar okuduğum kitapların etkisinde kalarak, senin aniden, dinlediğim bir plağından çıkıp karşıma gülümseyerek oturduğunu hayal edebilirdim bir de. Ama bunların hiçbirini yapamıyorum şu anda Édith'çiğim, çok istediğim halde yapamıyorum. Bu gece fena halde sıkılıyorum. Çok acıktığımı hissediyorum ama içimden bir şeyler yemek gelmiyor, hele hele bir yemek hazırlamak hiç gelmiyor.

Arada sırada bu dünyada yaşadığımı ve yaşamak zorunda olduğumu hatırlıyorum. Bu düşünceyi taşımak da ağırıma gidiyor bazen. Ama iyiden iyiye uzak kaldığın bu yakadan sana bir küçük seyir defteri yazmak da istiyorum artık. Neden mi ?.. Bilmiyorum, inan bilmiyorum. Bir başlangıca inanmam gerekiyor belki ya da dediğim gibi bir niyete, bu mektuba anlam verecek bir niyete.

Yaşadığın yıllarda bu şehre, doğduğum, kendimi büyüttüğüm bu şehre gelmiş miydin ?.. Bildiğim kadarıyla gelmedin. Şehrimin sokaklarına yeni bir sabah doğuyor şu sıralarda. Uykusuz bir gecenin ardından gelen gündoğumu, karşımda uzanan beton yığınlarına rağmen güzel. Ağzımda kahveden, sigaradan, içkiden ve şarkılarını dinlemekten gelen buruk bir tat var. Küçük oyunlarda küçük sevinçleri bulabilen bir insan olduğumu kendime bir kez daha söylüyorum. Sonuçta yalnızım, o bakışların çok uzağında, istediğim zaman gülümseyebileceğimi, bir şiir ya da şarkı mırıldanabileceğimi, sevdiğim bir insanla, örneğin seninle istediğim gibi konuşabileceğimi biliyorum. Bunları defalarca yaptım, yapmaya da devam

edeceğim herhalde. Oyunlar bu gece de oynandı. Ancak en uygun ortam için, öncelikle, benim bu tuhaf tavırlarıma aslında büyük bir anlayış gösteren karımı yatağa göndermem gerekti. Odamın bu loş ışığına ve şarkılarınla yeniden canlanabilecek dünyaya karşın, bir başkasının varlığı, bu törenin büyüsünü bozabilirdi çünkü.

Kütüphaneme gittim önce. Orada da konuşacaklarım vardı. Franz Kafka yine uyuyamıyordu. Virginia Woolf'un başı ağrıyordu. Baudelaire'in sokakları ve frengisiyle bir hesabı vardı. James Joyce 'Karım beni aldatıyor' diyordu. Dostoyevski sarhoştu... Bir sigara yaktım. Yükselen dumanı kaybolduğu yere kadar izledim. Seni dinleyebilirdim artık. İğne plağa değdi, plak dönmeye başladı. Sen ve uzaklar... İlk aşklarım, ilk heyecanlarım, hayal kırıklıklarım, umutlarım... Çocukluğum, artık nerede olduklarını bilmediğim plaklarım, şarkıların... Böyle zamanlarda o kadar çok anı, duygu ve görüntü birbine karışıyor ki...

'Benim için aşk şarkıları çal, güzel ezgiler bul' diyordun. Geceyi seninle birlikte geçirmeye hazırdım. Siyah elbisen ve kocaman hüzünlü gülüşünle yanı başımdaydın. Sokağın, yitik aşkların ve ancak yaşanınca anlaşılabilecek hüzünlerin şarkısını söylüyordun. Bense, bu duyduklarım karşısında ısrarla, 'İşte yine o yerleşikliğe yargılı insanların hüznünü yaşıyorum' ya da 'Bir gece boyu sende yürüyeceğim' gibisinden, hep o aldanmayla örtülü sözler buluyordum. Senin gibi bir kadını sadece sözlerle etkileyebilmek imkânsız, biliyorum. Ancak ben biraz da çaresizlikten, bu çürük dala yeniden tutunmak, dahası inanmak zorundayım şimdi. Başka hayatları, başka yerlerde görenlerin kaderidir bu bilirsin. Her şey bir insanda yaşamakla başlayabilecek gibidir. Hayaller kurulur. Bir sevgiliyle, tüm tehlikelerine karşın, o hayat paylaşılabilecektir sanki. Benim sabaha uzanan gecelerim böyledir. O kül tablası yeniden dolmuştur. Sonra yine kendine dönersin. Geçmişe atılmış ilişkiler bir yerlerinde kalmıştır. Yaptıklarından pişmanlık duymaz mı gerçekten de insan bu zamanlarında ?.. Pişmanlık duymamak, evet. Ya da yitirilen ve bir daha yaşanamayacak insanların ardından ağlamamayı bilebilmek... Zor iş. Ama o ayrıntıları tüm coşkusuyla yaşamaktan başka türlüsünü yapamayanların kaderini hatırladığımda, yaşadığım günlere bakışım da bir nebze değişebiliyor. İşte o zaman da, tıpkı senin yaptığın gibi, bir anı doyasıya yaşama, en önemlisi başka insanlardan başka seçenekler doğurabilme özlemi kalıyor geriye. Birliktelik bu özlemi bir adım geriden izliyor. Yıllar yılı, küçücük bedenin ve kocaman hüzünlü gülüşünle, birçok insana ulaşabilişinin ve birçok

erkeği çok derinden etkileyebilişinin belki de en önemli nedeni bu. Bu durumda da seni yazmayı, anlatmayı ve ölümsüzlüğünden kendilerine göre bir pay almayı deneyen yazarları düşünüyorum ister istemez. Senin hayatın, onların sözleri var. Bizlere bıraktıklarınla o kadar çok hikâye yazmak mümkün ki... Paris'in yabancı gezginlerce pek bilinmeyen sokaklarında şarkılar satıyorsundur. Yarınsız bir gecenin ardından bir yerlere hayalindeki bir mavi gözlü denizciyle dönmüşsündür. Yalnızca o gün için bir miktar para kazanılmıştır. Yalnızca o gece için yaşanacaktır. Aşklar, apaşlar, fahişeler de o günlerin ve gecelerindir, güzel bir gün adına bin bir rezillik çıkaranlar, ceplerini doldurmayı ve olası bir yarının hesabını yapmayı bilemeyenler, sözde uzun yolculuklar adına kendilerini aldatanlar ve bir türlü geri dönmeyenler, vefasız sevgililerine küfredenler ya da o 'uygar'lıktan acımasızca def edilenler de...

Biz bu dünyayı biraz da senden ve şarkılarında dile getirdiklerinden öğrendik. Biraz daha talihli olanlarımız, bu çılgınlığa hayatlarının bir döneminde bir şekilde bulaşmayı başardı. Sense bu şarkıların kahramanı ve oyuncusuydun da aynı zamanda. Sahiplenmeyi de bildin, bu hayat adına kazandıklarını, zamanı geldiğinde bir çırpıda terk etmeyi de... Seni kabullenmekte uzun yıllar pek cömert davranmamış dünyadan intikamını en çok böyle alabilirdin. Önce sokak, sonra gece kulüpleri, sonra Fransa, sonra dünyanın farklı dilleri yaşayan birçok odası... Sonraysa... Sonrasını hepimiz biliyoruz... Talihin bu kadar yaver gitmeyebilirdi elbet. O sokaklarda kaybolup gidebilirdin. Rastlantılar ve karşılaşmalar insanın hayatını böyle değiştirebiliyor işte. İyi ki de değiştiriyor. Yaşananları taşımak bazen çok zor geliyor çünkü. Yirmi beş yıl önce terk ettiğin bu dünyanın, o gençlik ve çocukluk günlerindeki dünyayla karşılaştırıldığında, daha zor ve kaygı verici bir dünya olduğu duygusuna kapılıyorum bazen bu gerçeğimizle her yüz yüze gelişimde de...

İnsanlar da değişiyor zamanın akışında, şehirler ve şarkılar da. Akışı durduramayız kuşkusuz. Dahası, bu akışla birlikte yaşamayı da öğrenmeliyiz, biliyorum. Sana nelerin değiştiğini başka yerlerden de anlatanlar var mı ?.. Şehrinde ve dilinde yapılan şarkıların her geçen gün biraz daha çok basitleştiğini ve kimliğini yitirdiğini duydun mu ?.. Ya o anlattığın aşklardan ve dostluklardan giderek daha az söz edildiğini ?.. Dünyada artık keşfedilmedik yer bırakılmadığını ve uzak diyarlarda büyük serüvenlere çıkma özleminin anlamını çoktan yitirdiğini ?.. İnsanlar, uygarlıkları adına, kendileri için yıllar yılı, farkına varmaksızın kazdıkları

bu şahane tuzakta, her geçen gün biraz daha çok debeleniyor. Paris bile eski Paris değil artık...

Sen, ardında bıraktığın dünyada, bir başka kavganın insanı olarak yaşadın. Pek güzel sayılmazdın. Yine de, çevrende, biraz da ticarî kaygılarla yaratılan efsaneden yararlanmayı çok iyi bildin. Ama bu efsane, bir yerden sonra, senin en büyük talihsizliğindi de aynı zamanda. Sana âşık olmak çok kolaydı çünkü. Bir geleneğin, bir hayat tarzının ya da hayalin simgesi gibi görülen bir kadına kaç erkek, nereye kadar kayıtsız kalabilirdi ki... Hakkında bu yüzden birçok yazı ve kitap yazıldı. Hayatın ve aşkların filmlere konu oldu. Cocteau'ya bakılırsa, hiçbir zaman taklit edilemeyeceksin. Neler geçti aranızda ?.. Sen bir sokak çocuğuydun, o Fransa'nın en önemli entelektüellerinden biri... İnsan ilişkilerinde hiçbir şey önceden belirlenemiyor çoğu kez... Ancak şimdi senin canını bu söylenenlerle sıkmak istemiyorum. Ancak okul sıralarını nerdeyse hiç tanımadığını, birçok yaşıtının matematik problemleriyle cebelleştiği günlerde, sayısız âşığını terk ettiğini, dahası annelik duygusunu bile tattığını, son yıllarındaysa romatizmadan bozulmuş ellerini ısrarla gizleme çabanı öğrendiğimde, senden, ne yalan söyleyeyim, daha da etkilendim. O sahnelerde, o ellerle o kadar çok şey anlatmıştın ki...

Öğrendikçe daha iyi anladım. Şarkılarını hayatıyla barıştırabilen ender sanatçılardandın. Sen hayatla her zaman barışık olmasan da... 'La Vie en Rose'u yazdın ve söyledin. Ama hayatında, kim ne derse desin, pembe günler ile kara günler arasında çok sık gittin geldin sen. Görünürdeki bu pembe hayatta bile için için işleyen bir hüzün vardı. Sen de öyle düşünmüyor musun ?.. Yazgılarıyla savaşanların hikâyesini çok sık anlattın ne de olsa. 'La foule', 'L'accordéoniste', 'Milord', 'Mon Légionnaire', 'Non Je Ne Regrette Rien'... Hatırlasana...

Ben hep hatırladım... Sabaha uzanan o uzun yalnızlık gecelerinde seninle hep aşkı, hüzünleri ve hayata bir şekilde bağlanmayı konuşuyorum. Bana geleneklerden, büyük umutlardan ve refah içinde yaşamalardan söz edenlere gizliden gizliye gülümsemekten kendimi alamıyorum bu zamanlarımda. Gülümsüyorum, sadece gülümsüyorum ama. Çünkü kendimi böyle daha kolay ayakta tutabiliyorum. Sürekli kravat takan, arabalarının kilometre başına kaç para benzin yaktığının hesabını yapan, her şeyin yolunda gittiğine inanmak için, sadece yılın belirli dönemlerinde 'güneye inen' insanlara da ancak böyle dayanabiliyorum.

Sen bu dünyadan göçeli yirmi beş yıl oluyor. Ölüm haberin bizim yakaya ulaştığında, okul yolunu yeni yeni arşınlamaya başlayan küçük bir çocuktum. Aradan geçen bu uzun süre içinde içkiye, sigaraya ve yalan söylemeye de alıştım. Yanımda istediğim zaman kullanabileceğimi bildiğim birçok maskem var. Mutluluğu, bir kadınla birlikte bir şiiri paylaşmaktan birkaç yıl önce vazgeçtim.

Bu arada yetiştirdiklerinin bir kısmı da tarihe geçti. Yves Montand çok ünlendi örneğin. O da sesini, bedenini ve ellerini çok iyi kullanmayı bildi. Jacques Prévert'in şiirlerini besteleyen Joseph Kosma'nın şarkılarıyla çok büyük kitlelere ulaştı. Sinemada da iyiydi. Farklı, kimilerine göre tutarsız bir politik çizgi izledi. Karısı Simone Signoret'nin akıl hocalığına çok büyük bir ihtiyaç duydu. Amerika'daki günlerinde Marilyn Monroe'yla büyük bir aşk yaşadı. Şimdilerde kendisini biraz geri çekmiş gibi görünüyor.

Aznavour daha ticarî bir çizgi izledi ama, kendisine çok sadık bir hayran kitlesi edindi. 'Şanson' dünyasına kazandırdığı kimi şarkıları daha yıllarca hatırlanacağa benziyor.

Jacques Brel olağanüstü güzel şarkılar yazmakla kalmadı, çok güzel filmler yapmakla da kalmadı, kısa, ama çok renkli bir hayat da yaşadı. On beş yıl kaldığı sahnede benzersiz, tiyatro oyunculuğunun sınırlarını zorlayan bir yorum gücüyle çıktı karşımıza. Yaptıkları arasında pilotluk ve denizcilik de vardı. O hep arayan bir insandı. *L'homme de la Mancha* müzikalindeki Don Kişot rolü belki de bu yüzden tam ona göreydi. Gauguin'in de gömülü olduğu Pasifik'teki Hiva-Oa Adası'nda çok uzun bir uykuya yatmış bulunuyor artık.

Brassens de öldü. Aynen kendisini tanıdığın yıllardaki gibi kaldı ve hayatı süresince galiba hep aynı şarkıyı söyledi. Gitarından ve az sayıdaki has dostundan hiçbir zaman vazgeçmedi. Duyarlı, kederli, hayat dolu bir anarşistti. Fransız dilini en iyi kullanan şarkıcıydı birçok insana göre. O da sevgili Sète plajının bir yerlerinde uyuyor. Gitarı ve piposuyla gömülmesini o kadar çok isterdim ki...

Léo Ferré ortalığı karıştırmaya devam ediyor. Konserlerine hâlâ kendisini çılgınca alkışlamaya gelenler de var, var güçleriyle yuhalamaya gelenler de. Onun, yaşadığı toplumun mitlerini yıkma, yerden yere vurma adına yaptığı şarkıların karşılığı bu. Ama kim ne derse desin, 'Avec le Temps' herkesi çok derinden etkiledi. Belki de hepimiz günün birinde bu şarkıyı söylemek zorunda kalacağız.

Momone yaşadıklarınızla ilgili bir kitap yazdı. Seninle ilgili ilk elden bilgileri ondan aldık.

Marcel Cerdan'la aşkınız kitaplara ve filmlere konu oldu.

Şimdilerde, başta Fransa olmak üzere, birçok ülkede, ölümünün yirmi beşinci yıldönümü nedeniyle çeşitli etkinlikler düzenleniyor. Bu da kimi insanlarca hâlâ hatırlandığın ve sevildiğin anlamına geliyor tabiî. Zaman ve beğeniler değişiyor kuşkusuz. Ama yerin gerçekten doldurulamadı...

İşte bizim buralar böyle sevgili Édith. Kendimize göre yaşayıp gidiyoruz işte. Sana başka söylemek istediklerim de var ama, onları da buluşacağımız güne saklıyorum artık. Ben nasılsa seni bulurum. Bu arada bir dost tavsiyesi: bu buluşma gününe kadar ne yap et, oralarda kal, gününü gün etmeye ve dinlenmeye bak. Buradaki günlerin süresince çok yoruldun çünkü. Dahası hayatına birkaç insanın hayatını sığdırdın. Kimi çağrıların cazibesine kapılıp, bu dünyaya değişik bir görüntüyle de olsa dönmeye kalkışmana hiç gerek kalmadı anlayacağın. Her şeyi tadında bırakmak gibisi yok. Bunlar bir yana, dediğim gibi, buraları öyle değişti ki, tüm yeteneklerine ve niteliklerine rağmen, buralara artık bayağı yabancılık çekeceğin muhakkak. Bakalım bu heyelan nerelere kadar sürecek... Neyse... Bunları da bir araya geldiğimizde, ağız tadıyla uzun uzun konuşuruz artık...

Bu günlerde şarkılarınla idare edebiliyorum sonuçta. Yaşananlar birilerinde devam eder elbet. Geriye bir tortu kalır... Bizi hayata bağlayan bir tortu... Şimdilik bu kadar...

Yazılar, arşivimdeki görsel malzemeyle de desteklenmiş, daha da renklenmişti. Bu fotoğrafları bu kitaba alamamak bir eksiklik şimdi. Ama Argos *dergilerini sahaflarda bulmak hâlâ mümkün, biliyorum. Oralarda da ne bırakıldıysa bırakıldı işte...*

1993-94...
'Arena'...

Sessiz sedasız bir gazetecilik serüveni...

Şimdi bana, 'Tüm bu müzik yazıları içinde en çok hangilerini sevdin ?' diye sorsalar, kısa bir tereddütten sonra, üç yazı seçerim. İkisi az önce gösterdiklerimdir. Üçüncüsüne gelince... O da yazarlık hayatımda çok önemli bir yer tutan bir başka dergide yayımlandı. Bir edebiyat dergisi değildi bu. Orada yazarlığımdan çok, gazeteciliğimi yaşadım zaten. Gazeteciliğimi yaşadım ya da daha doğru bir söyleyişle, gazeteciliği, kısa bir süreliğine, olanaklarım ve sınırlarım ölçüsünde oynadım... Bunun için de bir başka telefonu ve tesadüfü beklemem gerekiyordu...

Tepebaşı'ndaki Kitap Fuarı'nda, standlar arasında dolaştığım bir gündü. Bir anons aniden fuar alanına yayıldı. Telefona çağrılıyordum. Üstelik İngilizce !.. Birkaç kitabım yayımlanmıştı artık, tamam. En Güzel Aşk Hikâyemiz*'se ya yeni çıkmıştı ya da çıkmak üzereydi. Bir okur kitlesi edinebilmiştim. Kendimi Türkiye çapında bir yazar olarak görebilirdim anlayacağınız !.. Ama telefona İngilizce çağrılıyordum işte. Kulübelerin bulunduğu yere doğru ilerlerken, kendime, birilerince dünya çapında bir yazar olarak da görülüp görülmediğimi sormadan edemedim doğrusu!.. Zihnimde büyük şehirlerin ışıltıları, farklı ülkelerden okurlar ve dolar işaretleri canlanıyordu !.. Gelişmelerden ben mi haberdar değildim yoksa ?.. Gizli güçler bir düğmeye basmış olabilir miydi ?.. Çağrıldığım yere bu sorularla ulaştım. İşaret edilen kulübeye girdim, ahizeyi aldım. Karşımda tane tane Türkçe konuşan, kendinden emin, tok sesli bir adam vardı. Anlamakta gecikmedim. Gerçek bir tokat gibi suratıma çarpmış, beni kendime getirmiş, yere aniden indirivermişti. Adam, santraldaki kıza, Afa Yayınları'ndan (o günlerde kitaplarım bu yayınevinden çıkıyordu) Mario Levi'yle görüşmek istediğini söylemişti büyük bir olasılıkla. Kız da, ne bilsin, kendine göre mantıklı bir çıkarsama yapmış, benim ya İtalyan ya da İspanyol olabileceğimi göz önünde bulundurarak, anonsu İngilizce yapmayı uygun görmüştü !.. Ne denebilirdi ki ?.. Jacques Brel kitabım için de, 'Yazarı İtalyan galiba ama, Türkçe'ye iyi çevrilmiş' ifadesini kullananlar olmuştu bir zamanlar, duymuştum. Yadırgamam değil, alışmam gerekiyordu. Ya da sadece gülümsemeyi bilmem. Çünkü durum, bir başka açıdan bakıldığında, yeterince 'eğlenceli'ydi... Buralardan yola çıkarak, birçok yere gidebiliriz. Ama lafı şimdilik fazla uzatmamak en doğrusu. Bu konuda yazabileceklerimi yazdım zaten. Yeri geldiğinde bu yazıları da sizinle paylaşacağım. Biz o güne ve o telefon görüşmesine dönelim şimdi. Adam Ankara'dan aradığını, kitaplarımı okuduğunu ve çok sevdiğini, bir dergi*

çıkaracaklarını, bu derginin bir aylık kültür-siyaset dergisi olacağını söylüyor, böyle bir dergide sürekli köşe yazarlığı yapmak isteyip istemeyeceğimi soruyordu. Teklif profesyonel bir teklifti elbet. İlgilenmem durumunda uçak biletim hemen gönderilebilir, Ankara'da bir görüşme yapabilmemiz için gereken düzenlemeler yapılabilirdi. İlgilendiğimi söyledim. Hayatım boyunca böyle ani tekliflere, duygularımın sesini dinlemeyi tercih ederek hemen atıldım zaten.

Ankara'ya bir cumartesi sabahı gittim. Görüşmede bana bir de derginin kültür-sanat yönetmenliği önerildi, kabul ettim. Her konuda anlaştık. Gazetecilik mesleğim de böyle birdenbire başladı işte. Köşeme "Tünel" adını vermiştim. Burada her ay, o ayın bende uyandırdıklarıyla ilgili yazılar yazdım. Bu bölümde bu yazıların bazılarını bulabileceksiniz. Yine bir eleme yapmak zorunda kaldım. Çünkü zamanın yıpratıcılığına en çok bunlar dayanabildi bence. Dergi için çok sayıda röportaj da yaptım. Onları da bilerek buraya almadım. Daha önce de dediğim gibi, bu röportajlar başka bir kitapta yerlerini arıyor. Bu bölüme, kültür-sanat sayfaları için kaleme aldığım, artık hiçbir önem taşımayan film, tiyatro, konser ve kitap tanıtım yazılarını da dışarıda bırakarak, bir tek yazıyı almayı uygun gördüm bir de. Léo Ferré'nin ölümü üzerine yazılmış, duygu dolu bir yazıydı. En çok sevdiğim üçüncü müzik yazısı da budur işte. Köşe yazıları da duygu dolu yazılardı. Bu nedenle de önemsenmeye fazla değer bulunmazlarsa şaşmam doğrusu. Kendimde 'gerçekleri' su yüzüne çıkarabilecek ya da insanları 'aydınlatabilecek' gazetecilik gücünü hiçbir zaman doğuramadım zaten. O gerçeklere varmak, çok daha güçlü, bu dünyayı, hatta hayatı anlayan, anlamayı bilen insanların işiydi... Yapan, ne yapıyorsa yapıyor... Bu anlamda çok saf ve fazla çocuk yürekli bir gazeteciydim ben. Hem, biraz önce de dediğim gibi, ben gazeteci olamadım aslında, sadece gazeteciliği bir süreliğine oynadım, hepsi bu kadar... Benim, hangi konuda yazarsam yazayım, başka türlüsünü yapmam, duygularımla yazmaktan kendimi alıkoymam mümkün değildi zaten. Hayatı da daha çok duyguları ve hayalleriyle yaşayan bir insandan başka türlüsü beklenemez ki... Buradaki tanıklık ve anlatma çabasıyla da barışığım ama artık, inanın. Seçtiğim bu köşe yazılarını yıllar sonra bu bakış açısıyla bir daha okudum. Kimi sözler farklı söylenebilir, kimi cümleler başka türlü kurulabilir, değişik ifadelere yer verilebilirmiş... Ne gam... Yazılanlar için de en önemlisi, yanılmayı, hata yapmayı göze alarak, denemeyi bilmekti ya...

Léo Ferré... Anarşi Aşktır, Silah Değil !..

Elli yılda dört yüzü aşkın şarkı besteledi. Şiirler yazdı, kendisi gibi 'lanetli şairler'in yolundan gitmeyi seçti. Baudelaire'in, Rimbaud'nun, Verlaine'in, Villon ve Lautréamont'un bir çeşit akrabası sayılabilirdi bu yüzden. Şarkılarını içindeki şiiri sürekli duyarak yorumladı. Bu şarkılarda isyan vardı, umut, umutsuzluk, kırgınlık, yaralanmışlık, en önemlisi aşk vardı. Bize bırakılan en derin, en sarsılmaz duygulardan biri olarak aşk... Konserlerine kendisini çılgınca alkışlamak isteyenler de geldi, suratına tükürmek, kafasına domates atmak isteyenler de... Gerçek dostlukları ve düşmanlıkları tüm sonuçlarıyla yaşaması gerekmişti bir başka deyişle. 'Şanson'un tarihinde hiçbir besteci-şair-şarkıcı toplumunu eleştirmede kendisi kadar ileri gitmemişti çünkü. Bu tavrının bedelini, sevgiler, nefretler ve yalnızlıklarla ödedi. Hayatının son yirmi yılını, ülkesine küserek, İtalya'nın Toscana bölgesindeki küçük bir köyünde gönüllü bir sürgün olarak yaşamayı seçmesi bundan olmalıydı.

Anarşizme son nefesine kadar bağlı kaldı. İktidara ancak farklılaştıktan ve 'ehlîleştikten' sonra gelebilen '68 kuşağının kimi 'militan'larından çok daha dürüsttü bu bağlamda. Onun anarşizminde silah değil, aşk vardı çünkü, yaşananları sorgulama adına kışkırtmak kışkırtmak, gerektiğinde de rahatsız etmek vardı. Ortalama aydın kendisini anlayamazdı, anlayamamıştı da.

Ünlü olduktan sonra zirvede kalmak ya da daha büyük kitlelere ulaşmak için kimi ödünler vermektense, sağlam, kendisine sonuna kadar bağlı kalmasını bilen müzik ve şiir dostları seçti. Çünkü o, bir şairdi de aynı zamanda, başka türlüsü düşünülemezdi. Sevenlerini değişik şekillerde etkilemiş şarkıları vardı. Yine de en ünlüleri, Aragon, Baudelaire, Rimbaud, Verlaine gibi şairlerin şiirlerinden bestelediği kimi şarkılarla, sözlerini yazdığı, 'Avec le temps', 'C'est extra', 'Paris-Canaille', 'Les poetes', 'Ça t'vas', 'La solitude' gibi şarkılardı.

Hayalini kurduğu şöhrete ulaşabilmek için çok büyük bir savaşımı göze aldı. Kabarelerde, küçük kulüplerde şarkı söyledi. 'Şanson' dünyasının kimilerine göre en büyüğü olan Charles Trenet, kendisine o yıllarda, şarkılarını bir başkasının yorumlamasını salık vermişti. Sahnede tutunamayacak kadar 'çirkindi' çünkü. Ama ne gizlemeli, yaratıcılığına bu özelliğinin de büyük bir katkısı vardı. Catherine Sauvage yüzden fazla şarkısını yorumladı. Tanınmasına ve kitlesine ulaşmasına elbette çok yardımcı olmuştu bu. Şarkılarını Édith Piaf da yorumladı, Yves Montand da. Ancak gerçek dostları için, Charles Trenet'nin düşündüğünün tam aksine, kendi yorumları hiç kimsenin yorumuyla karşılaştırılamazdı. Bir gece vaktinde, yarı karanlık bir odada, bir plaktan yükselen sesi, bambaşka bir dayanışmanın, ama aynı zamanda da bir yalnızlığın dile gelmesiydi çünkü. O gecelerde yaşananlar, bitmek tükenmek bilmeyecek bir hüzün tadındaydı sonuçta. Şarkıları, kim bilir, belki de bu yüzden, kimi hikâyelere konu olmuştu.

24 nisan 1916'da Monaco'da doğdu. 14 temmuz 1993'te, ilginç bir rastlantıyla, oncasına eleştirdiği ülkesinin kurtuluş bayramının kutlandığı bir günde, ülkesine çok uzak bir köyde, üç çocuğu ile ikinci karısı Marie'nin yanında, uzun ak saçlarına, karamsarlığına ve tüm hayal kırıklıklarına rağmen tüketemediği hayalleri ve bitmeyen öfkesiyle, yetmiş yedi yaşında, kendisini sevenlerin gözlerinden ırak, ama gönüllerinin çok yakınında bir yerlere yerleşmiş olarak öldü.

Ölüm haberi, dostlarının çok büyük bir bölümü için, bir akrabayı yitirmek demekti. Aragon, edebiyat tarihinin onun yüzünden bir daha yazılması gerekeceğini söylemişti. Ölümünden sonra, küstüğü ülkenin cumhurbaşkanından, oncasına saldırdığı dünya görüşünün savunuculuğunu yapan bir partiden gelen kültür bakanına kadar birçok insan, hakkında övgü dolu sözler söyledi. Artık susmuştu... Ancak o, şairlere yakışır basit bir törenle, sessizce gömüldü.

Adı Léo Ferré'ydi. Şairdi, şarkıcıydı, besteciydi, yorumcuydu evet, ama her şeyden önemlisi, insandı.

Şarkıları, birçoğumuzun hayatına anlam katacak bir şiirin hâlâ yazılabileceğini ve yaşanabileceğini söylüyordu...

Açık Havaya Çıkın !

Kitaplar bir insanın hayatına ışık tutabilir mi ?..

Çeşitli dönemlerde, zaman zaman ilginç, zaman zaman da çok can sıkıcı tartışmalara yol açmış bir sorudur bu. Geçtiğimiz aylarda Afa Yayınları tarafından yayımlanan, gazeteci-dergici-yazar Jean-Jacques Brochier'nin *Sigara İçiyorum, Ne Olmuş Yani ?* adlı, okunması insana büyük keyif veren, özellikle tütün yandaşlarının bilmesi gereken kitabı böyle kitaplardan mı, bilmiyorum doğrusu. Hangi amaçla yazıldığı adından zaten anlaşılan, 'uygar dünyanın günümüzdeki beklentileri dikkate alındığında, 'put kırıcılık' unvanını bileğinin hakkıyla elde edebilecek bu eserin sözcülüğüne soyunmak da değil amacım. Savunulan düşüncelerin sonuçlarına katlanılır. Yazarlığın olmazsa olmaz koşullarından biridir bu. Bireysel özgürlüklerin sözde insanî birtakım amaçlar adına kısıtlanması, tek boyutlu, bir örnek yaşam biçimlerinin giderek yaygınlaşması gibisinden konular, hiçbir zaman kayıtsız kalamayacağım konular arasında ama. Denetimimizden çıkmış gibi görünen kimi gelişmeler, bizleri geçtiğimiz yüzyıllardakinden çok farklı bir yere götürmüyor. Dahası, temel duygularımızı ve bizi hayata bağlayan asıl nedenleri düşündüğümde, insanlığın binlerce yıldır aynı yerde saydığını bile söyleyebiliyorum. Ancak bu, çok daha geniş kapsamlı bir tartışmanın konusu.

Teknoloji ya da çağdaş tutsaklık...

Meseleye böyle bir açıdan yaklaştığımızda, Brochier'nin bu ilginç kitabında verdiği bazı örneklerle (Metroda bir afiş: etrafı dumanlarla çevrili bir adam, 'Beni kurtarın !' diye feryat ediyor. Bir dizi buyruk ya da yasakla yeni tutsaklar yaratılıyor böylelikle.) Anthony Burgess'ın ABD'ye purosunu sokakta yakarken linç edilmekten korktuğu için dönmeyeceğini söylemesi, bir simge olmaktan öteye gidemiyor. Ama çağrışımlar var. Üstelik bu çağrışımlar, oynanmakta olan bu oyunun, ürkütücülüğünü bile değil, sadece anlamsızlığını zihnimize yerleştiriyor.

Hayatımızı tüm çekicilikleriyle saran tanıtım düzenekleri var nasılsa. Televizyonda, sahte gülüşüyle, tornadan çıkmışçasına güzel, ama cinsel çekicilikten enikonu yoksun bir kadın, ağzına götürdüğü margarinli ekmek dilimiyle sağlıklı yaşamın erdemlerini dile getiriyor. Bir başka margarinse, yalnızca sağlıklılığın değil, aynı zamanda aile mutluluğunun da aracısı oluveriyor. Bu kadarıyla kalsa iyi. Sevdiğiniz insana neden kavuşamıyorsunuz ki ?.. Bol vitaminli şampuanlarımız var !.. Hızlı yaşamayı bilin yeter !.. Açık havaya çıkın öyleyse. Karamsarlıklarla yitirmeyin vaktinizi. Çok 'yoğun' çalışıyorsunuz. Size dayatılan bu cennette, yüksek teknolojilerinizle bozulan iklimlerden, nükleer fırtına tehlikelerinden, egzos dumanlarından, ruhsal hastalıklardan, gündüzleri çılgıncasına rekabet ettikten sonra, geceleri evinde yapayalnız kalan insanlardan eser yok. Açık havaya çıkın !.. Size temiz hava gerek !..

Tabiî bu arada başka soruları da göz ardı edebilirsiniz. Bu yasakları koyarak, dengeli rejimleri (!), güçlü ve sağlıklı insanlarıyla (!) yükselen bu düzen, on milyonlarca alkolik ve esrarkeş insanını geleceğe nasıl taşıyacak örneğin ?.. Dengeli beslenen, dengeli yaşayan, dengeli sevişen ve dengeli güzellikleri yücelten bu düzende, yoldan çıkmış bu insanların işi ne ?.. Bu yoldan çıkışın nedenleri ne ?.. Boş verin, böyle gereksiz ayrıntılar, eğer yükselmek ve ileri gitmek istiyorsanız, size göre değil. Sizin açık ve temiz bir havanız var. Siz çağdaşsınız, uygar ve gelişmiş bir dünyanın insanısınız !.. Bu yasaklar sizi kurtarmak için geliyor, daha 'kaliteli' bir hayata kavuşmanız için geliyor...

Uygarlık kimin ellerinde ?..

Yıllar önceki bir görüntü geliyor nedense bu durumda aklıma. Soğuk bir kış günüydü. Eminönü'nde bir otobüs durağındaydım. Yırtık giysileri ve kayıtsızlığıyla, evsizliği her halinden belli bir adam geçmişti önümden. O da bir 'sokak vatandaşı'ydı. Yerde iki sönmüş sigara vardı. Biri yarısına kadar, öteki biraz daha fazla içilmiş. Çok kısa bir duraksamadan sonra, küçüğünü orada bırakıp, büyüğünü ağzına götürerek devam etmişti yoluna. Küçüğünü de bu arada cebine atıp, başka bir zaman içmeyi düşünmeksizin... Bu görüntünün anlattıklarımızla ne ilgisi mi var ?.. Uygarlıktan ve insanın hayata bakışından söz ediyoruz ya... Ben çok basit ve sıradanmış gibi görünen bu seçimde, bir asaleti görmekten yanayım. İçine düştüğü hayatla için için, belki de farkına varmaksızın alay eden bir insanın asaletini... Sigaraya hayır kampanyalarıyla ülkeleri için hayırlı işler yaptığına inanan, Çernobil olayının ertesinde, radyasyon kuşkulu çayların

vatandaşlarınca içilmesinde hiçbir sakınca görmeyen o devlet yetkilileri bu asaleti yeterince anlayabilir mi dersiniz ?..

Nasıl bir dünya bu öyleyse ?.. Kim bu insanlar ?..

Hangi hayatlar adına bu garip hesaplar ?..

Daha mutlu (!) bir dünya için, daha hangi yasak ya da baskı çalacak kapımızı ?..

Aynı Gemide Yaşamak

Türk olmaktan ve ırkçılığı alyuvarlarına sinmiş bir milletin ülkesinde yaşamaktan başka bir 'suç'u olmayan bir avuç insanın, Solingen'de, insana benzer iki ayaklı yaratıklarca yakılışını kınayan bir yazı yazmıştım bir zamanlar... Türkiye'de yaşamaktan ve sanat adına iyi ya da kötü bir şeyler yapmaktan başka bir 'suç'u olmayan bir avuç insanın, koskoca bir gözü dönmüşler topluluğunca, benzeri bir yöntemle katledilebileceğini o günlerde düşünememiştim.

Yıllar boyunca hazırlanan bir senaryonun kaçınılmaz uzantısıyla da açıklanabilirdi oysa yaşananlar. Senaryo, olayların hemen ardından yapılan yorumlarla, bu yorumların yönlendirilişindeki payı küçümsenemeyecek sözlü ve yazılı basının çok büyük çoğunluğunca sürdürüldü.

Üzüntüler, öfkeler dile getirildi.

Kimi dengeleri anlamsız bir biçimde kurma adına, 'tahrik unsuru' vurgulanarak yüzeysel birtakım gerçekler üzerinde duruldu.

Günü kurtarma kaygısıyla saplanılan o aymazlık, yine ileride ödenebilecek başka bedellerin üstünü örtüyordu.

Farklı görüşleri savunan ya da hayat tarzlarını seçen insanların, davranışları, bakışları, kıyafetleri ve kullandıkları sözlerle birbirlerini tahrik edebileceklerini düşünmek, nasıl bir ruh haliyle açıklanabilir ama ?.. Aralarında Türk şiirinin son yıllardaki en büyük ustalarından olan Metin Altıok'un da bulunduğu otuz yedi insanın bir başkasına yaşama hakkı tanıyamayacaklarla göz göre göre yakılması karşısında sadece üzüntüyü dile getirerek yetinmek olası mı ?..

Şiir susabilir mi?..

Tarihimize kolay kolay silinemeyecek bir kara leke olarak sürülen bu olayda asıl darbeyi laik düşünce ya da bu düşüncenin sözde savunuculuğunu yapan devlet değil, bu düşüncenin karşısında bir yerde duran Müslüman kesim yemiştir. İnsan kendine, böyle bir eylem karşısında, istese de istemese de şu soruyu soruyor çünkü: İslam'ın hoşgörüsü bu mu ?..

Bu hoşgörü Endülüs Emevî uygarlığını kurmuştu, Osmanlı'dan bize bir miras bırakmıştı. Ya şimdi ?..

Sorular başka soruları doğuruyor... Metin Altıok'un böyle katledilişi karşısında, Türk şiirinin bir başka doruğu olarak görebileceğimiz İsmet Özel ne diyor acaba ? Genç yaşta ölümü Türk edebiyatı için çok büyük bir kayıp olan Cahit Zarifoğlu, bu toplumsal yara karşısında, hepimizi etkileyebilecek bir yazı yazar mıydı ?.. Ben birçok Müslüman'daki diyaloğa açıklığı, imza günlerimde benimle konuşmaya gelen, kitaplarımı okuduklarını söyleyen insanlardan biliyorum. Onlar arasında daha uzun yıllar unutamayacaklarım var.

Sorun nerede öyleyse ?..

'Herkesin inancı kendinedir' diyen bu insanlar Sivas'ta neden sustu ?..

Onların da mı söyleyemedikleri var yoksa ?..

Demokrasi adına, demokrasiyi bizden daha iyi uygulayanlardaki kadar değilse de, çok kan döküldü bu ülkede. Ardımızda binlerce ölü bıraktık ve biz, henüz kırk yaşında olmayanlar bile, bu olayları kitaplardan okuyarak değil, bizzat görerek yaşadık. Onca kavgadan sonra geldiğimiz bir yer var şimdi. O da bir görüşün, bu görüş nereden gelirse gelsin, başka bir görüşün yaşamasına olanak tanımadığı yerde, tüm haklılığını yitireceği.

Gemi gidiyor oysa...

Biz, aynı gemide fırtınalara göğüs germeye çalışanlar, birbirimizi sevmiyor da olabiliriz. Sonuçta bu da insanî bir duygu. Ama özlemlerimiz bir yana, bu demokrasi oyununu da gerektiği gibi oynamak zorundayız artık. Gerçek demokrasinin, dünyanın hangi ülkesinde olursa olsun, tam anlamıyla uygulanıp uygulanmadığını düşünmek ayrı mesele. İnsanların ister belirli bir dine bağlı olarak, ister dinsiz olarak yaşamayı seçmelerinin ve bunu yüksek sesle ifade etmelerinin kendileri için ölümcül bir tehlike oluşturmayacağı güvencesiyle yaşayabilmeleri yeterli bu aşamada.

Demokrasiyi birçok kurumuyla işler hale getirmiş toplumlar, iletişim, bilgisayar-insan ilişkisi, daha temiz bir çevre gibi insanlık için çok daha temel sorunlarla uğraşıyor artık. O zaman da, yeniden kimi oyunlara gelerek ve getirilerek, gereksiz ayrıntılarla vakit kaybetmiyor muyuz sizce ?..

O Darbeler Kime Karşı Yapıldı ?

Salvador Allende, yirmi yıl kadar önce, binlerce insanın ölümüne ya da çeşitli biçimlerde kaybolmasına yol açan o kaçınılmaz askerî darbeden birkaç saat sonra intihar etti... Önlenemeyecek, yılların akışında, onurlu bir hayatın anlatımına dönüşecek bir vedaydı bu...

Bu olaydan beş yıl kadar sonra, Madrid'in hayalimdeki İspanyol karakterini birçok özelliğiyle yaşatan eski bir otelinde, Santiagolu bir bakır tüccarına rastladım. Laf lafı açtı, bu darbeyi hazırlayan koşulları ve sonuçlarını konuşmaya başladık. Ona bu trajik sonun bende uyandırdığı duygudan söz ettim. Bu intihardan hepimiz kendimize göre bir hayat dersi çıkarmalıydık. Allende döneminin savunulacak bir yanı olmadığını, Avrupalıların Şili'de olup bitenler konusunda gereğinden fazla romantik davrandıklarını ve her duyduğuma inanmamam gerektiğini söyledi o da bu sözlerim üzerine. Toplumsal kavgaların Türkiye'de her geçen gün giderek büyüyen, içinden çıkılamaz bir kaosa dönüştüğü, 12 Eylül darbesinin henüz yapılmadığı günlerdi. Bakır tüccarı olduğunu söyleyen bu orta yaşlı insanın sözlerine, o yıllardaki tüm heyecanımla kayıtsız kalamamıştım. Sorunlarını 'uygar dünya'ya yeterince anlatamamış ülkelerin insanları değil miydik ikimiz de ?.. Birbirimizi bir daha göremedik. Otelin yaşlı sahibesi, ertesi gün ondan, oteline arada sırada uğrayan, neler yaptığını hiçbir zaman tam anlamıyla anlamadığı biri olarak söz edecekti...

Uzun yıllar sonraysa, 1983 yılında İngiltere'de, ülkelerinden on yıldır ayrı yaşayan Şilili sürgünlerle tanışacaktım. 12 Eylül darbesi, gösterilmek istenenden çok daha büyük bir tahribat yapmıştı... O sürgünleri anlamam da çok kolaydı... Ama bu darbelerin, yıllar geçtikçe, çok daha sağlıklı bir biçimde değerlendirileceğini de biliyordum. Tıpkı Arjantin'de, Brezilya'da, Yunanistan'da ve tüm dil ya da kültür farklarına karşın, bizimkine aslında çok benzeyen ülkelerde olduğu gibi...

Yaralar onca zamana karşın bütünüyle sarılamadı ne yazık ki. Harcanan o hayatların hikâyesi, bu ülkelerde, istense de istenmese de, uzun yıllar

hatırlanacak ve anlatılmak istenecek...

Ya bugün ?..

Günümüz için geçerli, görmezlikten gelinemeyecek bir başka gerçek de var ama. Demokrasi söyleminin gereklerini, olası tüm aldatmacalarına karşın, hayata daha çok geçirmek, tabuları, biraz ürkekçe de olsa, daha çok yıkmak istiyoruz artık. Bizleri gelecekte bekleyen kimi tehlikeleri göz ardı etmeksizin, yeni olasılıklara olanaklarımız ölçüsünde bağlanmak zorundayız. Geleceğin Türkiye'sini, düşünmenin yanı sıra, hayal etmeyi de bilen bir insan gücüyle kurmamız gerektiğini, artık iyiden iyiye anlamalıyız. Çevre sorunlarının sosyal adalet sorunları kadar önemli olduğu gerçeğini göz ardı edebilecek lükse sahip değiliz artık. Dünyanın sorunları aynı zamanda bizim de sorunlarımız çünkü. İnsan, kendisi için hayatî önem taşıyan birçok kaynağı sorumsuzca tüketen, bu da yetmezmiş gibi, bu tüketimi uygar olduğunu iddia eden ülkelerde yücelten garip bir varlık sanki artık. Bilgisayarlara her geçen gün biraz daha çok teslim oluyor, serüven alanlarımızı hızla yitiriyor, bireysel kimliğimizi giderek öğüten yeni tanrılar yaratıyoruz. Dünya küçüldükçe de aramızdaki mesafe büyüyor bu yüzden. Çünkü bu 'birlik'i ayakta tutmanın bir bedeli var.

Cinayetlerin tarihiyle yaşamak

Darbeler daha iyi ve doğru bir dünya adına yapılmıştı oysa. Birileri birilerine, umut dolu bir geleceğin sözünü vermişti. O darbeleri hazırlayan, 'haklı ve yasal' kılan koşullar o kadar önemsizleşiyor ki, bu yaşadıklarımız ve yaşayabileceklerimiz düşünüldüğünde... Toplumsal barış ve birlik adına başkalarını öldürmeyi de göze alanlar, hayatlarının beklemedikleri bir anında o korkunç boy aynasıyla elbette karşı karşıya kalacak, kurban ile celladın aynı kısır hikâye içinde yıllardır buluştuğunu anlayacak. O darbelerin aslında kime yapıldığı daha iyi anlaşılacak o zaman da...

Herkesin bir hikâyesi olduğuna ve olması gerektiğine inanmak istiyorum bir de. Geleceğin insanlarına birbirimizi anlamsız düşünceler ve cinayetlerle tüketmekten başka şeyler de yaptığımızı nasıl anlatabiliriz aksi halde ?..

Allende'nin bir hikâyesi vardı kuşkusuz. Ama bakın, böyle bir hikâyeden nerelere ve kimlerin hikâyesine vardık. O günlerin hikâyesi de böyle bir hikâye, gerçeği, böyle bir gerçekti diyebilirsiniz. Ama bu gerçek bizi şimdi hangi hikâyeye götürüyor ?.. Ya da birkaç yüzyıl sonra, dünyanın artık çok farklı bir dünya olduğu günlerde, bu cinayetler oradan nasıl görülecek ?..

Cinayet deyip geçmeyin... Bugün hâlâ o kadar çok öldürmeyle bir arada yaşıyoruz ki...

Çalık'ın Dairesi Neyi Anlatıyordu ?

Sıcak, alabildiğine hüzünlü, alışılagelmiş bir söyleyişle yanık bir türkü tutturuyor o anda Çalık. Fazla duyurulmamaya çalışılan, gecenin karanlığına ve ayazına ufaktan ufağa yayılan bir hasret türküsü bu. 'Vatan görevi'min son günlerindeyim. Soğuk bir şubat gecesinde, adına, şimdi hatırlayabildiğim kadarıyla, İnşaat Sahası denilen yerde, iki-dört nöbetindeyiz. İstanbul'a çok yakında, yalnızca düşlerimde gitmeyeceğimi ayrımsıyorum. Buruk bir sevinç yayılıyor içime. Denize, balıkçı tezgâhlarının o benzersiz kokusuna, mezecilere, 'korunaklı' odama, kitaplarıma ve plaklarıma artık kavuşacağımı söylüyorum kendime. Sonra aklıma, yaşanacak yeni ayrılıklar geliyor. Kendime, 'O ayrılıkların yanına birkaç ayrılık daha koy' diyorum.

Onca zamandır böyle farklı bir yerde kalmanın ve gece nöbetlerine çıkmış olmanın verdiği rahatlıkla, yapmamam gerektiğini bildiğim halde yaklaşıyorum Çalık'ın yanına. Ay ışığında yolumu bulmakta zorlanmıyorum. Onu bir taşın üzerine oturmuş, çok uzaklara dalmış olarak buluyorum. Ben de, elimde tüfek, yanına oturuyorum. Yasağı bir daha deliyoruz.

"Ne kadar güzel bir türküydü... İnsanın içine işliyordu..." diyorum.

Susuyor.

"Senin oralarda böyle türkü olmaz" diyor sonra.

Onun, 'senin oralar' derken, yalnızca İstanbul'u değil, hayatımı, tercihlerimi, beğenilerimi kastettiğini çok iyi anlıyorum. Kendisiyle ilk sohbetimiz ve gece nöbetini paylaşmamız değil bu ne de olsa.

"Evet ama, benim oralarda da insanın içine işleyen şarkılar vardır" diyorum bunun üzerine.

İkimiz de susuyoruz biraz. Sessizliği ben bozuyorum. Daha iyi anlatmak için...

"İnsanlık, aşk, ayrılık, hasret her yerde var."

Önüne bakıyor.

"Okumak güzel şey" diyor. "Okuyunca daha iyi anlıyorsun hayatı."

Okumanın ya da yazmanın insana zaman zaman verdiği acıdan, mutsuzluktan söz etmemeyi tercih ediyorum.

Çünkü Çalık, Güneydoğu'nun unutulmuş köylerinin birinden gelip, okumayı yazmayı 'ocak'ta öğrenenlerden.

Onun başkalarıyla konuşurken sık sık kekelediğini hatırlıyorum birden. Aramıza daha derin bir sessizliğin çökmemesi için, bu söylediklerine bir karşılık vermek yerine, ne kadardır sormayı ertelediğim soruyu dolaylı bir şekilde sormayı yeğliyorum bu yüzden.

"Fark ettim de... Türkü çağırırken de teklemiyorsun, şimdi de... Yani... Doğuştan değil galiba..."

Hemen yanıtlamıyor. Onunla konuşurken zaman zaman beklemem gerektiğini biliyorum. Susuyorum.

"Bizim oralar çok farklıdır, sen anlamazsın" diyor sonra.

"Olsun, sen yine de anlat, ben dinlerim" diyorum. "Bak ben sana denizi, balıkları, çıplak kızları, yazacağım kitapları anlattım."

"Ölmekten korkmak nedir bilir misin ?" diye soruyor bunun üzerine.

Konunun birden buraya gelmesine şaşıyorum. Renk vermemeye çalışıyorum.

"Bilirim."

Yine bana bakmadan konuşuyor.

"Bilirsin... Senin kitapların anlatır."

Devam etmesi için, bir daha susmayı yeğliyorum. Devam ediyor. Elindeki tüfeği gösteriyor.

"Biz bu korkuyu hep yaşarız... Bu oyuncakları da çocukken öğreniriz..."

Köyündeki kan davasını, günün birinde ailece pusuya nasıl düşürüldüklerini, babasının ve abisinin gözlerinin önünde öldürüldüğünü, ölümden, abisinin cesedinden üzerine bulaşan kan sayesinde, ölü taklidi yaparak kurtulduğunu anlatıyor sonra uzun uzun... Ara ara kekeliyor bu sefer. Elimi o anlarda omzuna koyuyorum. Birçok insan için son derece sıradan olduğunu bildiğim bu hikâyeyi, başka bir dünyanın hikâyesini dinler gibi dinlediğim duygusuna kapılıyorum birden.

"O günden sonra yıllarca konuşamadım..." diyor sonra.

Susuyoruz.

Tüfeğinin namlusuyla yere bir daire çiziyor. Bu daireyi neden çizdiğini anlayamıyorum.

"Kusura bakma... Bilseydim sormazdım... Ama anlattığın için sağ ol..." diyorum.

Gülümsüyor, 'Boş ver geldi gitti işte' dercesine. Ya da ben öyle anlamak istiyorum.

"Bana artık her yer cennet" diyor birden.

Boğazımda bir şeyler düğümleniyor.

Köyüne artık dönmek istemediğini, ama orada kendisini bekleyen bir karısı ve iki çocuğu olduğu için başka türlüsünü yapamayacağını, on dört yaşındayken evlendirildiğini söylüyor.

Ben de gülümsüyorum. Bakıyor.

"Sen on dört yaşındayken ne yapıyordun ?" diye soruyor.

"Âşık olduğum, benden iki yaş büyük bir kız vardı... Ben de onunla evlenmek istemiştim" diyorum.

Gülüyor.

"Eee, ne oldu ?.." diye soruyor merakla.

"Günün birinde adamın biri geldi ve onu götürdü... Sonra hiç görüşmedik..." diyorum.

Yine gülüyor. Elini, 'Yazıklar olsun sana, kaçırdın kızı' demek istercesine sallıyor.

"Sen böyle giderse tohuma kaçarsın... Gel sana bizim köyden bir kız bulalım, rahat edersin..." diyor.

Gülümsüyorum.

Mahcup olmuşçasına başını eğiyor. Yere bir daire daha çiziyor.

"Tezkereden sonra görmeyiz artık birbirimizi" diyor.

"Belli olmaz..." diye karşılık veriyorum bir çeşit suçluluk duymuşçasına.

"Yok yok... Bunu sen de biliyorsun..." diyor.

Bu yalanı, hele hele bir de tüm bunları paylaştıktan sonra sürdürmek gelmiyor içimden. Kendimi daha gerçek bir duyguya bırakmaya çalışıyorum.

"Haklısın... Herkes kendi yoluna gidecek... Ama bakarsın bir gün seni yazarım..."

"Yazacak mısın sahi ?.." diye soruyor çocukça bir sevinçle.

İçimizden bir hüzün geçiyor o anda, hissediyorum.

"Yazacağım, söz !.." diyorum.

Yaklaşık on yıl geçti aradan. Çalık'ın nerelerde olduğunu, nasıl yaşadığını bilmiyorum şimdi. Birbirimize boş yere adreslerimizi de

vermemiştik zaten. Bir daha görüşmeyeceğimizi biliyorduk ya... Fırat'ın farklı taraflarından geldiğimiz halde, pek az insanın paylaşabileceklerini paylaşmıştık oysa. O kadar anlamlı ve kolay kolay dile getirilemez gibiydi ki bu toprakların çağrısı... Yaşadıklarımızı ve yaşamak zorunda bırakıldıklarımızı düşündüğümde, çok derinlerime arada sırada bir isyan duygusu yayılır bu yüzden. Benim isyanım başkadır... Asıl sorunun bir var olma sorunu olduğunu bilirim çünkü. Bunu Çalık da bilmektedir, eminim. Sözlerimizin ve dillerimizin farklı olması bu gerçeği değiştiremez ki...

Haldun Taner'e Mektubumdur

Yıllar, çok uzun yıllar sonra, dile getirmekte enikonu zorlandığım bir tedirginlik anımda karşılaşmıştık bir kez daha... Kadıköy-Eminönü vapurunun o masalı arka salonunda, boş yere ertelenmiş bir ayrılığa, hiçbir zaman dilediğimce yaşayamadığım bir beraberliğin bitişine hazırlıyordum kendimi... Karşımdaki genç kız, bana o aşkı veremeyeceğini söyleyen bir genç kızdı. Bense sadece o yenilginin karşısındaydım... Bir daha, başka bir zamanda yaşamayacağıma inanmak istediğim o yenilginin karşısında... Öyle çok 'an'ı yitirmiştik ki... Birileri bizi gerçektekinden, gerçeklerimizdekinden çok farklı şarkılara ve hikâyelere çağırmıştı... O şarkılar yoktu ama aslında. O hikâyeler de yoktu... Hele hele o masallar hiç yoktu... Kabanınız, bereniz ve çantanızla işte öyle bir zamanda içeri girmiş, karşımızda bir yerlere oturmuştunuz. Gece çok yağmur yağmış, sabahına da güneş açmıştı. Ama hava çok soğuktu. Ayaz insanın içine işliyordu. Hissettiklerim, yaşadıklarıma çok uygundu anlayacağınız. Üşüyordum, hem de çok üşüyordum. Tuhaf, anlaşılabilir bir heyecana kapılmıştım birden. İçimi buruk bir sevinç kaplamıştı... Ya da çok bildik, çok tanıdık bir hüzün... Fakültedeki o uzak yılların, öğrenciniz olduğum yılların artık yaşanamayacağını bilmemden mi kaynaklanıyordu bu duygu, size, içimdeki tüm çağrıya karşın dilediğimce bir merhaba diyemeyişimden mi ?.. O masada ve zamanda çakılı kalmıştım. Size o halimle gelemiyordum. Daha da önemlisi, çok uzun süredir, tek bir hikâye bile yazmadığımı, yazamadığımı hatırlamıştım birden. Kendimi çok mahcup hissetmiştim. Ziyaretinize de bu yüzden bir türlü gelememiştim zaten. Vefasızlığı göze alarak, istesem de istemesem de kabullenerek... Ama bir bilseydiniz, bir anlatabilseydim...

Kimi kırgınlıklarımdan, zorladığım, kimi zaman açılan, kimi zaman da açılmayan o kapılardan, ardından gitmekten vazgeçtiğim o özlemlerimden söz edebilirdim oysa size. Dinlerdiniz biliyorum. Dinler ve mutlaka yaşadığım anlara başka gözlerle de bakmamı sağlayacak birkaç söz

söylerdeniz. O günlerde bunu yapmıştınız... O günler benim öğrencilik günlerimdi... Daha doğru bir deyişle de başka öğrencilik günlerim... Hâlâ bu yolda ilerlediğimi de çok iyi biliyorum çünkü... Ne var ki, birçok ilişkimizde ve yaşamaya, birileriyle paylaşmaya çalıştığımız, zaman zaman da mecbur kaldığımız hikâyede olduğu gibi, o anlarda da yanlış bir zamanlamanın kurbanıydık. Bu yanlışlık benimdi tabiî, tarihimin ve tarihimin bende inşa ettiği insanındı... Yanlış var idiyse elbette, gerçekten var idiyse...

Karşımdaki genç kız, çok farklı dünyaların insanları olduğumuzu söylüyordu. Bu sözlerin içini doldurmak mümkün müydü ?.. Görünürde suskunluğu, karşılık vermemeyi, tek bir kelime bile söylememeyi seçmiştim. Asıl göze aldığım, anlatamayacağımı, paylaşamayacağımı bildiğim, başka sözleri ve sesleri bekleyen bir üçlü sohbetti ama. Bir yanda geçmişin pişmanlıkları, bir diğer yanda da yaşamaya zorunlu kaldığımız günlerin doğurduğu keder vardı. Ellerimi nereye koyacağımı belki de bu nedenle bilemiyordum.

Belleğimde çok farklı çağrışımlarla yer edeceğini bildiğim, en azından hissettiğim kısacık bir zaman dilimiydi oysa yaşadığımız. Çevremizdeki insanlar kimdi ?.. Gazete başlıklarıyla yetinen, dahası gazete bile okumayan, anlamsız bir tekdüzeliği deyiş yerindeyse bir yazgı gibi kabullenen, oyun oynamanın biçimleri üzerine hiç düşünmeyen, en önemlisi, sizin orada oturduğunuzun farkında bile olmayan bu insanlar kimdi ?.. Bir boşluğa bakıyordum bunları düşünürken. Böyle durumlarda bir şeylerden kaçmak istercesine, uzaklara, çok uzaklara boş boş bakarım çünkü... Bakışlarınızla o anların birinde karşılaştım. Tedirginliğimi, neleri duyduğumu anlayabilmiş miydiniz ?.. Bu yaşadıklarımın, beni günün birinde buruk bir hikâyeye götürebileceğini, dahası, yazarlık serüvenimin hayatımın en önemli serüveni olacağını hissedebilmiş miydiniz ?.. Bana, size uzak kalmayı seçtiğim ve bizi yeterince dinlemeyen, duyamayan insanlarla kaybettiğimiz o zamanın acısını anlatmadığım için kırılmış mıydınız yoksa ?.. Bu soruyu hiçbir zaman yanıtlayamayacağım ne yazık ki... Bu unutamayacağım sessiz sohbetten birkaç ay sonra, bir daha dönmemesiye ayrıldınız çünkü aramızdan... O buluşma bizim son buluşmamızdı... Geriye o sözlerinizle, belki de hiç unutamayacağım gülümsemeniz kaldı...

Aradan uzun, çok uzun yıllar geçti, evet... Yanınıza gelmemi engelleyen genç kız çok uzaklarda şimdi...

Adınıza konmuş o yarışmada aldığım öykü ödülü, benim için o kadar anlamlı ve çok sesliydi ki... O akşam yaşadıklarımı size başka zaman anlatacağım. Öğrenciniz olduğum günleri uzun uzun anlatacağım o mektubu kaleme aldığım zaman... Törene çok insan geldi. Kaçı sizi gerçekten, hak ettiğinizce tanıyordu, bilemiyorum artık... Size o ödül töreninde neler söylediğimi de aktaracağım o mektupta. Benim için asıl ödül, adımın bundan böyle, Türk edebiyatının tarihinde, bu ödül vesilesiyle, sizinle aynı cümlenin içinde geçecek olmasıydı. Konuşmamda bunu da söyledim. Ama dediğim gibi, ayrıntıları başka bir zamana bırakmamız gerekiyor şimdilik... Kitaplarım, yazılmış, yazılamamış hikâyelerim de var artık... Zamanlarını bekliyorlar onlar da... Tıpkı tarihimizdeki kimi insanlar gibi... O insanlarla o beraberlikler de, o ayrılıklar da yaşanmalıydı sonuçta. 'Yazı'dan böyle ısrarla söz edemezdik aksi halde...

Televizyonda, gazete manşetlerinde, bu dünyayı daha mutlu günlere götürmeyi vaat eden siyasetçilerin ya da bu büyük oyundaki 'etkili' oyuncuların temel insan gerçeklerine nasıl da uzak düştüklerine, belki de bile bile uzak düştüklerine bakıyorum bu yaşadıklarımızı aklıma getirdiğimde. Gündelik, küçük hesaplar adına, hangi ayrıntıların yitirildiğini, görmezlikten gelindiğini düşünüyorum. Her geçen gün biraz daha çok tekdüzeleşen bu dünyada, yok olmaya yüz tutmuş bir hüznün hikâyesine tutunmaya çalışan kaç insanız şunun şurasında ?.. Sonra da sizin gibi insanlar, günün birinde 'gidenlerimiz, dönmeyenlerimiz' oluyor.

Bölük pörçük umut kırıntıları ile ince ayrıntıları şöyle ya da böyle gönül birliğine vardıklarımızla paylaşma dileği bağlıyor bizi artık hayata. Bu hayalin yabancısı olmamalıydınız.

Duygularımı, beni dinlemek isteyeceklerle paylaşmaya devam ediyorum bu yüzden. Eskisinden daha az korkuyorum elbette. Ama hâlâ anlatmak istediğim o kadar çok masalım ve hikâyem var ki... İşte en çok onları anlatamadan gitmeye mecbur kalmaktan korkuyorum...

Bu gazetecilik macerası, şimdi eğer yanlış hatırlamıyorsam, on altı ay sürdü. Sonra da, tıpkı başladığı gibi, hiç beklemediğim bir zamanda, aniden son buldu. Orada, bu süre içinde yaşadıklarım da, bu bitiş de ayrı bir hikâyedir...

Derginin adı Arena*'ydı. Beni bu mesleğe davet edense Hulki Cevizoğlu... Derginin genel yayın yönetmeniydi. Karşılıklı saygıya dayalı, çok verimli bir beraberliğimiz oldu. O günleri arada sırada özlüyorum doğrusu. Bana bu deneyimi yaşattığı için de, kendisine teşekkürü bir borç biliyorum şimdi. Bir süre de Mehmet Öztoprak'la çalıştık. Oradan, daha sonra televizyon programlarıyla çok ünlü olan bir arkadaş da edinmiştim. Onun da adı Mesut Yar'dı... Baki kalan kubbede birkaç hoş seda ve hatıralarmış, ne diyelim... Gazetecilik mesleğim neden mi böyle birdenbire son bulmuştu ?.. Dergi iflas etmiş ve ani bir kararla kapatılmıştı da ondan... Ne kadar makul ve sıradan değil mi ?..*

1992... 1998... 2004...

Bir kimlik arayışının izleri...

Yazarlık yolumda, 'azınlıkta olma durumu' ve 'yabancılık' üzerine yazılar yazmam ya da benden bu konuda yazılar istenmesi, dahası beklenmesi elbette kaçınılmazdı. 'Hikâyemin' kolay kolay vazgeçilemeyecek izleklerindendi bunlar sonuçta.

Bu dört yazının üçü, farklı yerlerde ve zamanlarda yapılmış konuşmaların metinleridir aslında. Gösteri *dergisinde yayımlanma olanağını bulan ilk iki yazı, 1992 yılında, İspanya'dan Osmanlı'ya göçün beş yüzüncü yılının kutlandığı günlerde, Harbiye Şehir Tiyatrosu'nda düzenlenen panellerden, 'adalar'la ilgili yazıysa, çok daha sonraları, Goethe Enstitüsü'nde yaptığım bir konuşmadan kalmıştır. Bu yazı hiçbir yerde yayımlanmadı ve bugünleri bekledi. O günlerde bu kurum için bir İstanbul sohbetleri dizisi hazırlamıştım. Öteki konuşmacılar Hulki Aktunç, Tomris Uyar, Latife Tekin ve Şara Sayın'dı.*

'Mektup' Görüş *dergisinde yayımlandı. Benden bu derginin Türkiye Yahudileri özel sayısı için bir yazı istenmiş, içimden de o günlerde bunları yazmak gelmişti. Söylediklerim tahmin ettiğimden çok ses getirdi. Bilgi Üniversitesi İletişim Fakültesi Dekanı Aydın Uğur, bir karşılaşmamızda bu yazıya değindi ve yazdıklarım için teşekkür etme nezaketini gösterdi. Aynı inceliği Mehmet Barlas, köşesinde bu yazıya değinerek yaptı. Siyasî değerlendirmelerine her zaman değer verdiğim arkadaşım Cumhur Mumcu da ilgisini ve yüreklendirmelerini eksik etmeyenler arasındaydı. Onlara, bu değerbilirlikleri için, şimdi de ben teşekkür etmek istiyorum.*

Bu yazılar, hikâyelerimin ve romanlarımın daha iyi anlaşılmalarına küçük bir katkıda bulunabilir. Ama sadece küçük bir katkıda, yanlış anlaşılmasın. Asıl gerçekler bizi kimlere ve nerelere götürüyor, eminim siz de biliyorsunuz. Hem, ne yazarsak yazalım, herkesin farklı bir okuması var, değil mi ?..

Bir İstanbul Coğrafyasında Azınlık Olmak

Bir farklılığın, niteliği ya da beraberinde getirdiği sonuçlar ne olursa olsun, bir başkalığın hikâyesini, birilerine dilediğinizce anlatabilir misiniz ?.. Ne zaman biteceğini bilmediğim yolculuğumu, daha açık bir söyleyişle de yazarlık serüvenimi ya da izini pek de büyük hayallere kapılmaksızın sürmek istediğim bu uzun hikâyeyi anlatmayı tüm sakıncalarına karşın göze almama yol açan en önemli sorulardan biri olmalıydı bu. Büyük, çok büyük bir çoğunluğun 'içinde', yabancılanabilesi bir kimliği, bir farklılığı savunmanın, dahası korumaya çalışmanın savaşımını vermek... Bu tarihte yaşananlara 'başka' yorumlar getirmeyi elbette umabilirdim. Ancak, bireysel tarihimi göz önünde bulundurduğumda, ne yalan söyleyeyim, önleyemediğim bir tedirginlik, tanımlamakta biraz da zorlandığım bir ikircim kaplamıştı içimi. Bir 'yabancılığı', bir 'uyumsuzluğu', giderek bir 'yalnızlığı' yaşamak, tüm kazanımlarına karşın her zaman istenilesi değildi sonuçta. Hangi kaynaklardan besleniyorsa beslensin, hakikiliğinde direnilecek bir yaşama uğraşının şöyle ya da böyle sınırlarını göstermeyi istemek, bir 'başkalığın' sesini, varoluş nedenlerini tanımlamaya, kendince irdelemeye çalışmak, çoğunluktan olmanın sakıncalı rahatlığına ya da çok sevdiğim bir dostumun dediği gibi utancına yeğlenebilirdi, biliyorum. Gelgelelim ortada, bir seçimden çok, bir zorunluluğun beraberinde getirdiği sessiz sedasız bir isyan, ama aynı zamanda, bir kırgınlık da vardı. Azınlıktan olmanın yükünü taşımak, dahası, taşımayı bilebilmek... Serüvene, en azından anladığım ve inandığım biçimiyle, ancak böyle bir kendine dönüşten sonra çıkabilirdim. Soruları, korkuları ve kuşkuları göz ardı edemezdim tabiî. Birçok bakışın ve duruşun çoğunluğa göre yaşandığı ve benimsendiği, onaylanmış tarihin, özellikle de 'görüş'ün, kendi dışındaki tercihlere her zaman 'geçerlilik' izni vermediği bir ortamda, atılacak kimi 'beklenmedik' adımların sakıncaları konusunda hazırlıklı olmamı sağlayan bir gelenekten, birazdan döneceğim, kendimce irdelemeye çalışacağım bir gelenekten uzun yıllar boyunca beslenmiştim çünkü.

Söz, tam da bu aşamada, 'yazı'ma anlam veren arayışın kendisine geliyor. Toplumsal bir hafıza karşısında, bireysel tarihinin izlerini duymaya ve duyurmaya çalışan bir hikâye kahramanı olarak, 'azınlıkta' olmak ve var olmak neydi ?.. Sanıldığınca kolay açıklanabilir miydi bu çok sesli yalnızlık ?.. Farklılıkların birçok biçimini yaşamış bir insan kimliğiyle, bu sorulara yeterli yanıtları vermekte, tüm çabalarıma karşın iyiden iyiye zorlanmakta olduğumu söylemeliyim şimdi. Benim için azınlık kavramı, belli bir dinsel ya da etnik bir topluluğa ait olmanın ya da uluslararası tanımlamalara uygun düşebilecek bir konumlanmanın çok ötesinde bir anlamı da içeriyor çünkü. 'Başkalığın', sessizliklerden ve dilsizliklerden güç alan bir sürgünle de anlatılabileceğini söylemek, koşulları biraz fazla zorlamak mı olur bu durumda ?.. Bilemiyorum. Bildiğim, azınlıkta kalmanın zorunluluğuyla karşı karşıya bırakılmış, yazı dünyama şöyle ya da böyle geçmiş birçok insanın, paylaşılması, dile getirilmesi pek de o kadar kolay görünmeyen bir kırgınlığı birçok boyutuyla yaşamış olduğu, ileride yazmayı hayal ettiğim metinlerde soluk almaya ve vermeye devam edebileceği. Yaşadığımız bu topraklarda, 'çoğunluk' toplumunun, tarihsel gelgitlerde bile gösterdiği o birlikte, bir arada yaşama geleneğine karşın, devletin, kimi talihsiz tercihlerin etkisiyle gerçekleştirdikleri, dolayısıyla da yönlendirmeleri yüzünden, bugüne kadar birçok insan çok ağır bir bedel ödedi çünkü. Bu bilgiye sahip olanların ne demek istediğimi çok iyi anladığından eminim. Hayal kırıklıklarıyla beslenen gizli bir savaşım var biraz da burada. Siyasî, toplumsal, ideolojik savaşımların da ötesinde, çok daha derinde bir savaşım da diyebilirsiniz buna dilerseniz, herhangi bir dinin gereklerini yerine getirebilmenin yanı sıra, dinsizliği de seçebilme, cinsel tercihlerini açıkça savunabilme, dilediğince paylaşabilme, devlet otoritesini tüm kurumlarıyla, uygar bir birey kimliğiyle korkusuzca eleştirebilme, gelenekleri tartışabilme ya da olası hiçbir baskıyı üzerinde hissetmeksizin yorumlayabilme özlemiyle ilintili bir var olma beklentisi de... Bu özlemin belirli bir idealizmi gerektirdiği, idealizmin, nereden gelirse gelsin ya da nereye bakarsa baksın, güvenilirliğini, en azından 'eski' geçerliliğini çoktan yitirdiği, daha da önemlisi, yaşadığımız bu günlerde, üstüne üstlük medyaların bir çeşit tutsağı oduğumuz bir dünyada, 'gereğince' düşünebilme eyleminden yana olanaklarımızı önemli ölçüde yitirdiğimiz gerçeğini görmezlikten gelemiyorum elbette. Ancak bir kimliği, bir şekilde korumaktan, bir 'başkalığa' olabildiğince sahip çıkmaktan yana, içimde her şeye karşın beslemeye devam ettiğim bir umut da var. Birkaç insanla, birkaç

sözcüğün yardımıyla buluşmamı sağlayabilecek bir küçük umut... Buna, kimi duyguları şöyle ya da böyle paylaşma gereksinimi de diyebilirsiniz. Kişisel yorumlar ve tercihlerle anlam kazanabilecek bu 'başkalığın', yaşadığımız topraklarda herkesin zorunluluğu olduğuna yürekten inanıyorum çünkü. Bunun tersi, bizleri, örnekleri ve sonuçları dünyanın çeşitli coğrafyalarında daha önce de görülmüş kimi kayıplara götürebilir. Çift taraflı bir kayıptır bu kuşkusuz. İçine, kimi tehlikeler karşısında, varlığını sürdürme kaygısıyla kapanan bir azınlık toplumu, kendini gereğince geliştiremez örneğin. Batı ülkelerinde, yüzyıllar boyunca getolarda yaşamaya zorunlu kılınmış Yahudi toplumları bunun en canlı kanıtıdır. Avrupa uygarlığının bugünlere gelmesine göz ardı edilemeyecek katkılarda bulunmuş Yahudiler, eserlerini, ancak bu getolardan çıkabildikten ve kurtulabildikten sonra üretebilmişler, kendilerini yaşadıkları ülkenin yurttaşları olarak görebilmişlerdir. 'Kapalılığın', azınlık toplumlarına kaybettirdiklerini böyle bir gerçeğe dayanarak açıklayabiliriz belki. Ancak böyle bir yitimin çoğunluk toplumlarına yansıması da pek istenilesi değildir. Bir toplumun derinliğini oluşturan en önemli etkenlerden biridir çünkü farklı yaşantıların ve duygu dünyalarının varlığı. Merkeziyetçi devlet yapılarında büyük eserlerin ya da düşüncelerin doğamayışı, biraz da böyle varoluşlara yeterli yaşam alanının sağlanamayışına bağlanamaz mı ?.. Azınlık kavramının tanımı konusunda yeniden anlaşmamız yeterlidir bu aşamada. Çok seslilik bir yerden sonra, insanca yaşamanın en önemli koşullarından birine dönüşür.

Azınlık toplumları, bu şehirde, kendisini ısrarla, bana kalırsa da biraz haksızca uygarlığın beşiği olarak göstermek isteyen Batı toplumlarındakinden çok farklı bir şekilde yaşadı tabiî, bu gerçeği görmezlikten gelemeyiz. Burada 'bir yerde tutmanın ve durdurmanın' ölçüsü ve şekli tartışma konusudur belki de. 'Hikâyemiz', birlikte, bir arada yaşama geleneğinin, kendisini ısrarla bir metropol olarak kabul ettirmeye çalışan İstanbul'da, zaman zaman utanç verici bir ayrımcılığın da yaşanmasını, üstelik gizliden gizliye hayata geçirilmesini engelleyemediğini hatırlatıyor. Yaşanan o günlerin zorunlu, dahası savunulabilir olduğunu söyleyenler çıkacaktır belki de aranızdan. Kimileriniz olayların açıklanabilir birden çok boyutu olduğunu bile söylemeye hazır, biliyorum. Ancak manzara, tüm söylenebileceklere rağmen, buradan çok farklı görünüyor. Kimi kırgınlıklar kolay kolay unutulamıyor çünkü. Gönüllü ya da zorunlu sürgünlerin yaşadıklarını siz de biliyor ve unutmamış olmalısınız.

Bu şehirde yaşananlar, işte biraz da bu nedenle, tüm kaçınılmazlıklarıyla o azınlık psikolojisinin inşa edilmesine zemin hazırladı. Kendini bir şekilde de olsa gizlemeyle, bir özdenetimden geçirmeyle, atılan ya da atılabilecek adımlarda, 'Acaba ?', 'Ne olabilir ?' gibisinden soruları birilerine sık sık sorma kaygısıyla anlam kazanan bir ruh halinden, dahası bir yaşama biçiminden söz etmek istiyorum. Bu durumdan kurtulmak, böyle bir duruşun doğruluğunu ya da yanlışlığını tartışma konusu yapmak kolay olamazdı, olamadı da geride bıraktığımız yıllarda. Bizim kuşak bu kabuğu biraz kırmış, en azından hissedilir bir biçimde çatlatmış gibi sanki. Bir aradalıkla, bu ülkenin geleceğinin kültürel entegrasyon, dahası 'etkileşim' üzerine kurulacağı başka türlü savunulamaz sonuçta.

Dört beş yıl önce tartışamayacağımızı sandığımız konuları bugün dile getirebiliyoruz üstüne üstlük. Yaşadığımız günleri konuşarak, paylaşmaya çalışarak daha değerli, anlamlı ve yarınlara umutla bırakılabilir bir hale getirmeliyiz. Bu şehirde söylenebileceklerden de çok değer yitirildi. O uzun hikâye yolcularını geriye getirme olanaklarını, ne yazık ki artık çoktan yitirmiş bulunuyoruz. Bu erozyondan gerekli dersleri çıkarabilecek miyiz ?.. Oncasına zengin ve her anlamda çok renkli bir birikime sahip olan bu şehirde biz de karınca kararınca izlerimizi bırakabilecek miyiz ?..

Beraber yaşamanın sorularını yeniden sormamız gerekiyor. Beraber yaşamanın soruları, evet; yepyeni insanlar, hayaller ve sevda sözcükleriyle... Uzun, çok uzun bir hikâyenin yolcusu olarak buradayım ben. Ya siz, neredesiniz ?..

Bir Kültür Mozaiğinde Türk Yahudileriyle Beş Yüz Yıl

... Yıllardır yaşadığım, yaşamaya, sürekli olarak dönmeye hani neredeyse zorunlu olduğum bu şehrin, bugünkünden çok farklı bir denizin, bir kıyı şeridinin, bir çiroz balığının, daha da önemlisi birkaç Rum meyhanesinin şiirini anlatabileceğimi yeniden getirmek istemiyorum aklıma. İnsanların, düşünceleri ya da bağlı bulundukları köken yüzünden, beklenmedik bir gece vaktinde, yuvalarından, gündelik yaşantıları ile tüm alışkanlıklarından koparılıp, geriye dönüşsüz bir yola sürüldüklerini; kitapların gizlendiği, birer suç unsuru olarak görüldüğü gündoğumlarını; siyasî görüşleri adına, bir haksızlık karşısında bir başka haksızlığı seçenleri, bir başka bağnazlığa boyun eğenleri uzun ve uyanışsız bir karabasan olarak anımsamak istemiyorum. Bu şehrin tarihinde bu anlamda birçok utancın bulunduğunu, açıklanması biraz da güç bir sevgi yüzünden, nedense hep kendime saklamayı yeğliyorum. Bu şehir benim içimden gider, uzaklaşır gibi oluyor böylesi durumlarda; dönüşlerimin önlenemeyesi bir yabancılığa, bir iç sürgününe doğru olduğunu ayrımsamaktan, kolay kolay paylaşamayacağıma inandığım bir tedirginlik duyuyorum. Bu yolculuğu, bu kendime dönüşü, bu denize, bu sokaklara, bu kokuların tarihine bağlılığımı önleyemeyeceğimi çok iyi biliyorum ama artık. Hiç kuşku yok ki daha önce yaşanmış, denenmiş, kendince özlenmiş bir hikâye bu. Bir çıkmazın, bir umarsızlığın serüveniyle özdeş bir hikâye... Ama bir tümceden, bir parantez içinden ya da bir metnin belirsizliğinden, çağrışımlara, özellikle de sorulara açık oluşundan umutlananlar ne olursa olsun, hep kendi hikâyesini, kendi yolculuğunu, giderek yalnızlığını yaşıyor bir yerden sonra insan...

En Güzel Aşk Hikâyemiz, 1992

Bir uzun hikâyemden ya da bir romanımdan alıntıladığım bu kırgın seslenişin böyle bir söyleşinin içeriğine uygun düşüp düşmediğinden emin değilim aslında. Her yazarın tutsağı olduğu, sürekli dönmeye hani nerdeyse zorunlu kaldığı izlekler var ama, biliyorum. Bu şehre, bu arayışla her geçen gün biraz daha çok anlam kazanan, uzun, çok uzun bir hikâyenin kendisini yazdırmasına yol açan bu kaçınılmaz dönüşün bu kadar ısrarla anlatılmak istenmesi, kaçınılmaz bir umarsızlıktan kaynaklanıyor olmalı bu durumda. Bu cümlelere, sözcüklere sığınışım, başkalarıyla, beni dinlemeye hazır görünebileceklerle her zaman paylaşmaya çalıştığım ve çalışacağım bir hikâyenin dışavurumu sanki. Adı kolay kolay konamayacak anlatamamalardan da örülü bir dönüş bu aslında. Doğup büyüdüğüm bu toprakların tarihinde her şeyin o söylenen ve söyletilmek istenen 'tozpembe'liklerle yaşanmadığını çok iyi biliyorum çünkü. Bir çeşit tuzak, kimi yanlış anlamaların, yönlendirmelerin önünü almak için, mutlaka irdelenmesi gereken bir olgu var yine de burada. Bedeli zaman zaman çok ağır yaralanmalarla ödenen bir 'aykırılığın' ne kadarı bağlı bulunduğum, kişiliğimin oluşumunu bir şekilde borçlu olduğum 'kökenimden', ne kadarı bireysel tarihimden kaynaklanıyordu örneğin ?.. Azınlıkta olmanın asıl anlamı neydi ?.. Bu ruh halinin yükünü taşımayı bir başkasına nasıl anlatabilirdiniz ?.. Cumhuriyet döneminde üretilmiş, belki haklı, ancak uygulamaları ve sonuçları düşünüldüğünde en talihsiz politikalarından biri olan 'Vatandaş Türkçe konuş' politikasının beraberinde getirdiklerini ve şimdilerde ne gizleyeyim, biraz da övünçle taşıdığım bu adı, hayatımın her döneminde, hiçbir sorunla karşılaşmaksızın taşımam mümkün müydü ?.. Tarihsel kimi zorunlulukların etkisiyle Türkçe'yi gereğince öğrenememiş aile büyüklerimin, bu başkalıkları nedeniyle karşı karşıya kaldıkları alayları, hatta aşağılanmaları, gülümseyerek taşımam her zaman kolay mıydı ?.. Madalyonun bir başka yüzü de vardı kuşkusuz. Savın karşı savını üretmesi burada da zor değildi bir başka deyişle. Dil aykırılıkları nedeniyle birçok kesimden birçok insan, geleneksel mizahımızın en çekici, en vazgeçilmez ilgi alanları arasında yer almıştır. Gereksiz bir alınganlığa yer yoktur bu durumda. Kaldı ki bu tür davranışlar, yalnızca, gerekliliği tartışılabilir bir milliyetçi-devletçi dünya görüşünün, zihniyetinin ürünü değil, çok daha eskilere dayanan ayrımcılıkların bir sonucu olarak da çıkıyordu karşımıza. Örnekleri çoğaltmak kolaydı anlayacağınız. Yaşananlara bu durumda, başka bir yerden de bakmayı bilmek gerekiyor. Çünkü bu yolda yalnızca duygusal bir donanımla ilerlemenin, kimi

insanların zihninde gereksiz birtakım soruları uyandıracağından ve asıl söylemek istediklerimi gölgeleyeceğinden de endişe ediyorum. Sorulardan bugüne kadar yeterince çektim zaten. İşte biraz da bu yüzden, ayrımcılığın çeşitli ülkelerde, çeşitli biçimlerde kendisini gösterebileceğini, azınlık-çoğunluk birlikteliğinin ya da karşıtlığının bulunduğu her yerde, sarsıntılara hazır olunması gerektiğini, bu sarsıntıların toplumların olgunluğuna göre farklı biçimlerde yaşanabileceğini ve dile getirilebileceğini, dahası ayrımcılığın sadece bir taraftan değil, her iki taraftan da kaynaklanabileceğini belirtmekle yetinmek istiyorum bu aşamada. Çünkü beni, kendini azınlıkta hissetmenin doğurduğu ruh halinin derinlikleri ve soruları daha çok ilgilendiriyor. Sorular, evet... Her soru her zaman dilendiğince yanıtlanamasa da... Birkaç yıl önce, Haldun Taner Öykü Ödülü'nü kazandığım için kendime göre eşsiz bir sevinci yaşadığım günlerde, her zaman yayın hayatımdaki ilk yuvam bildiğim *Şalom* gazetesinin benimle yaptığı bir söyleşide, 'Sizce Yahudi olmak ne demektir ?' sorusunu 'Her yerde yabancı olmak' cümlesiyle yanıtlarken göz ardı edemediğim bir kırgınlığı dile getirmeye çalışmıştım. Doğrusunu söylemek gerekirse bu yanıt, eski, çok bildik bir yabancılık durumunun, farklı bir bağlamda, başka sözcüklerle dışa vurulması anlamına da geliyordu. Daha açık bir deyişle, adım Mario değil de, Ahmet ya da Hüseyin olsaydı da bir yabancılığı anlatmak isteyecektim ben. Bu yalnızlığın ya da kendini bir yerlerden uzakta hissetme halinin izi, yazarlık serüvenimde bana yol göstermiş, birçok ustam tarafından da sürülmüştü üstüne üstlük.

Gelgelelim, tüm bu gerçeklerin yanı sıra, 'kökenimden' kaynaklanan başkalık, hayatımın en azından bir döneminden sonra, ne gizleyeyim, bana bir küçük armağan gibi de geldi. Bu armağan yazarlık serüvenimin, deyiş yerindeyse, en tetikleyici nedenlerinden biriydi. Oncasına gönülden bağlı olduğum bir dilin ve edebiyatın duygu dünyasında, bir başka aykırılığın sesi olmak ve bu sesin ardından gitmeyi göze alabilmek... Bu sesi anlamaya ve birileriyle paylaşmaya çalışmak... Kolay değildi elbet. Dahası birçok insana fazla iddialı bile gelebilirdi bu duruşum. Ancak sinemada yapmak istediklerini anlatma adına, bizlere Chartres Katedrali'yle ilgili o müthiş söylenceyi hatırlatan İngmar Bergman'ın söyledikleri yeterince güven vericiydi. Katedral bir gece bir yangından sonra yıkılmıştı. Bunu gören kent halkı o gece el ele verip, sabaha kadar bir tuğlanın üstüne bir başka tuğlayı koyarak mabedi yeniden inşa etmişti. Bergman kendisini bu tuğlalardan birini koyanlardan biri olarak görmek istiyordu... Şimdi de burada bir

mozaikten söz ediyoruz... Bu kültür mozaiğinde yaşadıklarımda, bu resimde bana düşen taş adına çıktığım arayışın tarihimin akışında bir hüsranla sonuçlanması da olası elbette. Ama yola çıktığım günlerde, akıntıya kürek çekmenin, zaman zaman bir seçimden çok, bir zorunluluk olduğunu da çok iyi biliyordum. Adımlarımı biraz da tedirginlikle atarken, başka azınlıkların varlığına da kayıtsız kalamayacağımı hissetmiştim... Bir beraberliğin, bir birlikte yaşama zorunluluğunun hikâyesi... Zaman... Onca ilişkinin, buluşmanın, karşılaşmanın, ayrılığın, kavuşmanın, özlemin ve ruh göçünün tarihi olarak zaman... Sessiz köşemden, küçücük dünyamdan, hani nasıl derler, günü geldiğinde kendimi var etmek ve var ettiğimi hissetmek için çekildiğim, sığındığım 'uzlet kulemden' dilediğimce çıkabilir, uzaklaşabilir miyim şimdi ?.. Her şeyin giderek birörnekleşmeye, sıradanlaşmaya, hatta bayağılaşmaya doğru gittiği bir dünyada, birlikte yaşamalara yüklenebilecek bu kırgınlıkların da, bu övünç ve sevinçlerin de ne önemi var ?.. Bu gerçeği hatırladıkça, kendimi bu beş yüz yıllık tarihin neresine koyabilirim ?.. Nelerin, kimlerin tanığı oldum, olabildim bugüne dek ?.. Anlatılmaya değer miydi, gerçekten değer miydi, dahası değecek mi kimi hikâyeler ?.. Geçelim... Bu soruların yanıtlarını çok daha ileride, başka bir gelecekte verebiliriz belki...

Bu tarihte ilerlemeye çalışırken, aklıma en çok, o zorunlu göçleri yaşamak zorunda bırakılanların acısı ve hayal kırıklığı geliyor. 1940'lı yılların karanlığını unutabilir ve unutturabilir miyiz ?.. Yaşananların sonuçlarını hatırlamamayı ve konuşmamayı tercih edebilir miyiz ?.. Ya bu yaşananların izleri ve uyandırdığı hayal kırıklıkları, kendini kimi umutların yıkılması karşısında, daha da içine kapanmaya ya da bir başka 'dışarı'yı aramaya zorlanmış hissetmenin getirdikleri ?.. Türk Yahudilerinin, bu beş yüz yıllık tarihte, bireysel kimi örnekler dışta tutulmak kaydıyla, kültürel bir entegrasyonu tüm anlamlarıyla, ancak şu son otuz, bilemediniz kırk yılda benimsemeleri rastlantısal değildir. 'Bireysel kimi örnekler dışta tutulmak kaydıyla' ifadesinin altını çizmek istiyorum. Tarih, gerek Osmanlı'da, gerekse Cumhuriyet döneminde, bu ülkede adını duyurabilmiş sanat, bilim ve siyaset adamından da söz ediyor çünkü. Gecikmenin, söylemek bile fazla, bu topraklardaki demokratikleşme ve açılma süreciyle ilintilendirilmesi gerektiği düşüncesindeyim. Bir diğer deyişle, bir 'acaba' bu birliktelikte uzun süre gündemde kalmış ve yaşanırlığını sürdürmüştür. Ben 'entegrasyonu', 'asimilasyon'un karşısında durarak, paylaşımın vazgeçilemez bir gereği olarak, sonuna kadar savunanlardanım. İçimden,

kafaları gereksiz yere bulandırmaktan başka hiçbir işe yaramayan Türklük-Türkiyelilik ayrımından söz etmek gelmiyor bu aşamada. Buralara uzak yabancı coğrafyalarda yaşadığım günlerde, beklemediğim bir zamanda duyduğum o Türkçe şarkılar, bana ait olduğum yer konusunda gerekeni anlatabilmişti bir zamanlar. O anlarımda bu topraklara, çok derinlerimde bir yerlerin sarsıntısını duyarak dönmüştüm. 'Sürgün' duygumu hiçbir zaman yitirmedim buna karşın. Bu 'sürgün'ün beni ben yapan ve bağrında Yahudi kimliğimi besleyen, ama aynı zamanda aşan, zaman zaman da çok gerilere iten gerçekleri barındırdığını biliyorum ama artık. Gittiğim yol bu gerçekle anlam kazanacağa benziyor. Bu yolda şimdiden keşfedebildiklerim, görebildiklerim de var, keşfetmeyi ve görmeyi umduklarım da. Belirsizliklerin cazibesi, beni henüz bilmediğim bir yerlere çekiyor. Güvenebileceğim bir gerçek var. O da gerçek ülkemin, en derin ülkemin Türkçe olduğu gerçeği. Duyguları, çağrışımları, umutları, kederleri, sevinçleri, öfkeleri, kırgınlıkları, kısacası tüm anlamlarıyla yaşadığım, dünyanın her yerine yüreğimde götüreceğimi bildiğim, tarihime yazdığım ve tarihine yazılmak istediğim Türkçe... Serüvenin en heyecanlandırıcı ve tehlikeli yanı bu. Beş yüz yıllık bir tarihin uzantılarında, kimliğini artık başka coğrafyalarda aramaya gerek duymayan bir gezginin sesi bu. Duyuyor musunuz ?.. Gerçekten duyabiliyor musunuz ?.. Bu ses belki biraz titrek, belki de biraz kısık. Ama çok yerli. Kimilerinin gördüğünden ve kabul etmek istediğinden çok daha fazla üstelik.

Bir ses... Yanıtsız sorulara doğru yol almanın ve hep alacak olmanın tedirginliğiyle... Dikkatli, hem de çok dikkatli olmamız gerekiyor ama. Aksi halde Boğaz'ın suları, bizleri hiç ummadığımız bir zamanda, hiç ummadığımız bir biçimde yutabilir...

'Adalar'ın Sesini Duyuyor musunuz?

İstanbul'un 'azınlık' coğrafyasının 'adalar'la da anlatılabileceğine inanıyorum. Bu inançta bir çağrı var. Sesini uzaktan uzağa duyuran, gizli bir çağrı... Bizde, gereğince yaşanmadan yazılmış hikâyeleri yeniden 'okuma' ya da farklı bir yerden, farklı sesler ve dokunuşlarla bir daha yazma gereksinimi uyandırabilecek bir çağrı... Bir başka 'görmeye çalışma' çabasıyla anlam kazanabilecek bir çağrı... Bu çağrıya yanıt vermek, bizdeki o 'adalar'ın tarihine yol almak demek sanki biraz da. Yürüyüşte, daha önce ayırdına varamadığımız duvarlarla da karşılaşabiliriz. Olsun. İnsan, zamanın akışında, kendisine, hem başkaları, hem de kendisi tarafından örülmüş duvarlarla, bilinçli ya da bilinçsiz, yetenekleri ölçüsünde savaşmayı öğreniyor zaten. Bu savaşın görüntüleri, belki de bu nedenle, yıllar geçtikçe, bireysel ve toplumsal tarihlerimizi daha iyi anlamamızı sağlıyor. Bu acılı ve zorlu süreç, bu iki tarih arasındaki ince, hassas sınırın giderek belirginsizleşmesine de yol açabiliyor üstelik.

Buradan hareketle, 'azınlık' kavramının ya da azınlıkta olma, dahası var olma, var olmaya çalışma durumunun, sanıldığından çok daha karmaşık 'başka' anlamları da içerdiği gerçeğine yaklaşabiliyorum. Ancak bunun için de kimi 'mitler'i yıkmayı, en azından sarsmayı göze almak gerekiyor.

İstanbul'un azınlık coğrafyasını oluşturan unsurlardan her söz edişimizde, Rumların, Yahudilerin ve Ermenilerin yaşantılarıyla ilgili 'bilgiler'i anlatmayı, ender de olsa 'deşmeyi', özellikle son yıllarda bir alışkanlık haline getirdik. Birbirimize anlattığımız hikâyeler, 'dıştan' ya da 'içten' edinilmiş bu 'bilgiler'in bize çizdiği yolda 'yazılıyor'. Bu hikâyelerin birçoğu da, bizi, birlikte, bir arada yaşamanın 'şiirine', 'ortak ses'ine götürüyor. Hangi tarihin 'ses'i bu ?.. Daha doğru bir deyişle, bu 'ses'te hayat bulan duygu, nasıl bir duygu ?.. Nitelikleri, özellikleri tam anlamıyla bilinmeyen bir zeminin üzerine çekilmeye çalışılan, beraberinde, her fırça darbesinde, 'sıradanlaşmayı' getirebilecek bir 'cila'dan söz etmeyi deneyebiliriz. Cümleler çoktan hazırlanmıştır. Herkes orada 'kardeşçe'

yaşamıştı çünkü... Herkes birileri tarafından hep 'hoş görülmüştü'... Burnunuza rahatsız edici bir koku gelmiyor mu ?.. Bizlere birilerince hani nerdeyse 'dayatılmaya' çalışılan 'hoşgörü' kavramının bende uyandırdığı rahatsızlığa yeniden dönmek istemiyorum. Ben şimdi, kendime sadece, bir insanın anlamlandırmaya çalıştığı hayatının, farklılıklarla, daha da doğrusu farklılıklarıyla da yeni açılımlar kazanabileceği gerçeğini hatırlatmak istiyorum. İstanbul'un 'etnik' coğrafyasında da, 'etik' coğrafyasında da görmeye, anlatmaya, en önemlisi, anlamaya çalıştığım 'uzun hikâye' de 'var'lığını bana göre bu gerçekte buluyor zaten. 'Azınlık-çoğunluk' karşıtlığı üzerinde biraz daha çok durmayı da buradan yola çıkarak deneyebiliriz belki.

'Azınılıklar'ın İstanbul'un belirli mahallelerinde bir araya geldiklerini biliyoruz. Çocukluğum, ilkgençliğim bu mahallelerde geçti. Şişli'yi, Feriköy'ü, Kurtuluş'u, Nişantaşı'nı, Teşvikiye'yi, Erenköy'ü, Caddebostan'ı, Büyükada'yı, farklı fotoğrafları, sesleri, renkleri, ışıkları, tatları ve kokularıyla sık sık hatırlamam ve paylaşmaya çalışmam boşuna değil. Birlikte kutlanan bayramlar ve tutulan yaslarla, o sokaktaki bir lokantanın, bir meyhanenin, bir pastanenin, bir mezecinin, bir balıkçının, bir manavın, bir terzinin, bir tuhafiyecinin, bir kitapçının, bir sinemanın hayatlarımızda bıraktıkları, birer simgeden de öte bir anlam taşıyor tarihlerimizin bu yüzü düşünüldüğünde. Birbirimizi o mahallelerde daha yakından görmüş, görmeye çalışmış ya da gördüğümüzü sanmıştık... Daha önceki yıllardan bize gelenler de vardı bu arada. Hasköy'de, Balat'ta, Pera'da, Kuledibi'nde, Samatya'da, Bakırköy'de, Kuzguncuk'ta, Ortaköy'de, Moda'da ve Yeldeğirmeni'nde yaşananlar... Küçük, özel tarihlerimizde, çok derinlerde bir yerlere kazınmış 'efsanelerimiz', yaşadığımız şehrin sokaklarının birçok 'eski hikâye'yle hayat bulmasına yol açan o 'içgöçler'i, bize, 'oralara' gitmeyi her deneyişimizde, 'o diller' ve 'gidip dönmeyen' insanlarla hatırlatıyor. Bu 'göçler'i her hatırlayışımda, kendime sık sık, Yahudilerin, 'İberia'yı ya da 'Endülüs'ü artlarında bıraktıktan sonra, İstanbul'a yerleştikleri ilk dönemlerde, denizin kıyısındaki mahallelerde bir araya gelmelerinin özel bir anlamı olup olmadığını sorarım. Bir 'zorunluluk' muydu bu, 'basit bir tesadüf' mü ?.. 'Bir arada' yaşamanın mantığı, o günlerde neden o mahalleleri öne çıkarmıştı ?.. Yahudilerin tercih ettikleri, yapmak zorunda bırakıldıkları ya da 'yapabildikleri' meslekler bu tercihi açıklayabiliyor mu ?.. Ticaretle 'hayatlarını kazananlar'ın, o günlerin koşulları altında, deniz yollarına yakın yerlerde bulunmak istemelerini anlayabilirim. İnsanların,

yaşamak istedikleri yerleri bile her zaman seçemedikleri gerçeğinin de o günlerde bu 'tercih'leri belirlediğini dikkate alabilirim. Deniz, yine o günlerin koşullarında, kaçış yollarına daha yakın bir yerlerde bulunma anlamına mı gelmişti yoksa ?.. Bu soru, benim bütünüyle kafamda ürettiğim, tarihsel gerçeklerden çok, kendi gerçeğimde, özel tarihimde aranacak bir soru olabilir. Soru belki de bu yüzden sadece bir yazarın sorusu. 'Göç'ün tarihi, o tarihlerin yolunda, kayıtsız kalamayacağım bir tarih sonuçta...

Ama İstanbul'un tarihini düşündüğümüzde, Yahudilerin bu şehirde, bugünkü birçok İstanbullu'dan çok daha İstanbullu olduklarını söylemeye, iddia etmeye olanak tanıyacak kadar uzun süre kaldıklarını da söyleyebiliriz artık. Bu durum öteki kültürel-dinsel azınlıklar için de geçerli.

Ancak burada, tam da burada, yine bana çok anlamlı gelen 'o adalar'dan ve soyut duvarlardan söz etmem gerekecek. İstanbul'un tarihi üzerine düşünen birçok insan, 'azınlıklar'ın, bu uzun tarihte, bir çeşit 'yabancılık dayanışması' içinde yaşadıklarını aklına getirebilir. Gelgelelim yaşananlar, bizi bambaşka fotoğraflara götürüyor. Bu fotoğraflarda öncelikle herkesin kendi 'getosunda' ya da 'ada'sında yaşamayı tercih ettiğini görüyoruz. Bunu anlamak çok kolay. İnsanlar 'var'lıklarını sürdürmek, kendilerini 'korumak' için, sunulan koşullar doğrultusunda yaşamayı seçerler. Sadece İstanbul'a özgü bir durum değildir bu. Dünyanın farklı coğrafyalarında, 'azınlık' konumunda yaşayan tüm toplumlarda bu özellikler şöyle ya da böyle görülür. Bugün Almanya'da yaşayan Türklerin durumu, içinde bulundukları 'büyük toplum'a bakışları ve öteki azınlık toplumlarıyla (Yunanlılar, İtalyanlar, Orta ve Doğu Avrupalılar, Araplar) ilişkileri, söylemek istediklerimin daha iyi anlaşılmasını sağlayabilir. Hiç kuşku yok ki koşullar burada çok değişik. Ne var ki koşullar ne olursa olsun, farklılıklar bizi aynı yerde, benzer duygularla buluşturabilir. Benzeri bir durum, tarihte, başka uzun göç yollarında yaşamak zorunda kalmış ya da yaşamayı seçmiş Çingene toplulukları için de geçerlidir. 'Kuşku', farklılıkların bulunduğu yerde kaçınılmazdır. 'Birlikte' üretilebilen renklere ve kültürlere (yemekler, gelenekler, diller) rağmen kaçınılmazdır...

Bu farklı birlikteliklerin, İstanbul'a, böylesi farklılıkları barındırmış birçok şehir gibi, daha iyi anlaşılmaya değer bir 'liman' kimliği kazandırdığına inanıyorum. Bu 'liman'a inen sokaklar, zorunlu ayrılıklarla, kolay kolay unutulamayacak, bambaşka coğrafyalarda, duygu iklimlerinde, kimi insanlara ve hayatlara duyulmuş hasretleri de gizliyor. Bu 'liman'

ayrılıkları, zorunlu sürgünlerin hatıralarını ve bu sürgünlerin artlarında bıraktıkları 'iç sürgünleri'ni de barındırıyor. Bu ayrılıklar ve 'sürgünler' İstanbul'un 'anadillerini' de büyük ölçüde yitirmesine neden oldu. 'Anadilleri'ni yavaş yavaş yitirmenin tarihiyse, ortak bir duygu dilinin istense de istenmese de yara alması anlamındaydı. 'Hoşgörü' tasarısını işte bu nedenle yapay ve hakikilikten uzak buluyorum. Bu tarihte kim, kimi neden hoşgörememişti ?.. Kim şimdi neden hoşgörüyor ya da hoşgördüğünü göstermek istiyor ?.. Bu soruların her birinde farklı ipuçları, çağrılar var. Birbirimizi birbirimize daha çok gösterebilecek ipuçları ve çağrılar... Ama en önemlisi, bu kolaycılığın gizlediği rahatsızlık, tahammül, içtenliksizlik gibi duygular sanırım. 'Bir arada' yaşamanın ya da yaşamayı hak etmenin en yalın koşullarından biri, anlamaya çalışma çabası oysa...

İstanbul'un etnik, kültürel, dinsel coğrafyasında uzun 'çağlar' boyunca yaşananları hatırladığımda, çelişkili duygular yaşıyorum bu yüzden. Kimi bireysel ilişkilerin tarihi bana umut veriyor. Bu tarihin bugünümdeki uzantıları, bana uzun bir 'yazı'da daha çok yürüme gücü veriyor. Ancak İstanbul'u paylaşanların çok büyük bir çoğunluğunun şehrin bu yüzüne bakışlarını düşündüğümde, önüne geçemediğim bir burukluk da kaplıyor içimi. Farklılıkların tarihinin, etnik, dinsel, kültürel kimliklerin de tarihini aştığını, daha derinlerde, başka renklerde, yalnızlıklarda ve kayıtsızlıklarda aranması gerektiğini, bu bakışların etkisiyle, daha iyi anlıyorum. İstanbul 'azınlıklarını' gerçekten barındırabiliyor mu, farklı özellikleri ya da eksiklikleri yüzünden 'özürlü' saydığı hemşerilerine gerçekten kucak açabiliyor mu ?.. İstanbul, duygusal ya da kültürel nedenlerle kendisine uyum sağlayamayanlara 'Neden ?' sorusunu gerçekten sorabiliyor mu ?..

İstanbul'un 'başkaları' için, 'başka' soruları da var mı ?.. Tüm yaşananlar bir yanılgılar ve yanılsamalar oyunundan mı ibaret yoksa ?.. Oysa 'adalar' hâlâ yaşıyor. 'Adalar' yaşıyor... Tüm bencilliklere ve bensizliklere rağmen yaşıyor... Ama o 'adalar', sadece bize gösterilmek istenen 'adalar' değil ki...

'Çoğunluk'tan Bir Dosta Mektup

Sana bu mektubu yıllar, çok uzun yıllar önce yazmak istedim. O yıllar sesimi yeterince duyuramadığım yıllardı. Benim için, belki de hepimiz için başka yıllardı. Birbirini gereğince göremeyen, kendi duvarlarının ardına sığınmayı seçmiş o kadar çok insandık ki... Ben tutkuyla bağlandığım şehrimi öyle de yaşamıştım. Ya sen ?.. Sen o duvarları yaşamış mıydın ?.. Hissetmiş miydin ?.. O duvarlara sen de dokunmuş muydun ?.. Bu soruların yanıtlarını hâlâ veremiyorum. Sen bütün bunların farkında bile değildin belki... Sen belki... Benim nerede, neler hissettiğimi bile bilmiyordun... Beni, benim gibileri duymuştun, dahası benim gibilerden arkadaşların bile olmuştu bir olasılıkla. Aynı okul sıralarını, aynı mahalleyi, aynı apartmanı, aynı dili paylaştığın arkadaşların... Aynı dili ve dil duygusunu paylaştığın kader yolcuların... Bu gerçek benim için o kadar değerli ve derin anlamlıydı ki...

Bu duygu ikliminden, yılların akışında, kendime bir ülke, hiçbir zaman yıkamayacağım ve hiç kimsenin yıkamayacağı bir ülke inşa ettim ben, biliyor musun ?.. Sokaklarıyla, girdiğim, giremediğim evleriyle, deniziyle, yemekleriyle, hüzünleriyle, sevinçleriyle, heyecanlarıyla, öldürdüklerim ve doğurduklarımla, gidişlerim ve dönüşlerimle, âşık olduğum kadınlarıyla, sınırlarını birçok insanın göremeyeceği yerlere uzanan bir ülke... Derinlerimde, çok derinlerimde, dünyanın her yerine, başka ülkelerine taşıdığım, evim bildiğim, en önemlisi, kendimi var ettiğim bir ülke... Bunu başka yerlerde de söyledim. Beni duydun mu bilmiyorum ama, inan, çok söyledim. Söylemesine söyledim de, böyle bir yere varıncaya kadar, hangi 'dilsizliği' yaşadığımı biliyor musun ?.. Yıllar boyunca neleri anlatmaya, neden korktuğumu biliyor musun ?.. Biliyor musun ?.. Neleri anlatamadığımı, sakladığımı, gizlediklerimin nerelere kadar uzandığını ?.. Kendimi var ettiğim bu dile tutkuyla bağlanırken, bir başka anadilimin yok oluşunu, büyük bir denizin altında kalırcasına yok oluşunu de seyretmek zorunda kaldığımı, bu dili yeterince yaşayamamanın bana nasıl acı

verdiğini, bu dille yaşayan anneannemin, babaannemin sokaktaki konuşmalarından nasıl da utanç duymak zorunda kaldığımı ?.. Mahalledeki arkadaşlarımdan kaçardım âdeta o zamanlarda. Onların, babaannem ile anneannemin yanında durmak istemezdim. Sizin yanınızda durmak isterdim, sizden biri olmak isterdim daha çok... Farklı olmak zordu çünkü... Farklılığı taşımak zordu... Kötü bir oyun mu vardı ortada, yoksa ben mi bu oyunu bu kadar kötü görmüştüm ?.. Bilmiyorum, hâlâ bilemiyorum...

Beni farklılığımla kabul etmeyi bilen, zamanla çok da iyi kabul etmiş, çok, hem de çok insanım oldu bugüne dek. Tüm duygularım ve benliğimle bağlandığım bu coğrafyadaki hayatımda, en iyi dostlarım, beni bu farklılığımla kabul etmeyi bilenlerden çıktı üstelik... Gerçek dostlarım da, âşık olduğum kadınlar da duvarın öteki tarafındaydı... Şimdi bu söylediklerim karşısında bana içerleyeceksin belki. 'Duvar var mıydı ki, bu duvarı da nereden çıkardın ?' diyeceksin. Bir duvar yoktu görünürde, evet. Görünürde hiç kimse hiç kimseye bir duvar örmemişti. Dahası, kendilerini uygar göstermeye çalışan ülkelerdekinden çok daha insanî bir tarih bile yazdık burada. Yüzyıllar süresince aynı korkuları, depremleri ve yangınları yaşadık. Aynı savaşlara gittik. Bu savaşlardan döndük ya da dönemedik... Sorun neredeydi öyleyse ?.. Bunu anlatmak zordu, hem de çok zordu işte. Kendimi beş yüz yıldır bu şehrin insanı olarak gördüğümü hatırladığımda daha da zordu. Zordu çünkü, o farklılık, kim ne derse desin, vardı işte... O farklılığı istesem de istemesem de hissetmiştim ben... Anneannem yüzünden hissetmiştim, babaannem yüzünden hissetmiştim, adım yüzünden hissetmiştim. Hissetmiş ya da hiç istemediğim halde, hissetmek zorunda bırakılmıştım. Hiç istemediğim halde, duyuyor musun ?.. Burası, tam da burası önemli işte. Burası benim için de, senin için de, hepimiz için de çok, çok önemli. Paylaştığımız dil için önemli, duygumuz, sınırlarımız, geleceğe bırakacağımız uygarlık, kısacası bizi biz yapacak her değer için önemli. Çünkü ben bu dil kimliğimizin, farklılıklarımızdan kaynaklanan duygularımızı da taşımasının bizim talihimiz olduğuna inanıyorum. Şimdi ben bu dile, 'yazı'mın diline, senden farklı bir biçimde, aynı zamanda 'dışarıdan' bakabildiğim için de kendimi çok talihli görüyorum.

Birçok insana, bu farklılıkları göremedikleri ve taşıyamadıkları için acıyorum artık. Onlar için üzülüyorum. Sadece farklılıkları bir tehdit gibi algıladıkları, yaşadıkları, bir başka deyişle de kendilerini kendilerinden kurtaramadıkları için değil, bu 'özel'liğimizin tadına varamadıkları için de üzülüyorum. Ben buradayım oysa. Ben hep buradaydım. Üstelik buralıyım

diyen birçok insandan çok daha önce buradaydım. Şimdi... Şimdi daha çok buralıyım üstelik. Daha çok buralı... Anlatabiliyorum çünkü artık. Kendimi duyurabiliyorum. Beni duymaya hazır insanlarla yaşadığımı da görüyorum. Onlara, hayatımı daha anlamlı kılmama yardım ettikleri için bir gönül borcum var. Yaşamak, yaşadığını hissetmek en çok burada gizli, biliyor musun ?.. Anlatmak... Anlatarak yaşamak... Şehrazat neden anlatmıştı ?.. Anla artık...

Bir suçluluk duyuyor musun ?.. Hayır duyma... Duymanı istemem, gerçekten istemem. Seni yargılamıyorum zaten. Buna hakkım yok, biliyorum. İnsan ilişkilerinde suçlu ya da suçsuz yoktur çünkü. Yanlış ya da doğru da yoktur... Haklı ya da haksız da... İnsan ilişkilerinde sadece insan ilişkileri vardır... Sadece insan ilişkileri... Tarihlerimizle... Birilerinden getirdiğimiz duygularımızla... İçimizdekilerle... İnsanlarımızla... Taşıyabildiğimizce... Kendimizi ortaya koyabildiğimizce... Kendimizi birbirimizde yaşayabildiğimizce... Ben artık bu yolda yürüyorum. Benim bir hikâyem vardı... Benim hâlâ bir hikâyem var... Bizim işte böyle hikâyelerle yazılacak bir hikâyemiz var... Sesimi daha iyi duyuyor musun şimdi ?.. Gerçekten duyduğunu söyleyebiliyor musun ?..

İçimizdeki surları ancak böyle yıkabileceğiz... Bunun için bir uğraş vermeliyiz ama... Bugüne kadar verdiğimizden daha büyük, daha zorlu bir uğraş... Farklılıklarımızla kendimizi var edebilmek için, 'şimdi ve burada'yı, kendi 'şimdi ve burada'mızı taşımayı bilmek de bizim kaderimiz... Tutkuyla bağlandığım şehrimin denizini boşuna sevmedim ben. Boğaz'ı bir ana rahmi gibi görmeyi de boşuna sevmedim. O su bizim hayat kaynağımızdı, doğumumuzdu, ölümümüzdü... Birbirimize doğuşumuzdu, birbirimizde ölüşümüzdü...

Bu şehrin martılarını, çayını, köpüklü kahvesini, simidini, balığını, gizli sokaklarını, zamana direnen evlerini, sokak köpeklerini, kiliselelerinden gelen titrek çan seslerini, sabah ezanını, havra kokusunu, meyhanelerini ve kerhanelerini, sen de benim gibi, hem bir 'yerli' hem de bir 'yabancı' gibi sevebildin mi ?.. Bu şehrin dillerini, iç seslerini, korkularını ve tedirginliklerini sen de içinde hissettin mi ?.. Beni Boğaz'ın herhangi bir kıyısında, o sokakların veya çarşıların birinde, bir hikâyenin ardına düşmüşken, her an bulabilirsin. Babaannem de anneannem de yenemedikleri kırgınlıkları ve yabancılıklarıyla ayrıldılar buralardan. Tarih böyle istemişti... Herkes yaşamak zorunda kaldığı duvarın dibinde ölüyordu... Ben bu duvarı yıkmak için de, bu zırhı kırmak için de bir savaş

verdim. Hâlâ da veriyorum. Geriye dönüşüm yok. 'Savaş'ın ortasındayım artık... Çünkü bu 'savaş', öncelikle benim 'savaş'ım, benim kendimle 'savaş'ım...

Ben anlatmaya devam edeceğim... Bu duvarı daha çok anlama ve anlatmak için burada duracağım... O adalar için, adalarımız için duracağım... Daha yaşanılası bir iklim için duracağım... Tarih öğretiyor... Ebrunun gerçek bir ebru olması için, renklerin, kimliklerini ve benliklerini yitirmeden, kendilerinden bir şeyleri başka renklere vererek birbirlerine karışması gerekiyor... İşte buradan, tam da buradan yola çıkarak, tüm farklılıkları, özellikle farklı oldukları için taşımalıyız, taşımayı daha iyi öğrenmeliyiz. Dillerimizin ve dilsizliklerimizin tarihinde, tüm kaybolanlara ve bir daha dönemeyeceklere rağmen, hâlâ çok sıcak bir dokunuş yaşıyor, soluk alıp veriyor... Bu dokunuşu sen de hissedebiliyor musun ?..

Bu yazıları okur karşısına bir daha çıkarırken, içimi önleyemediğim bir endişe de kaplıyor şimdi doğrusunu söylemem gerekirse. Kimileri için hâlâ 'sakıncalı' bir konuya böyle ısrarla değindiğimden değil, asıl dile getirmek istediklerimi bu ısrara rağmen yeterince ve gereğince anlatamama olasılığının doğurduklarından kaynaklanıyor ama endişem. 'Durum', sanıldığından çok daha karmaşık, derin ve çok boyutlu görünüyor. Özellikle de, sadece etnik ve dinsel bir kimliğin getirdikleriyle açıklanamayacağı kesin. Hikâyelerimde de, romanlarımda da, başka yazılarımda da bu bakışın ipuçları var. Konu benim için, birçok yüzüyle irdelenmeyi bekleyen bir konu anlayacağınız. Yapıldığını bildiğim ve duyduğum çalışmalara rağmen... Çünkü ben hâlâ adını koyamadığım bir şeylerin eksik bırakıldığına inanıyorum. Bu nedenle de bir süredir, nerelere uzanacağını ve nerede biteceğini bilmediğim uzun soluklu bir irdelemeye hazırlanıyorum. Sabretmeyi bilmek gerek. Zaman bizi bekliyor... Bu bekleyişin yolunda, daha güvenli adımlarla ilerleyebilmek için o kadar çok nedenimiz var ki artık...

90'lı yılların başları...

'Yolculuk' var...
Tarih meçhul, yer meçhul...

'Yolculuk' izleği de, 'azınlıkta olma' izleği kadar önemli bir yer tutmuştur yazma serüvenimde... Bu yazının nerede, ne zaman yayımlandığını hatırlayamıyorum ne yazık ki. Bilgisayarımın bir köşesinde, başka eski yazılarla birlikte kalmış, sanki bugünleri beklemiş. '90'lı yılların başları olmalı. İçimdeki yolculuğu o günlerde de böyle dile getirmişim. İtirazım yok... Genişletilebilecek, başka yazılara uç verebilecekmiş gibi görünen yazılardan biri bu da. Yine beklemeyi bilmek gerekecek anlayacağınız. Sabrı, metnin bir yerlerine, kendimi fazla fark ettirmemeye çalışarak sakladım. Zamanı gelecek, biliyorum...

Yolculuğun Büyüsü mü Dediniz ?..

Gönüllü asker olarak Batavia'ya gittiği günlerde, bambaşka bir şiirin arayışına mı çıkmıştı Arthur Rimbaud, sessiz sedasız, bitimsiz bir kaçışla özdeş uzun bir ölümü, daha henüz yirmili yaşlarındayken karşılamaya mı ?.. Soruyu yanıtlamak kolay değildir. Dünya şiirinin bu 'dâhi çocuğu', o günlerden başlayarak, 'Komün ruhu'nu ya da o 'Sarhoş Gemi'ye bir zamanlar bağlanmış umutları, Paris bulvarlarının büyüsü ile Soho'nun arka sokaklarını, Paul Verlaine'e duyduğu aşkı, hatta tutkuyu, dünya şiirinin bugün bile en önemli eserleri arasında kabul edilen *Aydınlanmalar* (İlluminations) ile *Cehennemde Bir Mevsim*'i (Une Saison en Enfer) ve kelimeler adına göze aldığı savaşımların tümünü, deyiş yerindeyse ardına bakmaksızın, şiiri âdeta yadsıyarak geride bırakacaktır çünkü...

Dünya çapında bir şair olarak kabul edildiği günlerde on yedi, yazmayı bütünüyle bırakıp, bu tehlikeli yolculuğa çıkmaya karar verdiği günlerdeyse sadece yirmi iki yaşındadır. *Cehennemde Bir Mevsim*, evet... Garip, kışkırtıcı, ama bir o kadar da gizemli bir başlıktır bu... Yaratıcısı bu başlıkta kendi geleceğini görmüştür belki de. Yolculuk kendisini için için hazırlamaktadır... Cehenneme yolculuk ya da bir lağım çukurundan başka bir şey olmayan 'uygar dünya'dan, oncasına yüceltilen Avrupa'dan kaçış... İskenderiye, Larnaka, Limasol, Zanzibar, Sumatra, Malaya, Aden, Harar... Çöllerde, deve sırtında silah kaçakçılığı... Kahve, misk, fildişi, bir rivayete göre de esir ticareti... Esrar... 'Aykırı' cinsellikler... Frengi... Şiirin, sözlerin bu hırçın simyacısına yetmediği açıktır. Ama ya başka bir yerdeki dünya ?.. Ya hayatın öteki yüzleri ?.. Ya derin bir yalnızlık gecesinde, Harar'ın bir olasılıkla o korkunç çöl ikliminde, öldürülme tehlikesini ensesinde belki de her an duyan bir 'şair eskisi'nin gördükleri, görebildikleri ?.. Ya o 'uzun boylu, zarif, sigara içen Habeş kadını' için hissedilenler, hissedilip de bir türlü 'beklendiğince' yazılamayanlar ?.. Ya sayıklamalar, uyuşturuculara zorunluluk nöbetleri ?.. Bu sorulara belki de hiçbir zaman asıl yanıtları bulamayacağız. Ama görebildiğimiz, en azından bir nebze

hissedebildiğimiz ve anlayabildiğimiz, bu uzun yolculuğun ya da arayışın, kim ne derse desin, yadırgansın veya yadırganmasın, sonuçta, çok, hatta fazla 'şairce' olduğudur. Dünyayı tanımak isteyen bir gezgininkinden ya da yazgısını yabancı ellerde arayan bir tacirinkinden enikonu farklı bir yola çıkıştır, geride kalan gemileri, bu gemiler kimleri ve hangi heyecanları taşıyorsa taşısın, yakmayı gerektirmektedir... Yirmi iki yaşında dünyanın en büyük şairlerinden biri olarak görülmek belki de hiçbir anlam taşımamıştır onun için... İçinden geldiği ya da içine doğduğu, daha da önemlisi o şair kimliğiyle sesini duyurduğu dünya, o yıllanmış mağrur Avrupa uygarlığının dünyası, onun gözünde, bir şiirin çağrısına, anlatmak isteyip de anlatamadıklarına değmemiş gibidir. O dünya sanki bugün de değişmedi, bizlere, şimdilerde yaşadığımız coğrafyaya, belki de çok daha çirkin yüzleriyle ulaştı. Bu 'uyumsuzun' bize bıraktığı çıkış kapısından gitmemiz nereye kadar mümkün ama ?.. Çaresizlikler ile hayal kırıklıkları farklı çıkış kapılarının da düşünülmesine ve aranmasına yol açabiliyor ne de olsa. Ya da farklı çıkmazlar farklı ölümleri gerektirebiliyor. Ama sonuç ne olursa olsun, bu yolculukla çok anlamlı bir olasılığın, bir isyanın, dahası bir uyarının ipuçlarıyla karşı karşıya bırakıldığımız kesin. Cendrars örneğindeyse bunun hani nerdeyse karşıtı bir durumla karşı karşıya bırakılıyoruz. Yolculuk şiirin atardamarıdır artık, arayışın, serüvenin ve yaşama sarhoşluğunun bir başka dışavurumudur. Çevresindeki her şeyi renk, hareket, patlama ve ışık olarak görür çünkü Cendrars. Bu tutumuyla da Proust'un bambaşka bir özlem adına dile getirdiği 'Hayat bir yolculuktur' düşüncesini yaşadıklarıyla da ortaya koyar...

Böyle örnekleri dünya edebiyatı adına çoğaltmak ya da çeşitlendirmek o kadar da zor değildir. Ama ben yine de bu meselede kolay kolay değişmeyecek, genel kabul görebilecek bir ortak payda var diyorum. Yola çıkışların coşkusundan, dönüşlerin hüznüne uzanan çizgi... Yaşanan, gerçekten yaşanan ya da yaşandığı duygusunu veren hayat nerede, ne zaman başlar bu durumda ?.. 'Yazı', hayatın bu anlamıyla nasıl örtüşebilir ?.. Ya da... Ya da tüm yaşananlar, önünde sonunda, bir zorunlu kendine dönüş olduğu için mi bu denli yakıcı ve tedirgin edicidir ?.. Bu sorular karşısında işimiz zorlaşıyor işte... Ama bir sorudan bir başkasına geçmek ve yanıtları sorular ardında gizlendikleri yerlerde kovalamak her zaman için olası. İnsanların o çetin yolculuklarından hep bir 'şeylerle' dönecekleri, bu 'şeyler'in de kendince bir yetkinleşmeye doğru bir başka yol alışa kaynaklık edebileceği iddia edilir örneğin. İncil'den ve birçok eski söylenceden bu

yana, değişik eğretilemelerle sık sık işlenmiş bir izlektir bu. Ancak hiç kuşku yok ki, o alışıldık bilgilenmenin çok ötesinde bir durumla karşı karşıya kalıyoruz burada da. Notre-Dame'ın tarihçesinden, kulelerini süsleyen sanatından çok, bir dizi çok özel görüntüyü, kokuyu ve rengi içimizde taşıyabilmemizdir çünkü artık asıl önemlisi. Hep döndüğümüz, dönmeye mecbur kaldığımız 'hayat durakları'dır bunlar. Ne var ki, tüm bunların karşısında, bu sefer de Baudelaire'in söyledikleri vardır: yolculuk acı bir deneydir... Hüzünlü bir geriye dönüşün, bir yerlerde bir 'şeyleri' bu kez de bırakmanın ve hep bir eksiklikle geriye, aynı yere dönmenin acısından da mı söz etmeliyiz öyleyse ?.. Belki... Beat kuşağı da galiba bu yüzden hep 'yolda' olmayı seçti. Yolda... Bu dönüşü olabildiğince erteleyebilmek için... Böyle bir tutsaklığa bir şekilde karşı koyabilme umuduyla...

Onca hayattan ve insandan sonra, kimi 'hatırlamalardan' ve çağrışımlardan kurtulmamız, gerçekten kurtulmamız ne kadar mümkündür ama ?.. Kavafis'in bizleri bir gölge gibi izleyen, o şehre, o mahalleye, kısacası o tercihe tutsaklığımızı, yüzyılların damıtılmışlığıyla dile getiren o şiirini nereye kadar unutabiliriz örneğin, 'uygarlık' ya da 'gelişmişlik' adına karşı karşıya bırakıldığımız bu kolay kolay yüzleşemediğimiz yalnızlık ve koskoca hapishane düşünüldüğünde ?.. Bir adım daha atabiliriz... Godot'yu Beklerken'in sonunda Vladimir Estragon'a 'Hadi gidiyor muyuz ?' diye seslenir. 'Hadi !' diye yanıtlar Estragon. Gitmeye kararlı görünürler en nihayet. Ama bir türlü kımıldayamazlar. Oldukları yerde çakılı kalmışlardır sanki. Tüm 'oyun' süresince olduğu gibi... Dünya edebiyatının doruklarından biriyle karşı karşıyayızdır. Bu 'simgesel' durum, o büyük parıltıların tutsağı çağımız insanının da durumunu tüm çıplaklığıyla ortaya koymuyor mu ?.. Yine de gidenler var, gerçekten var, diyebilirsiniz. Ama o zaman da, gittiğimiz her yere kendimizi de götürdüğümüzden, aynı yerde kaldığımız duygusuna her an yakalanabileceğimizi de düşünmemeli miyiz ?..

Geriye şimdi başka çağrışımlar kalıyor. Bir insanın bir insana yolculuğundan söz etmeye çalışalım ya da zaman zaman bir başkasına gitmek isteyip de bir türlü gidememenin doğurduğu o kırgınlığı bir kez daha hatırlayalım öyleyse. O bakışların büyüsünü aklınıza yeniden getirmek ister misiniz ?.. O çaresizliklerin hikâyesi mi düşüyor belleğinize ?.. Akşamlara bağlanan sevinçlerin tüm yaşananlara rağmen tüketilemediği o anların birinde, o yolculuklarda, yabancısı olduğunuz bir şehirde, o şehre özgü

içkilerden birini yudumladığınızı hayal edin bir süreliğine... Böyle bir hayalle kafanızda yarattığınız dünyanın gerçektekinden çok farklı olduğunu o anda da kendinize söyleyebilir misiniz ?.. Bir şarkı da çalınabilir kulağınıza... Duyduklarınız o yanılsamaların tarihinden mi gelmektedir ?.. Hikâyeniz yine ayakta gördüğünüz ve sizi bir süreliğine ayakta tutacak bir rüyanın hikâyesi midir ?.. O başka şehir, o başka insanı size verecek midir ?.. Gerçekten verebilecek midir ?.. Ya da o başka insan var mıdır ?.. Soruyu yanıtlamakta zorlanıyor musunuz ?.. O yolculukların ne önemi var bu durumda ?.. Hangi yolculuk, hangi açmazdan ya da insandan kaçışı, giderek kurtuluşu sağlayabilir ?.. Farklı olasılıklar, farklı seçenekler midir gerçekten ?.. O şehirdeki tek ya da iki başınalığınızda, diyelim ki güneşin yine olağanüstü görünen o batışını 'başka' bir yerden seyrederken, hep aynı gölgenin devamı, dahası benzeri değil misinizdir ?..

Gelgelelim, yaşananlar ve duyulanlar ne olursa olsun, o olasılık yine de vardır, sizi bir yerlerde beklemektedir sonuçta. İçinize bu durumda bildiğiniz, yabancılamadığınız bir tedirginlik yayılabilir... O arayışın çağrısı sizi, size rağmen kışkırtmaktadır. Size ve kaybettiklerinize rağmen... Attığınız ve atamadığınız adımlarınıza rağmen... Iskalamalarınıza ve yan çizmelerinize rağmen... Tehlikeli bir yoldur bu. Hiçbir güvencesi de yoktur üstüne üstlük. Ama bu hikâyeyi yaşamak, tüm tehlikelerini göze alarak yaşamayı seçmek, hiçbir tutkuyu, bir insana yolculuğu ve kaybetmeyi de bilmenin kazancına yeğlenesi değil mi ?..

Bir yazarın kendisinde yer etmiş ülkeler ve şehirler üzerine yazılar yazmaya gereksinim duyması boşuna değildir. 'Başka' yerlerdeki hayatlar ve insanlar kimin ilgisini çekmez ki ?.. Edebiyatın hiçbir zamanında vazgeçilememememiş, farklı türlerinde sık sık dile getirilmiş hayallerindendir bu. Beni de hep çekmiş, günü geldiğinde mutlaka gerçekleştireceğime inandığım hayallerimden biri... Neden bu kadar bekledim, dahası neden hâlâ bekliyorum, bilmiyorum. Başka önceliklerim varmış demek ki... Kendime şimdilik getirebildiğim tek açıklama bu. O şehirlerle, şehirlerimle ilgili hikâyelerim ve masallarım beni bir yerlerde bekliyor oysa, hissediyorum. Birileri biraz zorlamalı galiba. O yerlerle ilgili iki yazımı da zorlamalarla yazdım çünkü. İyi de olmuş. Sadece bana kalsaydı, bunları da yazmazdım. Bu zorlamalar bir yerlerde saklananları ve bekletilenleri su yüzüne o kadar kolay çıkartmıştı ki oysa...

1995...
'Gezi Türkiye Rehberi'...

O yeri bir 'yazar' gözüyle görebilmek...

'Zorlamalarla' yazılmış yazıların ilki budur. Başka bir ifadeyle yazı, sipariş üzerine yazılmıştır. Türkiye'nin herhangi bir yeri hakkında, kısa bir yazı yazmam istenmişti. Yazıyı isteyense o günlerde bu rehberi hazırlayan ve bana zaman zaman ilginç şakalar da yapan Atilla Birkiye'ydi... Kekova aklıma ilk gelen seçenekler arasındaydı. Orayı uzun yıllar önce görmüştüm aslında. 1986'da, ilk eşimle balayı seyahatimizi yaptığımız günlerde... Yazıda da belirtildiği gibi, Akdeniz gemisiyle, Türkiye'nin birçok kıyısını ve limanını dolaşmıştık. Sekiz on günlük bir geziydi hatırlayabildiğim kadarıyla. Gemi kendisinde bir eskiliği taşıyordu ama, bu eskiliğin bir güzelliği, farklı bir asaleti de vardı sanki... Şimdilerde böyle geziler yapılıyor mu, bilmiyorum. O gezide, o filmlerdeki lüksü ve ihtişamıyla olmasa da, bir gemi yolculuğunun tadına varmak mümkündü yine de...

Kekova bu yazıda anlatıldığı gibi büyüleyiciydi gerçekten. Burada söz edilen yaşlı kadın da, bize bu büyüyü yıllar öncesinden anlattıklarıyla getirmek isteyen adam da, tepelerin o turuncusu da, yunuslarla ilgili hâlâ unutamadığım o ayrıntı da gerçektir. Geriye sadece bir kurgulama kaygısı kalmıştır.

Yazıyı yazmaya başladığımda, kısa, kolay okunan, alçakgönüllü bir 'hikâye' yazabileceğimi sanmıyordum. Kekova'nın bende bıraktığı duygu böylesini gerektiriyormuş demek ki... İnsan kendisini duygularının akışına bırakmayagörsün... Bir kıpırtıya yol açabilecek birkaç sözden ve görüntüden sonra, geçmişten neler getirilmiyor ki...

Kekova'da Gizlenen Güneş

"Hiçbir güneş batışı buradaki gibi değil..." diyor yanımdaki adam.

Biraz susmayı tercih ediyorum. Yaşını tahmin etmeye çalışıyorum, başaramıyorum. 'Belki altmış, belki de biraz daha fazla' diyorum kendi kendime, ama hepsi bu kadar.

Öyle önemli bir ayrıntı da değil bu üstelik. Neden birden önemsedim, bilemiyorum. Geride istense de istenmese de bırakılmış, içimizdeki bazı hikâyelerle devam eden birçok sahil ya da deniz için söylenebilecek bu sözler daha anlamlı oysa, farkındayım.

Hiçbir güneş batışı buradaki gibi değil. Gerçekten öyle mi ?.. İçimdeki sesin bende uyandırdıklarını paylaşamadan edemeyeceğimi anlıyorum birden.

"Tepelerin rengi nasıl da güzel" diyorum.

"Az sonra renkleri değişecek" diyor adam. "Bu turuncuyu başka bir yerde bulamayacaksınız..."

Yılların ağır yükünü ve kaçınılmaz yıpranmışlığını taşıyan Akdeniz gemisinin güvertesindeyiz. Uzandığımız şezlonglar biraz eski, biraz da rahatsız. Olsun. Yaşananlar uzun bir deniz yolculuğunun havasına ve gereklerine uyuyor ya... Bir liman daha bırakılacak birkaç saat sonra geride... Sonra bir başka liman... İnsanlar gibi... Hayatlar gibi...

"Sizinle konuşmak için hep bu akşamı bekledim" diye ekliyor sonra. "Bu akşam buraya, güneşin batışını seyretmeye geleceğinizi biliyordum... Kekova'yı hiçbir zaman unutamayacağınızı da biliyorum."

"Çok yaşlı bir kadının fotoğrafını çektim" diyorum. Anlatmak istediklerimin böyle bir ana yakışacağını düşünüyorum nedense. "O tepeyi, o sıcakta o da tırmandı. Elindeki yazmaları birkaç turiste satma telaşındaydı. Sonra gitti, bir kayalığın gölgesine oturdu. Bana bir şeyler söylemek ister gibiydi ama, yine de konuşmamayı seçti..."

Bir gülümseme yayılıyor adamın yüzüne.

"Kimden söz ettiğinizi anladım" diyor. "O kadın hep oradaydı..."

Bir sessizlik bölüyor konuşmamızı. Sessizliği o bozuyor.

"Tepelere çıktıysanız amfitiyatroyu ve mezarları mutlaka görmüşssünüzdür... Kale oradan çok güzel görünür..."

"Öyle..." diyorum. "Ama asıl güzel olan, onca insana karşın, bir türlü örtülemeyen ölüm ve terk edilmişlik duygusu."

Karşımızdaki tepelere bakıyor. Çok uzaklarda bir yerleri gördüğünü hissediyorum. Verdiği karşılık bu duygumu güçlendiriyor zaten.

"Ölüm ve terk edilmişlik duygusu... Uzun yıllar önce gelmiştim buralara... Birçok yabancının bu denizi henüz keşfetmediği yıllardı. Hayat arkadaşım yanımdaydı. 'Ölüm ve terk edilmişlik' dediniz de hatırladım. Hiç kimse hiç kimseye bir aşkı kolay veremiyordu... Hele hele bu aşk, aykırı ve yasak bir aşksa..."

Aşktaki yasaklar bizden neleri koparıyordu ?.. Soruyu soramıyorum. Ama içimdeki sesi duyurmaya çalışıyorum yine de.

"Bu anılar Kekova'ya yakışıyor..."

Susuyoruz.

'Farklı hikâyelere doğru yol almanın zamanı şimdi' diyorum kendi kendime.

Sadece bu akşamın değil gün içinde yaşadıklarımın da zamanla bir yerlere oturacağını, o tepelere tırmanırken duyduklarımı, tekne gezimiz sırasında bizlerle yarışmaya kalkan yunusları, teknecinin 'Onları geçersek intihar edebilirler' diyerek hız kesişini, su altında kalmış mezarları gördüğümde, denizin derinliklerine bilmem kaçıncı kez uzun, çok uzun bir yolculuğa çıkmak isteyişimi belki de hiçbir zaman unutamayacağımı düşünmeye başlıyorum yavaş yavaş.

Duyduklarım bana sanki bir hikâyeyi söyletiyor.

"Gerçek Kekova, artık görünmeyen, kendini bir yerlerde gizlemiş bir Kekova sanki."

Karşımızdaki tarihe bakmaya devam ediyor. Tepelere gerçekten de eşsiz, o güne dek hiç görmediğim bir turuncu yayılmış.

"Kim bilir..." diyor. "Benim için tek kesin olan, insanın buraya gerçekten dönmek için uzun yıllara ihtiyaç duyduğu..."

Hava serinliyor. Hafif bir ürperti yayılıyor içime.

"Bu akşam birlikte yemek yiyebiliriz" diyorum.

"Hayır, teşekkür ederim, bu davetinizi kabul edemeyeceğim" diyor. "Hep bazı anlara hazırlanır ya da o anların hatırasıyla yaşarız... Hayatın gerçek anlarıdır bunlar, bizleri birbirimize, hiç görüşmesek de bağlayan

anlar... Bu büyüyü hiç bozmamalıyız. Siz gidin eğer isterseniz... Ben burada biraz daha kalmak istiyorum..."

Söylediklerini onayladığımı belirtmek istercesine başımı sallıyorum. Bazı anları, bazı anlar için, başka anlara bırakmak gerekiyordu belki de gerçekten...

O gemideki yolculuğumuz devam etti sonra... Ama o akşamdan sonra onunla hiç konuşmadık. O akşamdan sonra da Kekova'yı bir daha göremedim...

Bazı gerçek dönüşler için yıllar, uzun yıllar gerekiyordu ya...

Gördüğünüz gibi, yaşananlardan bir hikâye tadı almışım. O akşam tamamıyla burada anlatıldığı gibi mi yaşandı peki ?.. Elbette hayır... Akışı ve birçok ayrıntıyı uydurdum. Konuşmaları da biraz uydurdum. Adamı, karınca kararınca bir hikâye kahramanına dönüştürme umuduyla, hafiften gizemli ve 'aykırı' göstermeyi de ben seçtim. Ara ara, bu hikâyeyi, kendimi hayallerimin çağrısına daha çok bırakarak, daha da uzatabileceğimi, derinleştirebileceğimi düşündüğüm de oluyor. Ancak bunu o günlerde zaten yapamazdım. Yerim çok kısıtlıydı çünkü. Günün birinde bir daha deneyebilir miyim peki ?.. Neden olmasın ?.. Hikâye bu... Sizde nasıl yürür bilinmez... Kimi parçalar yavaş yavaş birleşir ve sizi beklemediğiniz bir anda, beklemediğiniz bir yere çağırır... Bakalım artık...

2002...
Bursa'da Yaşam...

Şehirler ve kalıntıları...
Asıl tarih o hikâyelerde gizlenir...

Yavaş yavaş, çoğu kez kendilerini fark ettirmeden birleşen kimi parçalar, sizi sadece beklemediğiniz bir anda, beklemediğiniz bir yere çağırmakla kalmaz, zaman zaman bir hikâyeye de yargılı kılabilir. Bu yazı, bana şimdi bu gerçeği bir daha hatırlatıyor. Bursa'ya bir konuşma ve okuma için davet edilmiştim. Beni davet edenler arasında, öncelikle gerçek bir edebiyat dostu ve gönüllüsü olarak bildiğim Nahit Kayabaşı da vardı. Birlikte çok güzel bir hafta sonu geçirmiştik. Birkaç gün sonra telefondan aradı. Editörlüğünü yaptığı dergi için, Bursa üzerine bir yazı yazmamı istiyordu. Kendisine Bursa'yı bir yazı yazacak kadar tanımadığımı söyledim. Bir dizi izlenimim vardı elbette. Ama bunlar, böyle derin bir tarihle günümüze gelmiş bir şehri taşıyabilecek gibi değildiler. Bu yazıyı yazmaya cesaret edemezdim. 'Ne biliyorsanız onu yazın' dedi o da bunun üzerine. Yazının fazlasıyla ' kişisel' ve daha çok 'duygusal' bir yazı olabileceğini belirtmek zorunda kaldım ben de bu durumda. Kabul etti. Çok vaktim yoktu. Oturdum, bendeki Bursa'nın hatıralarına bıraktım kendimi. Geçmişe bir yolculuktu göze aldığım. Bir yolculuk, daha da doğrusu, epeydir ertelenmiş bir hesaplaşma. Hem kendimle, hem de oradaki insanlarımla... Yazı yine aktı gitti... Bittiğinde, ortaya tam anlamıyla bir hikâye değilse de, içimdeki Bursa'nın hikâyesi çıkmıştı. Orada bıraktığım ya da oradan başka yerlere götürdüğüm nasıl da özel, uzun ve derin bir tarihim varmış... İlkgençlik yıllarımdan çok yakın bir zamana uzanan fotoğraflar, öyle çok insanı bir yerlerindeki uykularından uyandırmış, geçmişin karanlıklarından yaşadığım günlere getirmişti ki...

Şehrin, yaşattığı tüm mutsuzluklara rağmen, bana armağan ettiği aşkı aslında hiç unutmamıştım. Bunu, yazıyı yazmaya başladığımda da biliyordum. İtici güç ve asıl cazibe alanı oradaydı zaten. Ancak başlangıçta, bu aşkın anlatılacağı bölüme hazırlık niteliğinde yazdığım o Uludağ serüvenimin insanlarını böyle hatırlayacağımı bilmiyordum doğrusu. Onları, o albümün sayfalarında yıllarca tutmuşum, farkına varmadan korumaya almışım anlaşılan... Kimi insanları, çok farklı bir zaman yolculuğuna çıksalar da hiçbir zaman silemiyor, hayatınızdan atamıyordunuz ya...

Geçmişin sesleri ve gözleri tarafından izlenmek... Ya da kendini ve yaşadıklarını daha iyi anlamak için, kaybolanların izini sürmek... Bu kaderi, doğurduğu tüm korkulara rağmen çok sevdim aslında...

Bursa'nın Zamanları

Sizi kimi şehirlere, kimi zamanlarınız için, çoğu kez, sanki bir kader tasarısı bağlar... Hikâyenizi yavaş yavaş yazdırtan bir kader tasarısıdır bu. Hikâye sizin hikâyenizdir, sizi size anlatır, hatırlatır. O şehirde, o şehir için yaşadıklarınız, yaşayabildikleriniz de varlığınızı tarihinize bağlayan bir köprüdür, yaşayamadıklarınız da, hayalinizde yaşatabildikleriniz de... Korkularınız da sizsinizdir aslında, bekleyişleriniz, gidişleriniz, yenilgileriniz, zaferleriniz, umutlarınız, atamadığınız adımlarınız da... Kendinizden kaçamazsınız... Kendinizi kendinizden bir yere kadar kaçırabilirsiniz sonuçta... Kendinizi kendinize bir yere kadar unutturabilirsiniz...

Böyle bir bakış o yolda yürümenizi kolaylaştırabilir, o kıyıya daha çok inanmanızı, o odada daha az korku içinde yaşamanızı sağlayabilir. Barışın, o iç barışın bedeli, bir kez daha 'başka topraklar'da gözü olmamaktır...

Sığındığınız bu yerden rahatsızlık da duyabilirsiniz ama. Hayat karşısında bir duruş edinmişsinizdir çünkü, bir karşı gelişe, bir direnişe, bir teslimiyetsizliğe inanmak, tutunmak istemişsinizdir. Kendinize yakıştırdıklarınız, sizi bu kaderin lanetinden ya da doğurabileceği yenilgi duygusundan korumak ister... O hayatlara yargılı olduğunuzu kabullenmeye yanaşamazsınız o zaman da... Kendinizi hem kendinize, hem de başkalarına, o kaderin ötesini zorlamak, daha ilerisini görmek isteyen bir insan gibi göstermiş ve anlatmışsınızdır ne de olsa. Kader tasarısını taşımak size göre değildir. Savaşırsınız... Yaşadıklarınıza başka sözler ve açıklamalar ararsınız... Savaşırsınız, hep savaşırsınız... O savaşlara, başka savaşlardan dönüş yolunda bile gitmek istersiniz bazen. İlişkiler ilişkileri, hüsranlar umutları, gidenler gelebilecekleri bu yüzden doğurur belki. Savaşlar bitmez, bitirilmek istenmez... Zaman bana, kimi savaşların tüm yenilgilere karşın bitmeyeceğini, tüketilemeyeceğini de öğretti. Savaş, özellikle insanın kendisiyle savaşı, hep sürecek, belki kimlik değiştirecek, söz, iklim, coğrafya değiştirecek ama, hep sürecek, biliyorum... Bunu

söyletebilecek insanlarım, tarihlerim de var artık. Savaşın barıştan daha doğurgan olduğuna da inanıyorum üstelik...

Ancak, tüm bunlar bir yana, yitirdiklerim, yitirmeyi öğrendiklerim ve yitirdiklerimle kazandıklarım, bana o kaderi yeniden, kendi gözlerim ve sözlerimle görmeyi de öğretti. 'Yazı'mla, ilk 'hikâye'lerimin yoluna çıktığım günlerdekinden çok daha barışığım artık. Bu 'yazı'nın bana çizdiği ya da kendime bu 'yazı' adına çizdiğim yolu, hikâyelerime ve karşıma çıkardıkları insanlara borçluyum elbette. Kader, o insanların karşıma çıkmaları değildi sadece, o insanları bana görebildiğim özellikleriyle gördürten ve yaşatan duygu tarihimdi aynı zamanda. Hayatın bu yüzünü de görebilmem için, çok insandan kopmam ve kimi zamanlarımda, en yakınlarıma bile kendime yabancı yüzlerimi yaşatmam gerekti. Birçok insanın birçok farklı yüzünü de bu nedenle çok geç görebildim zaten. Kendimi kendime daha kolay ikna edebiliyorum ama şimdi. Dillerimin, her anlamdaki dillerimin bende hayat bulan, başka coğrafyalarda, uzak zamanlarda da boy vermiş bir mirası var çünkü. Beni kimi şehirlere bir kader tasarısının bağladığını bu yüzden daha kolay söyleyebiliyorum artık. Bu kadere bu yüzden daha kolay inanabiliyorum...

Önce 'çocukluk' vardı...

Şimdi Bursa, içimde, bu kader tasarısıyla da anlam kazanan, hayatımda derin izler bırakan o şehirlerden biri olarak yürüyor... Biraz hüzündür bu kaderi hatırladığımda Bursa, biraz uzakta, dışarıda bırakılmaktır, biraz da bir yerlerden, ancak zamanla dile getirilebilen bir yerlerden sürgün edilme duygusudur... Beni bu şehre daha çok kederler mi bağlıyor bu durumda ?.. Belki... Ancak her hüsran, her çıkmaz, kendince bir yaratıcılığı besler. Her yoksunluk, her yenilgi ve eksiklik aslında bir kapıyı açar. Sadece 'yazı'yı değil, hayatı da yaratıcı kılan bir kapıdır bu çoğu kez üstelik. O kapılar, yaşayamadıklarımız yüzünden, yaşayamadıklarımız için o odalara açılır...

Bursa'ya ilk gittiğimde ya on iki ya da on üç yaşındaydım eğer yanlış hatırlamıyorsam. Aradan otuz yılı aşkın bir zaman geçmiş demek ki... Beni oraya götüren bir doktor tavsiyesiydi !.. O günlerde çocukluğumdan kalan, bende ruhsal, duygusal açıdan da derin izler bırakan astım hastalığımdan şikâyetçiydim. Tedavimi üstlenen doktor, yaz aylarında on beş günlüğüne bir dağ havası almamın çok büyük bir yararı dokunabileceğini söylemişti. Uludağ yolu da o zaman görünmüştü işte. Ortaokulun birinci sınıfı bittiğinde de, yine eğer yanlış hatırlamıyorsam bir haziran günü, babam, beni annemle birlikte, o sessizliğe ve uzaklığa götürmüştü. Hayatımda ilk

kez gittiğim Uludağ'ın yaz aylarındaki terk edilmişliğini böyle görecektim işte. Otellerin tümü kapalıydı. Bir tek kaldığımız Büyük Otel açıktı galiba. Etrafa büyük, derin bir ıssızlık yayılmış gibiydi...

Otelde bizden başka, beş kişi daha kalıyordu. Yüzlerini hayal meyal hatırladığım, bana o yıllarımda bir hayli yaşlı görünen, herhalde altmışlarında bir çift vardı aralarında. Emekliliklerinin keyfini sürdüklerini söylüyorlardı, hatırlıyorum. Adam, uzun çalışma yıllarını büyük bir şirkette, kendi deyişiyle, 'rakamlar ve hesaplar' arasında geçirmişti. Onun bu sözleriyle, ne demek istediğini, yıllar sonra daha iyi anlayacaktım. O kadar çok insan, buna benzer sözlerle dile getirilebilecek hikâyenin tutsağıydı ki... Sözler bir mesleği anlatmak için söylenmişti elbette. Uyandırdıkları ve çağrıştırdıklarıysa bu mesleği aşıyordu... Gerçeğe yılların akışında varabilecektim ama dediğim gibi... Kadınsa, ardında bıraktığı yıllarında coğrafya öğretmenliği yapmıştı. Onun bu yanı, özel ilgi alanlarımdan biri nedeniyle beni çok çekmişti. O günlerde, hiç kuşku yok ki, Melek Sakızları'nın içinden çıkan o kartların verdiği heyecanla, ülkelerin başşehirlerini ve dillerini ezberlemekten, bildiklerimle de çevremdekilere küçük gösteriler yapmaktan büyük bir haz duyuyordum. İlgim onun da ilgisini çekmişti. Ona kartlarımı göstermiştim. O ülkeleri konuşmuştuk biraz. Anlattıkları bana biraz da bir masal gibi gelmişti. Ancak onun, yine değerini ancak yıllar geçtikten sonra verebildiğim bir yanı daha vardı. O, o emeklilik günlerinde, hikâyeler de yazıyordu... Bize o hikâyelerinden birini okumuştu da üstelik. Annem çok sıkılmıştı. Bense içimden bir hüznün geçtiğini hissetmiştim. Yaşadığım duyguyu o günlerimde bir hüzün olarak tanımlamayı bilmesem de... Hikâyeyi pek fazla hatırlayamıyorum. Tek hatırladığım, bir kadının, yaşını başını almış bir annenin, çok uzaklardaki kızından yıllardır bir demet krizantem beklediğiydi... Kadının bu bekleyişi anlatırken, bir ara gözleri dolmuştu... O hikâyedeki kadının kim olduğunu da ancak yıllar sonra düşünebilecektim. Yıllar sonra... Kendi hikâyemin yoluna çıktığım günlerin birinde... Emekliliklerinin keyfini sürdüklerini söyleyen o iki insandan böyle birkaç görüntü kalmış işte şimdi geriye. Onlar Bursalı'ydılar... Bir süre sonra evlerine döneceklerdi...

O oteldeki bir diğer insan, Uludağ'ı çok iyi tanıdığını, kış aylarındaki güzel günlerden de bildiğini söyleyen, iriyarı, grubumuzdaki, annem de dahil tüm kadınların çok yakışıklı bulduğu, tek başına duvarla tenis oynayan, galiba otuzlarında, Arnavutköylü bir adamdı. O da bana ilgi gösterenler arasındaydı. Ancak ben onun varlığından büyük bir rahatsızlık

duymuştum. O günlerde bir duygu olarak yaşadığımı, kendime bile itiraf etmekten kaçındığımı da yıllar geçtikçe sözlerime dökebilecektim. Onun annemi elimden almasından korkmuştum... Bu duygunun uzantıları yıllar sonra başka hikâyelerde de yaşanacaktı. Böyle bir duygu, zamanın akışında, başka oyunlar için, başka kahramanları da çağıracaktı...

Geriye şimdi, iki insanı daha hatırlamak kalıyor... Grubumuzda bir de kırklarında, bana o günlerde çok tahrik edici gelen bir kadın ile yirmilerinin henüz başındaymış gibi görünen genç bir adam vardı. Bize kendilerini bir anne oğul olarak tanıtmışlardı. Neden gelmişlerdi oraya ?.. Onları böyle bir ıssızlığa hangi çağrı getirmişti ?.. İlişkilerini İstanbul'da bulamadıkları bir huzurun bağrına götürmek istemişlerdi belki de. Çok uyumlu, birbirlerini çok iyi anlayan, dinlemeyi bilen bir anne oğul gibi görünüyorlardı. Hiçbir zaman yaşayamadığım, eksikliğini hep hissettiğim, istesem de istemesem de, farkına varsam da varmasam da başka ilişkilerime götürdüğüm eksikliklerimden biriydi bu. Ben anneme kendimi hiç anlatamamıştım... Ben annemi hiç dinleyememiştim... Ben annemle ancak bir boşlukta, bir uzaklıkta, bir konuşamamada buluşabilmiştim... Onların hayatları adına buldukları, inşa ettikleri bu dili kıskanmamam mümkün değildi bu yüzden... O günlerde bu eksikliği sadece hissetmiştim elbet. Sözler sonradan gelecekti... Sonradan... O boşluğu da, o uzaklığı da, o konuşamamayı da enikonu kanıksadığım, hayatımın artık kurtulamayacağım bir parçası olarak benimsediğim bir zamanımda... Bu yalnızlığı, terk edilmişliği yaşayan, aralarındaki duvarı bir türlü yıkamayan başka çocuklar ile başka annelerin varlığından güç alarak...

Aradan yine yıllar geçtikten sonra, onların aslında bir başka kaçışın insanları olabileceklerini de düşündüm ama bir seferinde. Bu hikâyede bir gizleri vardı. Anlatamayacakları, paylaşamayacakları, sadece kendilerine anlatmak ve yaşatmak istedikleri bir gizleri... Onlar başkalarınca kabul edilemeyecek, söyleyemedikleri bir aşkı yaşıyorlardı sanki... Onlar, bize gösterdikleri gibi, birer anne oğul değil de, birer sevgiliydiler belki de... Kaçmak, kaçarak herkesten uzaklaşmak, yasak bir aşkı kendine göre yaşamak... Aşklarını onaylatmanın imkânsızlığını kuşkusuz biliyor, o birilerinin bakışlarından, tüm heyecanlarına ve cesaretlerine rağmen tedirginlik duyuyor olmalıydılar... Böyle bir hikâyede anne oğul oyununu oynamalarıysa, onların o seyircilere oyunlarıydı sanırım...

Bu hikâyeyi de hayalimde yazdım elbet. Bunların o gerçeklerde yaşananlarla hiçbir ilgisi yoktu büyük bir olasılıkla. Sonuçta kadın, oğlunun

bir sinir buhranı geçirdiğini, bu sakin yere de bu yüzden geldiklerini söylemişti. Bu hikâyeye inanarak, deyiş yerindeyse hayatımı kolaylaştırabilirdim. Ancak asıl irdelenmesi gereken, bu hikâyenin kendisinden çok, benim neden böyle bir hikâye düşündüğümdü, onları böyle bir hikâyenin içine koymayı neden tercih ettiğim ya da onlarda böyle bir hikâyeyi neden aradığımdı. Bu hikâyeyi enikonu tahrik edici de bulmuştum üstelik... Anahtarlar bilinen çekmecelerdeydi. Bilinen ve çok iyi korunan çekmecelerde... Ne var ki o çekmeceleri açmaya her zaman yeltenemiyordunuz...

Babam bizi oraya bırakmış, on beş gün sonra döndüğünde Bursa'yı gezeceğimizi, bu şehri mutlaka bilmem, tanımam gerektiğini söylemişti... O on beş gün, giderek büyüyen, derinleşen bir yalnızlıkla geçmişti ama...

Size annemle baş başa çıktığım bu ilk ve son yolculuğu, bir uzaklaşmışlığa, kolay kolay anlatılamayacak bir sürgüne yolculuk olarak algıladığımı söylemiştim. Duygu gittiğim yerden değil, o yere yüklediğim anlamdan kaynaklanıyordu bir kez daha... Bunu şimdi söylemek kolay. Hastalığım beni bir süreliğine o çok sevdiğim denizden koparıyordu... Denizin, o plajlardaki kumun nemini solumam yasaklanmıştı... Orada, o denizi, o kumu yaşayan, o kıyılarda gezen, eğlenen, birbirleriyle yakınlaşan arkadaşlarım vardı... Tatil dönüşlerinde yaşadıkları o denizi anlatacaklardı, tenlerinde o güneşin ve güvenin izlerini taşıyacaklardı... O günler cinsel uyanışlarımın da günleriydi... O kıyılarda o kaleler de, o tüneller de bambaşka bir anlamla inşa ediliyordu artık. O kovalamacalar da bambaşka heyecanlarla yaşanıyordu. Bir başka yakıcılığın, giderek daha iyi tanıyacağım bir başka yakıcılığın ilk demlerindeydim... Uzak kaldığım, bana bu yolculuğum yüzünden ulaşılamaz gelen o heyecandı, o kızların kokusuydu, hayalimdeki tenleriydi biraz da... Şimdi bunları hatırlayınca gülümseyebiliyorum. Ben de o yaşlardaki birçok benzerimin istese de istemese de tanıştığı duygulardan geçiyordum. Yaşadıklarımın hiçbir özelliği yoktu aslında. Gelgelelim sorunlar, yaşandıkları zamanlarda bu kadar kolay taşınmıyor, taşınamıyor...

O on beş gün çok zor geçmişti. Babama da anneme de beni bu uzaklaşmışlığa götürdükleri için çok öfkelenmiştim. Öfkelenmesine öfkelenmiştim de, bu öfkemi yine de dışa vuramamıştım. Öfkemi içimde taşımayı daha o yıllarda öğrenmiştim galiba. Ya da daha o yıllarda korkuyordum, öfkemin beni daha yalnız, daha sevgisiz ve uzak bırakmasından korkuyordum... Bu korkudaki yanlışı da görecektim

zamanla. Birçok insan, hayat ve olasılık bir yerlerde, bir daha dönülemeyecek bir yerlerde bırakılacaktı, bırakılmak zorunda kalınacaktı ama bu zamanın içinde... Birçok insan gereğince yaşanamadan kaybedilecekti...

Babam on beş gün sonra dönmüştü. Benimle, bu zamanı 'sorunsuz' geçirdiğim için gurur duyduğunu söyleyerek... Sonra Bursa'ya inmiştik. Yeşil Cami'yi, avlusunu, çinilerini, Çekirge'yi, eski evlerini de şimdi hayal meyal hatırlıyorum. Çelik Palas Oteli'nin önünden geçmiştik. Babam ve annem bu oteli yeniden gördükleri için mutluydular. Balayılarını orada geçirmişlerdi. Bunu öğrenmekten hoşlanmamıştım, dahası rahatsızlık duymuştum. Bu rahatsızlığı da zamanla kendime anlatabilecektim... Ancak o günlerin Bursa'sından en unutamadığım, İskender'in o salaş lokantasında yediğimiz kebap ve içtiğimiz şıra olacaktı. Son saatlerinde, yolculuğun en çok yaşatmak ve saklamak isteyeceğim anlarını yakalamış gibiydim. Artık dönüş yolundaydık. Deniz beni beklemiyordu ama, içimde yarattığım o uzaklaşmışlıktan bir nebze kurtulabilecek, bir başka yakına dönebilecektim. O yemek belki de bu nedenle, zamanın akışında küçük bir efsaneye dönüşecekti. İskender, daha sonraki sayısız Bursa yolculuğumun, kısa bir süreliğine soluklanılabilecek, en anlamlı, en vazgeçilemez duraklarından biri olacaktı o günden sonra. İnsan kimi anlarında direnmek istiyor, kimi anlarına, farklı zamanlarında, farklı anlamlar yüklemek istiyor, kimi buluşmalarını hiç unutmamak istiyor. O dönüş yolumda, o istenmedik yaz yolculuğumu en nihayet bitirebildiğim için mutluydum. O insanları düşünmüyordum. Onların günün birinde, bana birer hikâye kahramanı olarak dönebileceklerinilyse aklımın ucundan bile geçirmiyordum. Ortada yazılacak, yazılmak istenecek bir hikâye de yoktu zaten. Ortada, beni o insanların, bendeki gizli hayatlarına götürecek sorular da yoktu. O emekli coğrafya öğretmeninin bize anlattığı hikâye üzerinde de biraz daha çok kalmaya ihtiyaç duyardım öyle olsaydı, o anne oğulun ilişkisini neden durduk yerde bir aşk, hatta bir şehvet hikâyesine dönüştürmek isteyişim üzerinde de... Ne var ki zaman o zaman değildi. Ben o günlerde en çok, o uzak kaldığım denizin sesini duyuyordum...

Sonra 'aşk' geldi...

Bursa'nın bende uyandırdığı o uzaklaştırılmışlık duygusu bu yolculuğun hatırasında kalabilirdi. Gelgelelim hayat, karşınıza hiç beklemediğiniz zamanlarda, hiç beklemediğiniz insanları çıkarabiliyor.

Yıllar, başka insanlar, yolculuklar ve zamanlarla da geçti. Fransız Lisesi'ndeki günler de yaşandı gitti... Geride sadece sessiz ve derin izler bırakıldı. Kimi hikâyelerde anlatılabilen ya da tüm anlatılabilinenlere karşın bir türlü anlatılamayan, belki zamanı geldiğinde gereğince anlatılabilecek izler... Bu süre içinde Bursa'ya hiç gitmedim. Şehrin görüntüleri de, bu izlerin yolunda, yavaş yavaş silikleşen, giderek kaybolan görüntüler olarak yaşadı. O 'çocukluk' yolculuğunun insanları da, uyandırdığı duygular da, o karanlık odaların birine çekilmişti... O odanın, daha birçok oda gibi, bende yaşamaya devam ettiğinin farkında değildim ama o günlerde...

Sonra İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Fransız ve Roman Filolojisi'ndeki günler başladı. Karşılaşmalara ve o kader tasarısına yeniden inanmam gerekecekti... Yaşadığım şehrin başka, o güne dek görmediğim yüzleriyle de tanışıyordum. Herkesin kendi doğrusuna her zamankinden daha çok inandığı ya da inanmak istediği terör yıllarıydı. Hayatıma yeni insanlar giriyordu. Sonra... Sonra bir kızla karşılaştım... Uzun, bal rengi saçlı, masmavi gözlü, Boşnak kökenli bir kızdı. Birkaç ayaküstü konuşmadan, o günlerin Çınaraltı Kahvesi'nde içilen birkaç çaydan ve Sahaflar Çarşısı'ndan birkaç kitabın birlikte alınmasından sonra, bir tutkunun, çok derinlerimde bir yerlerimi sarsan bir duygunun beni ona doğru çektiğini fark ettim. Âşık olmuştum... Sinemalara, tiyatrolara, konserlere gittik sonra... Yıllardır beklediğim, beni o yere götürecek o soluğu taşıyordu sanki içinde. Sık sık söylenir ya hani. Yaşadıklarınızın, ama aynı zamanda da bir türlü yaşayamadıklarınızın etkisiyle hep birilerini beklemişsinizdir. Elde edemediklerinizin özlettikleriyle, hep birilerine sessiz sedasız, yavaş yavaş, ayırdına varmaksızın hazırlanırsınız. İçinizdeki sular sizi sinsice bir yerlere götürmektedir... Sonra birileriyle, beklemediğiniz bir yerde, beklemediğiniz bir zamanda karşılaşıverirsiniz. İşte o dersiniz o anda kendinize. İşte o... Yıldırım aşkı bir yalandır, bir aldanmadır aslında. Ne var ki bu yalana yine kapılmak istersiniz... Hayatımın o zamanında yaşadığım biraz da buydu aslında. Onda, o aşklara, belki de tüm aşklara yakışır bir biçimde, bir kadında bulmak istediklerimi aramıştım. Ancak, bu aşk oyunundaki her çırak gibi, bu gerçeği görebilmek için önce kendimi görmem, kendimi görebilmem için de kendimi yaşamam gerekiyordu. Ondan kurtulamıyordum. Kurtulamamak bir yana, ona sadece şimdimi değil geleceğimi vermeyi bile hayal etmeye başlamıştım. Bir başka deyişle ondan kurtulmak istemediğim için kurtulamıyordum. Ancak sorun, ona duygularımı bir türlü açamayışımdaydı. Bir tedirginliği büyütüyordum.

Duymak istemediğim bir ses vardı belki de. Beni o günlerime kökenlerine inemediğim bir korku bağlıyordu. Ancak uzun bir süre, nerdeyse bir yıl sonra, duygumu açabildim. Bir muhallebiciye gitmiştik. Bir akşam vaktiydi. Çok acıkmıştım. Sabahtan beri yemek yememiştim. Kendime şehriyeli bir çorba istemiş, ama çorbamı da içememiştim. Kız gülümseyerek dinlemiş, bu duygumun zaten aylardır farkında olduğunu söylemişti. Gelgelelim o, başka bir yerdeydi, duygularıma karşılık verebilecek bir durumda değildi. Onun için iyi, hem de çok iyi bir arkadaştım. Varlığı, sohbeti, insana huzur veren bir arkadaş... Ne var ki bunun ötesine geçemezdik, geçemeyecektik... Bilinen, çok alışılmış, tüketilmiş, içi boşaltılmış sözlerdi elbette bunlar. Bir aşka karşılık verememenin çaresizliğini, bu veremeyiş yüzünden bir insanı hepten kaybetmenin tedirginliğini dile getiriyorlardı, bir suçluluğu örtmeye çalışıyorlardı aslında... Hiç kimse, hiç kimsenin gözünde kötü olmayı kolay kolay göze alamazdı çünkü... Bu sözler, duygularına karşılık bulamayanı, o anlar için, bir yerlerde durdurabilirdi, bir yere kadar teskin edebilirdi. Ancak yaşanan, önünde sonunda, o yeri geçememekti, o açılmayan kapının önünde beklemekti, o duvara bakmak, sadece bakmak zorunda kalmaktı...

O akşam evime, duygumu dile getirebilmenin, en nihayet dile getirebilmenin hafifliği, ama aynı zamanda da bir yenilginin verdiği kederle dönecektim. Başka engellerimiz de vardı üstelik. Kız iki yıldır, nereye gideceğini artık bilemediği sorunlu bir ilişki yaşıyordu. Bıkmıştı. Bu ilişkiyi bitirmek istiyor, ama bir türlü bitiremiyordu. Böyle bir zamanda bir başka ilişkiyi düşünmesi, göze alması zaten mümkün değildi.

Size bütün bunları neden anlatıyorum biliyor musunuz ?.. Kız Bursalı'ydı da ondan... İstanbul'da hafta içinde anneannesinin yanında kalıyor, hafta sonlarında, okulun olmadığı günlerdeyse annesinin yanına, şehrine gidiyordu. Bursa onun şehriydi. Doğduğu, o güne dek hep bağlı kaldığı şehir... İstanbul onu korkutuyordu... O akşam, onun bendeki fotoğrafını, biraz da hayalimdeki çizgilerle gün ışığını, renklerini bulan fotoğrafını belirginleştiren başka ayrıntıların da tanığı kılınmıştım. Hikâyeye yavaş yavaş giriyordum. Bu hikâyedeki yerimi yaşadıkça bulabilecektim... Artık ne yapacağını bilemiyordu... Duygu dünyası karmakarışıktı... Onu Bursa'da 'istemeye' gelen, çok zengin ailelerin çocukları vardı. Günün birinde belki de 'onlardan' biriyle evlenecek, İstanbul'a artık sadece gezmek için gidecekti. Bu yol kendisi için en doğru yoldu...

Tüm bunlar bir yana, Bursalı çevresinin, gerek hayat adına yaptığım tercih, daha açık bir deyişle yazarlık yolunda ilerleme kararlılığım, dolayısıyla da bu kararlılığın getireceği yaşama şeklim, gerekse kökenim, dinsel kimliğim dikkate alındığında, beni kabul etmesi zaten kolay değildi. Sadece o, geleceği adına kendisini koymak istediği yer değil, şehrin tarihi, değerleri de beni uzakta, dışarıda tutuyordu. Şehir, tercihleriyle de benim için yasak bir şehirdi. Bunlar onun duyguları ve kaygılarıydı belki. Ancak Bursa, o akşam o masaya böyle getirilmişti. Bu yasaklayıcı ses, o akşamdan sonra hiç kaybolmadı, kendisini yıllarca, hayalimde doğurduğum ve yaşattığım sayısız insanla için için duyurdu...

Onunla, o akşamki konuşmamızdan sonra birçok başka konuşma daha yaptık. Birçok yere, o sınırı ve duvarı aşamadan gittik. Gerçekleri, hayalimdeki renklerle boyamak, örtmek, daha taşınabilir kılmak için elimden geleni yapıyordum. Ertelemelerim bir daha bir ilişkiyi besliyordu... Onun yanında kalabildiğim sürece kalmak bile benim için bir avuntuydu, bir umuttu, bir olasılıktı... Ne var ki bu umutlar da, bu bekleyişler de, o aşkın yaşanması adına hep boşa çıktı...

Sonra üniversite bitti, giderek daha az görüşür olduk... Sonra da yavaş yavaş birbirimizin izini kaybettik... Arada sırada, ortak tanıdıklarımızdan haberleri geldi sadece. Bursa'da daha uzun süreler kalmaya başlamıştı... Ben hikâyeler yazmaya, o 'yazı'nın izini sürmeye devam ettim. Ekmek paramı kazanmak içinse, çeşitli, nefret ettiğim, kendime bir türlü uygun görmediğim işler tuttum... Artık ayrı hayatların oyuncularıydık... Aslında hep öyleydik, öyle olmuştuk... Hep ayrı oyunların kahramanlarıydık... Gelgelelim ben ısrarla, hiç oynanmayacak bir oyuna çıkmak istemiştim... Yalnızlıklarımda, hep o oyunun tiratlarını yazmış ve oynamıştım, o oyunun dekorlarında, onunla yaşayabileceğim odaların resmini çizmiştim...

Sonra iş gezilerindeki korkular...

Sonra, yine yılların akışında, Bursa'ya birçok kez, iş gezilerim için gittim geldim. Her gidişimde de onunla karşılaşmaktan, daha da doğrusu bir karşılaşmaya hazırlıksız yakalanmaktan korktum... İş ilişkileri kurduğum birçok adamın, onun seçebileceği, tercih edebileceği adam olduğunu düşündüm. Bursa'dan, hiçbir zaman yenemeyeceğim duygusuna kapıldığım, hayalî bir rakip edinmiştim... Onlar, benimkinden daha 'dünyevî' hayat tasarılarında ilerleyen, daha 'eli ayağı düzgün' insanlardı... Bu rakibi, içimde inşa ettiğim özellikleriyle yaşatışımın, tarihimle ilgili birçok açıklaması

vardı kuşkusuz. Beni uzun, çok uzun bir hikâyeye götürebilecek bir tarihti bu...

Zamanı geldiğindeyse, bu duygularla yazabileceğim bir hikâyeye yaklaştığımı hissettim. Onu birçok insana ulaştığını bildiğim bu hikâyenin içine koydum. Birbirimize çok, çok uzak kalmıştık... Ona ancak bir hikâyeyle ulaşabiliyordum artık... Hikâyelerin, yaşananlardan çok, yaşanmayanları dile getirdiğini ya da en çok yaşanamayanlar, eksik bırakılanlar için yazıldığını kendime o günlerde de söylemiştim... O günlerde kendime, duygularıma karşılık vermeyecek bir kadının ardından bir daha gitmeme, asla gitmeme sözü de vermiştim. İlişkilerin fırtınasına önceden hazırlanamazsınız, dahası hiçbir ilişkiye hazırlanamazsınız. Hiçbir ilişkiye, geride bıraktıklarınız ne olursa olsun, yeterince donanımlı giremezsiniz, biliyorum. Kendinize verdiğiniz böyle sözler, gereksiz anlamsız sözlerdir hayatlarımızın gerçekleri, tutsaklıkları düşünüldüğünde. Ancak bu söz, yıllar yılı, eğer deyiş yerindeyse benim o fırtınadaki, o dalgalardaki can simidim de oldu biraz. Başka aşklar, dokunuşlar, hüsranlar, 'yanlışlar' da yaşadım. Aşkın doğurduğu her buluşma, aynı zamanda bir ayrılığı, aşılamayan bir sınırı da barındırıyordu. Sınırlar hep değişiyordu, her aşılabilen sınır, yeni bir sınırı getiriyordu çünkü. Her aşk, olası bir doğumu olduğu kadar, olası bir ölümü; olası bir hayat vermeyi olduğu kadar da, olası bir cinayeti barındırıyordu çünkü... Başka sınırları ona borçluydum, bu aşkıma karşılık görmemeye borçluydum elbet. Görmem durumunda hep onda, sonraki aşklarımı yaşayamadan kalacaktım, hayatım daha az yaratıcı olacaktı belki...

Başka aşkları başka şehirlerde, başka şehirler için de yaşadım. Başka şehirler de başka ayrılıkların zeminini hazırladı. Bunlar hayatı yüreğiyle yaşayan, yaşamaktan başka türlüsünü yapamayan herkesin kaderiydi galiba... Ama en azından o günlerde kendime verdiğim sözü tuttum, bugüne kadar tuttum. Duygularıma karşılık vermeyeceğini gördüğüm, dokunuşunu hissedemeyeceğimi anladığım bir kadında direnmemeyi de öğrendim. Gitmek, gerçekten gitmek, hepten gitmek her zaman mümkün değildi elbet. Dahası hepten gitmek hiçbir zaman mümkün değildi. Ancak başka denizlere açılmak, o limanları başka denizlerde unutmak ya da taşımak mümkündü. Başka limanlar hep vardı, hep olacaktı çünkü. Başka hayatlara verebileceğimiz nefesler hep vardı... Başka tarihlerden alabileceğimiz nefesler de vardı...

Bir buluşma

İçimizde ve başkalarında akıp giden günler, zamanı geldiğinde, beni, Bursa için yaşattığım o kızla yeniden karşılaştırdı ama. İkimiz de kendi hikâyelerimizden, hayat serüvenlerimizden geçmiştik... İkimiz de başka limanlarda, başka insanları doğurmuştuk. O, benim başka denizlere yelken açtığım günlerde, kendi limanında kalmıştı... Evlenmişti. Bir kızı olmuştu. Ben evlenip ayrılmıştım. Benim de iki kızım olmuştu... Oturduk, konuştuk. İstanbul'a yerleşmiş, Bursa'yı o da kendi geçmişinde bırakmıştı. Hayalimde doğurduğum, rakibime dönüştürdüğüm o adamlardan çok farklı bir adamla evlenmişti. Ona, ayrı düştüğümüz yıllarda, o sevgilileri nasıl gördüğümü anlattım. Onların, o uzun yıllarda bir şekilde gördüğüm, karşılaştığım Bursalıların bana zaman zaman nasıl bir kâbusu yaşattıklarını, dahası hangi başka görüntüleriyle korkuttuklarını... Onu hep o erkeklerin yanında, o erkeklerle beraberken görmüştüm. Güldük... Herkes kendi heyecanını kendisi için, kendi doğruları ve yanılsamalarıyla yaşatıyordu...

Sonra ayrıldık... Kendi yollarımıza döndük... O konuşmanın ertesinde içimi buruk bir sevincin kapladığını hissettim. Bir duyguyu, çok derinlerimdeki bir yürek atışını çoktan öldürmüştüm... Burukluk buradaydı... Matem bitmişti... O sevinç, o hafiflik de bundandı... Ama ölüm de oradaydı. İçimizdeydi. Ölümler içimizdeydi, evet. Ölümler de cinayetler de hayatımızdı. Ölümlerimiz de bizdik, cinayetlerimiz de... Aradaki tek fark, ölümlerin belki daha tanıdık, daha taşınabilir oluşundaydı. Beni bir aşktan ayıran, daha doğrusu yıllarca ayırmış gibi görünen, yasak şehirlerimden biri olan Bursa, gerçek bir Bursa'ydı artık...

Bir sohbet, bir karşılaşma...

Daha gerçek bir Bursa... Tüm bu yaşananların ötesinde, bu şehirde, hayatımın derinlerinde kalacak başka anlar da yaşadım. Hikâyelerim yavaş yavaş, birçok tanımadığım, ama varlıklarıyla bana hayat veren birçok insana ulaştı. Bu hikâyeler beni bu şehre birkaç kez getirdi. Sohbetler yaşadım, konuşmalar yaptım, 'hikâyemi' anlatmaya, paylaşmaya çalıştım. O sohbetlerden birinin öncesinde yanıma genç bir kız yaklaştı. Gazetecilik yapıyordu. Kitaplarımdan birini uzattı, imzalattı. Bu kitabı yıllarca, bir başucu kitabı olarak, yanında bulundurduğunu, gezdirdiğini, koruduğunu söyledi. Benzer hikâyelerin insanlarıydık... Birbirini andıran oyun kahramanlarından, bekleyişlerden, hüsranlardan geçmiştik... Söyledikleri bunlardı. Ona sessizce, gülümseyerek, uzun uzun bakmıştım. Çok gençti... O yasaklı aşkı yaşadığım günlerde, yasak bildiğim o şehirde, o küçük kız kimliğiyle, kendi yasaklarını tanımak zorunda kalmıştı belki de... O kitapta,

o yasağı anlatan, o şehri gizleyen, o uzun ayrılık ve hasret hikâyesi de vardı... Onu etkileyen o hikâye miydi yoksa ?.. O kitaba tekrar tekrar dönmesine yol açan, benzer bir sürgün, bir uzakta bırakılma hikâyesi miydi ?.. Bursa'da doğup büyüdüğünü, şehrini her geçen gün biraz daha az sevdiğini, kendisini hep yeni bir şehrin, belki de hiç gidemeyeceği bir şehrin ısrarla çağırdığını söylemişti... Mevsimlerin durduramadığı bir şeyler vardı... Onun da bir sürgün şehri olup olmadığını düşünmüştüm o an. O da bir şehre, yaşayamadığı bir duygu için, çok uzaktan, o şehrin insanlarını hayalinde doğurarak mı yaşıyordu ?.. Kendime bu soruyu sorarken kıza bir daha bakmıştım. Hikâyelerimizin karşılaştığı, hep karşılaşacağı yerler vardı elbet. Sadece karşılaşmakla da kalmayacağımız, zaman zaman buluşabileceğimiz, birbirimizi daha derinlerden hissedebileceğimiz bir yer... Farklı sözlerimize, dillerimize, insanlarımıza ve tarihlerimize rağmen... Ancak ona, kendisini daha iyi tanımamı sağlayabilecek o sorulardan hiçbirini sormadım, soramadım. Ona hikâyemin gerçek yüzünü de anlatamadım. Söylenmek istenen söylenirdi zaten. Kimi soruların sadece soru olarak kalmaları da gerekirdi üstelik. Kimi soruların yanıtlara ihtiyacı yoktu. Sorular soru oluşlarıyla çekiciydiler, yaratıcıydılar... Kimi sorular sadece soruları doğurabilirdi...

Beni bu şehre çeken anılar arasında, hayatımda unutamayacağım bir yere koyacağımı daha şimdiden bildiğim bir buluşmam daha var. Bu buluşmada da Bursa'yı bir kaçış, bir gönüllü sürgün şehri olarak seçen, yaşamak isteyen İstanbullu bir genç kızın hikâyesi gizleniyor... Gizli, özenle korunmaya çalışılan, ancak günü geldiğinde gereğince anlatabileceğime, dahası yüzleşebileceğime inandığım, insanda bir bitirilememişlik, tüketilememişlik duygusu bırakan o hikâyelerden biri bu da. Zaman... Yine zaman... Dediğim gibi, söylenmek istenen, er ya da geç söylenebiliyor zaten... Söylenmek istenmeyense hep erteleniyor... Sessiz sedasız bir ölüm gibi... Tanıksız bir defin törenini andırırcasına... Benim şimdilik tek söyleyebileceğim, Bursa'yı, bu gizli hikâyenin kahramanıyla, bir başka kaçış ve yasak olarak yaşadığımdı... Ama bu yasak, o eski yasaktan o kadar farklıydı ki...

Ve bir sessiz geriye dönüş...

İşte böyle... Şimdi bütün bunları hatırladığımda, Bursa'nın bende ne kadar değerli anılarla yaşadığını bir daha fark ediyorum. Siz de şehirlerin içimizde en çok insanlarıyla yaşadığını düşünmüyor musunuz ?.. Bizde o

şehirleri kalıcı ve unutulmaz kılanın, o soluklar olduğunu siz de zaman zaman aklınıza getirmiyor musunuz ?..

Bursa'ya son kez bir konuşma için gittim. Konuşmamdan sonra yanıma, benimle aynı yaşlarda görünen, zarif, kendisinde tam anlamıyla anlatmakta zorlandığım, belki de yine kafamda ürettiğim bir Bursalılığın izlerini taşıdığı izlenimine kapıldığım bir hanım yaklaştı. Kitaplarımdan birini uzattı, imzalattı.

"Ben sizi yıllardır tanıyorum ama, ancak şimdi karşılaşabildik" dedi.

Bir açıklama istermişçesine baktım. Fazla bekletmedi. O, beni Bursa'ya hep o uzaklaşmışlık duygusuyla bağlayan o genç kızın en yakın arkadaşıydı... Bursa'da kalmış, kendisine başka bir hayat kurmuştu...

"Sizi onunla yıllarca konuştuk..." diye ekledi sonra.

Gülümsedim... İçimde yıllar sonra eski bir heyecanın kıpırdadığını hissettim. Heyecanımı belli etmemeye, bu yüzden de konuşmamaya çalıştım.

"Biliyor musunuz ?.. Arada sırada sizi yine konuşuyoruz... Bence sizi hiç unutmadı..." dedi bunun üzerine.

Bir duyguyu, içimde taşıyamayacağım birkaç sözü paylaşabileceğimi düşündüm o an.

"Ben de unutmadım... Orada korunması gereken bir saflık vardı..."

Gülümsedi. Birbirimizin elini sıktık. Bu el sıkışın kendisine ulaşmasını istedim birden. Tüm yaşadıklarımıza, tüm ölülerimize ve ölümlerimize, tüm matemlerimize ve doğurduklarımıza rağmen öldüremediğimiz, öldürmeye yeltenemeyeceğimiz bir şeyler vardı, hâlâ vardı demek ki...

Bursa'yı, her gidişimde, kestaneşekeri alarak, İskender kebabı yiyerek bir gezgin gibi yaşamak isteyişimde de bu öldüremeyişi aramak gerekiyor belki...

Ömrünü 'rakamlar ve hesaplar'la tükettiğini söyleyen o adam, emeklilik günlerinde hikâyeler yazarak hayatını anlamlandırmaya çalışan o coğrafya öğretmeni, Arnavutköylü o yalnız adam, o gizemli anne ile oğul, yıllarca âşık olduğum o genç kız ve diğerleri... O insanlar o renklerde, seslerde ve kokularda yaşıyor, yaşatılmak isteniyor... O insanlar hayatımızı daha yaşanılmış kılan parçalarımıza dönüşüyor çünkü bir yerden sonra. Yoksa maksat onlarla tekrar karşılaşmak değil. Yaşamak hiç değil... Dahası o insanları o yerlerinde, o zamanlarında bırakmak çok daha doğru. Çünkü hayallerimizi, hayallerimizle yaşamaya devam eden hatıralarımızı, hiç olmazsa o hatıralarımızı öldürmememiz gerekiyor...

Kimi gerçeklerin ayırdına yıllar sonra varmamızın da bu durumda kendince bir şiiri var. Kimi hayatların sandığınızdan, içinizde yaşattığınızdan çok farklı bir şekilde yaşandığını yıllar sonra öğrenebiliyorsunuz... Olsun... Burada da o kader tasarısını arayabilir miyiz ?.. Kim bilir... 'Yazı' kelimesini ve tüm çağrıştırdıklarını bu yüzden sevdim belki. Ben Bursa'da, kimi 'zamanların içinde olmayı da, dışında olmayı da' bu yüzden sevdim, daha da doğrusu yaratıcı buldum. Bu gerçeği görebilmem için de yıllar gerekti ama, sonunda görebildim işte...

Geriye hâlâ henüz yazılamamış, günün birinde yazılabilecek birkaç hikâye kalıyor... Ancak bunun için de kimi zamanların dışına iyice çıkmak gerekiyor galiba. Kimi zamanların dışına iyice çıkabilmek... Zamanı böylelikle kendi zamanınız, kendi gerçek zamanınız kılabilmek için... Kimi şehirler, size anlatmaya çalıştığım bu hikâyelerdeki gibi, içimizde yıllarca, ısrarla yürür müydü, bizde o 'yazı'yı yaşatır mıydı öyle olmasaydı ?..

Dile getirmeye çalıştığım bu aşk, 'hikâye'nin atardamarıydı kuşkusuz. Bu gerçeği yadsıyamam. Ama yine de benden söylemesi. O Uludağ serüveninde bitmemiş, beni daha da derinlere inmeye çağıran, adını şimdilik koyamadığım başka bir 'şey' var. Bir sezgi, bir hayal, bir öngörü... Ne derseniz deyin... Şimdilik iddialı görünebilir ama, paylaşmadan edemeyeceğim. Bir dizi hikâye, dahası hikâye kitabı yatıyor sanki orada. Sadece iddialı değil, fazla hayalci de aynı zamanda değil mi ?.. Olabilir. Ama hayalleri, hataları ve yenilgileri olmayan insanın bu hayatı gerçekten yaşamadığını söyleyen de ben değil miyim sonuçta ?..

Son bir söz... Metnin bir yerlerinde, Bursa'yı bir gönüllü sürgün şehri olarak yaşayan İstanbul'lu bir genç kızın bende bıraktıklarını da biraz anlatmaya çalıştım dikkat ettiyseniz. O genç kız benim için hâlâ önemlidir. Haydi gelin şimdi bir daha, hayatın insanlara, zamanı geldiğinde, inanılmaz hoşluklar hazırladığını söyleyelim. Yaşamakla yaşayamamak arasındaki çizgi bazen o kadar hassas ve kırılgandır ki...

1991...
'Elele'...

Sormanın büyüsü...

Soruların, 'asıl' soruların bazen çok sarsıcı olduğuna siz de inanıyorsunuz değil mi ?.. Ben kendi adıma, bu gerçeğe hep inandım. Sormanın ve sormakta direnmenin cazibesinden de bu nedenle hiçbir zaman kurtulamadım herhalde. Sorularla başlayan yazıları da sevdim hep, sorularla biten ve beni başka yazılara ister istemez götüren hikâyeleri de...

Bu yazı da bu duruşu dile getirmek için yazılmış görünüyor. Yazının yayımlandığı günlerde, birçok hikâyenin içine, tam anlamıyla yanıtlayamadığım birçok soru koymuş bulunuyordum artık. Serüven ve arayış hâlâ devam ediyor. Kimi sorularımın beni ve birçok insanı rahatsız ettiğini bilsem de... Ama yazmanın ruhunda birilerini rahatsız etmeyi göze almak da yok mu zaten ?.. İşte bir soru daha... Yanıtlar yaşananlarda ve yaşanamayanlarda gizliymiş gibi görünüyor. Yazmaya devam etme kararlılığımı başka türlü açıklamam mümkün değil... Yanıtlamayı seçip seçmemekse size kalıyor tabiî...

Dikkat Soru: Yanıtlamak Yasaktır !

Hayatın kendine göre bir savaşıma dönüştüğü günlerden başlayarak, neleri yanıtlamaya zorunlu tutulduğunuzu hiç düşündünüz mü ?.. Okul günlerimizde, akla gelebilecek tüm çocukluklarımızda, ilişkilerimizde, bir insana ya da bir yere yolculuklarımızda, 'az seçenekli' yanıtların sorularıyla sık sık karşı karşıya kalırız. Birbirinden çok farklı coğrafyaların her geçen gün biraz daha çok yakınlaşmaya yüz tuttuğu bu günlerde, birçok alanda geçerli olabilecek bir 'yabancı dil'i, ama yalnızca o dili neden 'öğrenmek' gerekir örneğin ?.. İyi bir temel eğitimin tanımını yapabilir misiniz ?.. Böylesi bir eğitimde, iletişimsizliğin tüm biçimlerini, yalnızlıkları, yitirilebilecek sevgilere şöyle ya da böyle hazırlanmayı nereye koyabilirsiniz ?.. Yağmur, o şiirlerdeki gibi, sadece hüznü mü anlatır, dile getirir ?.. Ya güneşin batışı ?.. Bize yıllarca, yüzyıllarca 'dayatılan' nedir ?.. Böyle bir yerden, hayatın o öğretilen yüzlerine bakabilir misiniz ?.. Kendinizi bir hayalin çağrısına kaptırabilecek, ama daha da önemlisi, yaşadığınız bu yeryüzünde, bu insan cangılında hâlâ bir şeyleri anlatmak isteyecek tehlikeleri göze alabiliyorsanız, 'tersine' ya da yalnızca kendinize yolculuğunuza başlamışsınız demektir. Sizi zaman zaman hazırlıklı olamayacağınız soruların fırtınasına sürükleyebilecek koşulların hemen hemen tümü hazırdır böylesi durumlarda...

Buna benzer bir yere varmamız o kadar kolay ve istenilesi midir ama ?.. Yalnızlık, iletişimsizlik, hayata hazırlanan çocukların (!) özellikle okul sıralarında göz ardı etmeleri gereken bir olgudur. Bu da yetmezmiş gibi, kendini tanıma ve öğrenme 'alıştırmalarında', 'belirli bir sonuca' şöyle ya da böyle ulaşabileceğimiz bir sorular bütünüyle karşı karşıya bırakılırız. Birkaç seçenekli yanıtları olan sorulardır bunlar ve oyunu kurallarına göre oynayabilmeniz için, bu seçeneklerden birini mutlaka seçmeniz gerekir. Hedef bellidir artık. Hayat yalnızca önerilmiş seçeneklerden oluşmuş bir olasılıklar bütünüdür.

Adına yıllardır test sistemi denen bu derinliksiz, hatta insanlıksız eğitim sistemi, bize nasıl bir koskoca hapishane sunuyor ?.. Sadece birli sıfırlı bilgisayar kafalıların çılgın hayalperestlere yeğlenmesini sağlayan, böylelikle de rengini ve duygusunu her geçen gün biraz daha çok yitiren bir sistemin iktidarı böyle bir onayı beklemiyor mu ama aynı zamanda ?.. Oyunun ödülleri de, örnek teşkil edecek, izinden gidilmesi gereken başrol oyuncuları da hazırdır üstelik. İşte o dillere destan, içi boşaltılmış araba sevdası, kredilerle yaşamanın cazibesi, tabular ve hayallerle yüklü orgazm tutkusu, uzmanlar, her konunun tartışılamaz uzmanları, başkalarına, farklılıklara hayat hakkı tanımaya gerek görmeyen milliyetçiler, töreciler, dindarlar, muhafazakârlar... Listeyi uzatabilirsiniz...

Bu gerçekler bizi nereye götürüyor ?.. Rollerin çoktan dağıtıldığı, aykırı seslere ayrılan hayat alanının her geçen gün biraz daha çok daraldığı bir dünyada, böyle yazıları yazmanın ve paylaşmaya çalışmanın anlamı ne ?.. Yanıtlarını zaman zaman kendi içlerinde barındıran sorular vardır. Bu soru da o sorulardan belki. Sorular yeni sorulara, yanıtsızlıklarsa yeni yanıtsızlıklara yol açabilir. Çözümsüzlük gibi görünenler, yeni çözümsüzlükleri doğurabilir. Ama bizlere sunulan, dayatılan, bu az sorulu, az seçenekli ve az yanıtlı dünyada, en azından soru sormanın şekillerini zorlayarak, kendimize bir kapının hâlâ aralık kaldığı duygusunu ve umudunu yaşatabiliriz belki. Buna küçük bir isyan, küçük ama kendi isyanınız da diyebilirsiniz. Varsın içine düştüğümüz veya düşürüldüğümüz bu eğitim sisteminin rüzgârı, bu kapıyı da her an kapatabilecek kadar tehditkâr olmaya devam etsin.

Binlerce yıl sonrasının dünyası nasıl bir dünya olacak ?.. Bunu bilmemiz imkânsız. Ama bugün adına hâlâ o kısık, farklı sesleri duyma olanağımız var. Hâlâ... Kimi yenilgilerin bir başka zafer gibi yaşanabileceğini de düşünerek... Bambaşka bir yakada kendimize göre sessiz, ama bir o kadar da insancasına... Belki sadece bir soru, bir tek, ama gerçek bir soru sormuş olmanın sevinciyle... Binlerce yıl sonrasının insanı, bu yaşadıklarımıza hem gülümseyerek, hem de üzülerek bakabilir... Bu yolculukta sonuna kadar direnmeye var mısınız ?..

Geleceğe yönelik umudunu, tüm yaşananlara rağmen henüz yitirmemiş bir insanın bakışı varmış burada. Bir aldanma oyunundan mı söz ediyoruz bir kez daha ?.. Sanmıyorum. Sözlerin büyüsü, öyle anlamlı bir büyü ki... Kendinizde ancak böyle, gereğince yürüyebiliyorsunuz. Sözün bittiği yer, hayatın da bittiği yer çünkü. En azından varoluşunu 'yazı'nın yolunda arayanlar için... Bu gerçeğe başka zamanlarda ve dil dünyalarında, başkaları da varmamış mıydı ?..

2000'li yılların başları...

Bir olasılık...

Bu yazının da nerede, ne zaman yayımlandığını çıkaramadım şimdi. Bir soruşturmaya verilmiş, uzunca bir yanıt izlenimini uyandırıyor. Hece *dergisi olasılığı çok ağır basıyor ama, yine de kimseyi yanıltmak istemem. 2000'li yıllar olmalı. Kim ne kadar önemsenir ve katılınır bulur bilmiyorum ama, ben bu dile getirdiklerimi şimdi bir daha birileriyle paylaşılmaya değer buldum.*

Türk Romanı Kaç Yaşında ?..

Yüz elli yıllık Türk romanının en büyük talihsizliği dilde yaşanan kırılmadır.

Ben bu kırılmayı biraz da bölünen bir ülkenin kaderine benzetirim. Bir ülke, bir parçasını tarihin karanlıklarında yavaş yavaş yitirmiştir... Dildeki durulaşma, benliğini bulma devriminin her zaman yanında oldum. Hikâyelerimde ve romanlarımda kullandığım dil, bu duruşumu yeterince ortaya koyuyordur sanırım. Ne var ki, olanı biteni hatırlayınca, bir şeylerin, hem de çok önemli bir şeylerin bir yerlerde sanki ölüme terk edildiğini düşünür, derin bir hüzne kapılırım. Dilinden sürgün edilmiş bir yazarın hüznüdür bu. Öyle ya, seksen yıl önce, kendi topraklarında, topraklarının dilinde yazılmış bir romanı anlayamayacak hale düşürülen kaç romancı vardır yer yüzünde ? Bu sorunun yeni bir soru olmadığının farkındayım. Ama ne yapalım, romanınımızın dünü deyince, ben hep bir yerlerde yitirdiğim o karanlık ülkeyi düşünürüm. Yitirilen sadece romanın bir dönemi değildir üstelik, o karanlıkta kalan tüm şiirlerimiz, hikâyelerimiz ve masallarımızdır. O sesler, bizde başka sesleri de doğurabilirdi oysa. Süreklilik elbette vardı. Ustalarımız elbette vardı. Hepimiz bu tarihin bir parçasıyız, bir parçası olmaya çalıştık. Gelgelelim ben hep gözden kaçmış, bizi o karanlıkta bekleyen kimi ayrıntıların da önemli olduğuna inandım. Aramak gerekiyordu, aradım. Ancak bu arayışın yeterli bir arayış olmadığını her zaman kabul ettim. Bulduklarım oldu elbet. Bulduklarımın daha fazlası var üstelik, biliyorum. Orada kalanlar yaşadığımız günlerin karanlığını aydınlatmaya ne kadar, nereye kadar yardımcı olabilir peki ? Kim bilir. Belki de bile bile bir efsane yaratıyoruzdur. Olsun. Bilmemek, bilmediğini bilmek ve daha çok anlamaya çalışmak, yaşananlara bir başka anlam katma çabası değil mi ? Ben bu arayışı kaçınılmaz buluyorum. Türk romanı belki de bu arayıştan, bu bir yerlerde yitirilenlerden aldığı güçle Shakespeare'lerini, Dante'lerini ve Goethe'lerini yaratacaktır. Onlar romancı değildi diyeceksiniz. İyi de, yazarlık mesleğini bir gönül işi bilen

romancının, aynı zamanda hayatını şiirselleştirmeye çalışan ve kendi şiirini arayan gizli bir şair olmadığını size kim söyledi ?

Hece *dergisine verdiğim yazıysa bu, yaşananları hayal meyal hatırlar gibiyim. Dergi, roman özel sayısı için benden bir yazı istemişti. Hiç yapmam ama, gerçekten 'elde olmayan nedenler' yüzünden yazıyı teslim etmekte çok gecikmiş, o kadar ki, o sayıya yetiştirememiştim. Dergi yöneticileri de bu yazıyı, üstelik küçük bir açıklama yapmayı da ihmal etmeksizin, bir sonraki sayılarında yayımlama nezaketini göstermişlerdi. Kendime yakıştıramadığım bu gecikmenin 'asıl' nedenini ben açıklayabilirim şimdi. O günlerde büyük bir duygusal deprem yaşıyordum. Uzun bir hikâyenin kendisini yazıya hazırladığı bir zamandı. Çok sancılı ve çok acıtıcıydı... Sonra, vakti geldiğinde, o hikâye de yazıldı, birileriyle buluştu... Hikâyenin adı "Lunapark Kapandı" olacaktı... O dönem, sözlerin başka yazılar için kilitlendiği bir dönemdi. Bu yazı, o dönemin yazısı mıydı gerçekten ?..* Hece *dergisi bağlantısı doğru mu ?.. Bilmiyorum. İnsan kimi yaşadıklarını unutmak isteyince unutuyor işte... Varsın bu yaşananlar çok yakın bir geçmişin olsun... Ama bir bildiğim daha var. O da, bu yazıyla ilgili en doğru bilginin, çalışmalarıyla Türk edebiyatına büyük bir hizmette, dahası katkıda bulunduğuna inandığım Ömer Lekesiz'den alınacağıdır. Onun bu konularda benden çok daha düzenli olduğu kesin. Aksi halde böyle uzun soluklu araştırmalar yapılamazdı...*

2004...
'MediaCat'...

Şimdi reklamlar...

Arena*'nın kapanması, gazetecilik mesleğimin de sonu olmuştu... Devam etmek istemiştim ama, ortada o günlerde kayda değer bir umut da yoktu ne yazık ki, bir olasılık da...*

Kendimi reklam dünyasının içinde, tam da bu arayış döneminde buldum. Hikâyesi uzundur, iyi kötü yanlarıyla yaşanmış gitmiştir ve elbette günün birinde anlatılmayı beklemektedir... Ama burada değil, şimdi değil... Başka bir yerde ve başka bir zamanda...

Sektörde yaklaşık dört yıl kaldım, daha da doğrusu kalabildim. Bu sürenin sonunda, birçok hayalini gerçekleştirebilmiş, görebileceklerini ve görmesi gerekenleri görmüş, yapabileceklerini yapmış bir reklam yazarıydım...

Sonra koşullar, beni Yeditepe Üniversitesi'ne getirdi. Sektörden bir daha dönmemesiye ayrılmış, reklam yazarlığı defterini de bir daha açılmamasıya kapatmıştım ama, reklamdan yine kurtulamamıştım... Üniversiteye ilk adımımı attığım yıl, İşletme Yüksek Lisans Programı'nda 'reklam yönetimi' dersleri vermeye başladım. Dersler sekiz yıldır devam ediyor. Tabiî bu arada, başka bölümlerde verilen başka dersler de... Buradan da birçok hikâye biriktirmiş bulunuyorum artık. Hem de ne hikâyeler... Ama bunları anlatmak için çok erken henüz... Hazır sırası gelmişken tek söyleyebileceğim, Yeditepe Üniversitesi sayesinde kazandığım bu hocalık mesleğimi hayatımın en 'doğru' mesleklerinden biri olarak gördüğüm. Hem yaşadığım günleri daha anlamlı kılabilmem, hem de 'yazı'ma müthiş yollar açmış olması açısından... Zamanı geldiğinde bu dönemi de anlatacağım... İnsanları ve ilişkileriyle... Kırgınlıklarım ve belki de hiçbir zaman ödeyemeyeceğim gönül borçlarımla...

İşletme Yüksek Lisansı öğrencilerimden biri de Hakan Tunçel'di. Olgun tavrı ve konuları çok çabuk kavramasıyla hemen ilgimi çekmişti. Bir süre sonra onun MediaCat *dergisinin editörü olduğunu öğrendim. Bir gün de kendisi tarafından bu dergide sürekli yazılar yazmaya davet edildim. Bir köşem olacaktı. Reklam konusunda istediklerimi yazabilirdim. Öneriyi biraz düşündükten sonra kabul ettim. Sektöre onca yıl sonra, üstelik farklı bir yerden sesimi duyurmak çekici gelmişti birden. Serüven uzun sürmedi ama. Altı ay sonra, bir başka deyişle de altı yazım çıktıktan sonra, dergide bir yapı değişikliğine gidileceği söylendi, nazikçe teşekkür edildi. Aslında ne denmek istendiğini anlamıştım. Ardımda artık, o kadar uzun bir çalışma hayatı bırakmıştım ki... Yazılarım birilerinin hoşuna gitmemişti ya da*

gitmemeye başlamıştı herhalde... Ama önemli değildi. Daha doğrusu bu zorunlu ayrılık, bana çok sarsıcı bir kayıp duygusu yaşatmadı. Nedenlerse ortadaydı ve çok açıktı. Birincisi, yazdıklarımdan hiçbir telif ücreti almıyordum, çünkü derginin verilecek böyle bir parası yoktu. İkincisi, yazmak istediklerimi yazmıştım zaten. En azından böyle bir dergi için yazmıştım. Daha fazlası gerekmezdi...

Ben, kendi adıma, birkaç yıl önce yazdığım bu yazılarımın önemsenmeye değer olduklarına inanıyorum. Gerçek değerlendirme okuyanlarındır elbet. Reklamı birçok yüzüyle tanımış, üstelik 'içeriden' tanımış bir yazar da bunları yazıyor işte. Gerisini hiç düşünmesek de olur...

Reklam mı Dediniz ?..
Bence Bir Mahzuru Yok !..

Son yaptığınız reklam, hangi reklamdı ?.. Siz en son hangi reklamda kendinizi buldunuz ?.. Reklamların gündelik hayatımızı nasıl eline geçirdiğini anlatmak gelmiyor şimdi içimden. Tüketim toplumları reklam tarafından çoktan tutsak alındı. 'Büyük birader' bizi artık her yerden izliyor. Onu, istememeniz durumunda gereğince göremeyebilirsiniz. Ama varlığını, televizyon kanallarınızda, bilgisayar ekranlarınızda, yaşadığınız şehirlerin en göz alıcı yerlerinde, en çok beğendiğiniz gazetelerin en çok beğendiğiniz yazılarında sık sık hissedebilirsiniz. Üstelik benim, sizin, hepimizin buna ihtiyacı var. Uygarlığımızı sürdürmek, daha iyi yaşamak, şehirlerimizi korumak, bu şehirlerimizde en sessiz köşelerimizi yaratmak için bile ona ihtiyacımız var. Ondan kaçamazsınız, bu uygarlıkta yaşadığınız sürece ondan artık hiç kaçamayacaksınız !..

Buralara nasıl geldik ?.. Bu dünyayı nasıl yarattık ?.. Hayır hayır, bunları size anlatmayacağım. Bu konuda zaten sayısız yazı yazıldı, araştırma yapıldı bugüne dek. Kimimiz reklama övgüler düzdü, kimimiz reklamların sistemimizin vazgeçilemez itici gücü olduğunu söyledi, kimimizse bu saptamaları yaptıktan sonra, mekanizmanın nasıl da aldatma ve yalan söyleme üzerine kurulduğunu ifade etme gerekliliği duydu. Ben bu 'ciddi' konulara da değinmeyeceğim. En azından şimdilik...

Ancak reklamlardan aldatıcılıkları nedeniyle rahatsızlık duyanlara, dahası bu mekanizmaya yalancılığını öne sürerek düşman kesilenlere bir çift lafım var. Zaman zaman, kimi 'çok önemli' düşüncelerle uğraşırken, 'çok basit' gerçekleri ıskaladığımız duygusuna kapılıyorum çünkü. Reklamcılık derslerime başlarken, önce öğrencilerimden reklamı tek bir kelimeyle tanımlamalarını isterim. Bu tanım, onların birer tüketici olarak tanımlarıdır. Aslına bakılırsa, bir tanımdan çok, bir yorumdur bu. Bu yorumlar arasında, tüm 'ılımlı' ve 'gerçekçi' yorumların yanı sıra, aldatma, kandırma, yalan söyleme gibisinden yorumlara her zaman rastlayabilirsiniz.

Sorun kendini bir daha göstermektedir: reklamın en büyük sorunlarından biri, kendi reklamını iyi yapamamasıdır, tüketicinin gözünde inandırıcılığı gereğince sağlayamayışıdır !.. Bu gerçeği göz ardı edemeyiz. Gelgelelim, tam da bu aşamada, onlara şu soruyu sormak gelir içimden: 'Siz de aslında birer reklamcı olduğunuzu biliyor musunuz ?..' Soru herkese sorulabilir. Siz yıllardır bu oyunu oynadığınızın, reklamcılık yaptığınızın farkında mısınız ?.. Şaşırtıcı mı ?.. Böyle bir soruya daha irdeleyici bir soruyla karşılık verilebildiğinde değil. İyi de, böyle farkına varmaksızın neyin reklamını yapıyoruz ?.. Bunun çok basit bir cevabı var: 'Kendi reklamınızı !..' Çünkü herkes az ya da çok, kendi reklamını yapar.. Şöyle bir örnekten yola çıkalım. Adam kadına âşık olur ve aşkını dile getirmek için bir demet çiçek armağan eder. Ederken de bu çiçeklere kendi beğenisini, damgasını vurmak ister, bu çiçekler aracılığıyla kendinden bir mesaj iletmek ister. Sevgiyi dile getirmek için çiçek armağan etmek bir uygarlaşmışlık göstergesidir, bunu yadsıyamam. Ancak çiçeği armağan eden, aynı zamanda kendini daha çok sevdirmek de istemiyor mudur ?.. Bu da bir çeşit reklam değil midir ?.. Bunun gibi sayısız örnek vardır hayatımızda. Çiçeği alan kadın, sadece kendisi için mi, kendine daha iyi bakar, kıyafetleri, saç biçimi ve makyajıyla sevgilisinin karşısına çıkar ? Küçük oyunlarımız böyle yaşanır gider. Çiçeği armağan eden de, makyajıyla daha güzel görünmeye çalışan da aslında şunu söyler: 'Beni gör, beni fark et, beni tanı, beni sev, beni al...' İyi de, reklamı yapılan ürün, bundan farklısını söylemiyor ki... O zaman reklamı bu kadar yerden yere vurmak niye ? Reklama karşı çıkan reklamcılar kitaplar yazıyor, birilerinin maskesini düşürmeye çalışıyor. Peki onlar, bunu yaparlarken, kendi reklamlarını da yapmıyorlar mı ? Onların yalanı ne, onların maskesi kimin maskesi ?.. Siz ne demek istersiniz bilemem. Ama ben birine 'Seni seviyorum' derken, aslında 'Beni sev' demek isterim...

Geriye ne kalıyor bu durumda ?.. Elbette çiçek veren adamın ya da makyajını tazeleyen kadının 'inandırıcılığı'... 'İnandırıcılık'... Yoksa asıl sorun burada mı dersiniz ?..

Reklamlar Bizi Anlatır

Size bugüne kadar en çok sevdiğiniz ve en nefret ettiğiniz beş reklamı söyleyin desem, acaba hangi reklamları seçersiniz ?.. Beş dakika, sadece beş dakika düşünün... Soru o kadar da zor değilmiş gibi görünüyor değil mi ? En sonu on reklam bulmanız gerekiyor...

Oyunun gereğince oynanması için küçük bir kural var. Eğer profesyonel bir reklamcıysanız, bu kimliğinizden sıyrılabildiğinizce sıyrılmaya çalışın. 'Tutarlı' olmayaysa hiç çalışmayın. Yanıtları da, benden söylemesi, sadece kendinize verin. Çünkü seçimleriniz, sizi hiç beklemediğiniz kadar ele verebilir !..

Bunları bana ne söyletiyor biliyor musunuz ?.. Birkaç yıl önce, sonuçlarını önceden kestiremeden yaptığım basit bir deney !.. Kızlarımın ilkokuldaki öğretmeni, Yeditepe Üniversitesi'ndeki reklamcılık derslerimi duymuş, benden, öğrencilerine, bir serbest saatte reklamları anlatmamı rica etmişti. Böyle bir çağrıya kayıtsız kalamazdım. Saptanan gün ve saatte okula gittim ve derse büyük bir heyecanla girdim. Karşımda on-on bir yaşlarında, kıpır kıpır, kırk kadar çocuk vardı. Nelerle karşılaşacağımı henüz bilmiyordum. Derse size sorduğum soruyla başladım. Çocuklar bir çırpıda, nefret ettikleri reklamları, markalarıyla birlikte, üstelik filmleri kendilerine göre anlatarak söylediler. Reklamlar deyince bir daha sadece televizyon anlaşılmıştı... Buraya kadarı hiç şaşırtıcı değildi. Çocukların nasıl bir reklam kültürüyle büyütüldüklerini, geleceğin tüketicileri olarak 'eğitildiklerini' hepimiz iyi kötü biliyoruz artık. Beni asıl şaşırtan, çocukların sevdikleri reklamları söyleyiş biçimleriydi. Yine markalardan söz edenler, reklamları kendi sözcükleriyle anlatanlar oldu. Ancak çocuklar bu reklamları bu kez, sadece markalarıyla değil, daha çok kahramanlarıyla seviyor ve anlatıyordu. Kimi Fadıl'ı, kimiyse Evin Ana'yı çok sevmişti... Bu size bir ipucu vermiyor mu ?.. Vermiyorsa devam edelim. Evin Ana'yı sevdiğini söyleyen çocuğa 'Neden ?' diye sormuştum. Çocuk tüm doğallığıyla, 'Çocuklara çorba yapıyor da ondan' yanıtını vermişti.

Hâlâ yeterince açık değil mi ?.. Bir adım daha atalım... Durum sizin için de, benim için de, hepimiz için de çok mu farklı ?.. Bence değil. Aradaki fark, çocukların, çocuk yürekleriyle, bizden çok daha dürüst olmalarında !.. Ürünün görünen, anlatılmak istenen vaadinden çok farklı bir vaatle karşı karşıyayız sanki burada. Şimdi birçok profesyonel reklamcı, akademisyen ve reklamveren, o alışılagelmiş, 'İyi de bunun ürüne faydası ne ?' sorusunu ya da böyle bir örnekle nereye gelmek istediğimi sorabilir ? Reklamda etkililiği yaratıcılık kadar önemseyen bir reklamcı olarak, doğrusunu söylemem gerekirse bunu ben de bilmiyorum. Ancak burada adını koyamadığım bir 'şey' var. Bir duyguyu harekete geçirmekle ilgili, bana kalırsa da çok anlamlı bir 'şey'... Bir beş dakika da bu 'şey' üzerine düşünmeye ne dersiniz ?.. Ben günümüz reklamcılığının tüm bu gelişmiş, ama aynı zamanda da iyiyden iyiye kemikleşmiş yapısıyla, araştırmaları, ürün ve hedef kitle tanımlamaları, konumlandırmaları, farklı marka oluşturma stratejileriyle, tüm doğrularının yanı sıra, yanlışlarını, çıkmazlarını da ürettiği kanısındayım artık. Yaşanan neyse o, dünyanın hali neyse o, diyeceksiniz. Evet, dünya, tüm sistemleriyle, kendi çıkmazlarını inşa ediyor, bu doğru. Ama öte yandan, yine dünyanın bir yerlerinde yükselen, cılız, titrek, ürkek sesler de var. Bu sesleri duyuyor musunuz ? Bu seslerin ileride bir atom bombası etkisi yapma güçleri var mı ?.. Bunu bilemeyiz...

Peki ya reklamlar ?.. Bu dünya için de yeni sesleri aramanın zamanı gelmedi mi henüz ?.. Bir 'şeyler'i gerçekten değiştirmenin bir faydası olmaz mı ?.. Hepsi bu kadar mı gerçekten, sadece bu kadar mı ?.. Reklamlar bu iyiden iyiye belirlenmiş kodların koridorlarında kalmalı mı ?.. Bir intihar kokusu alıyorum... Ya siz ?..

Kitap Reklamlarından Korkmayınız !..

Kitap tanıtım reklamlarının 'billboard'larda da yapılmasına neredeyse hepimiz alıştık artık... Başlangıçta, eğer şimdi yanlış hatırlamıyorsam bu reklamların ilki, Orhan Pamuk'un *Benim Adım Kırmızı* kitabının 'billboard'ları boy göstermeye başladığında, bu işi çok kişi yadırgamıştı. İtiraf etmeliyim ki, bu yadırgayanlar arasında ben de vardım. Yine itiraf etmeliyim ki ben hâlâ bu tanıtım tercihini ve şeklini yadırgayanlardanım. İlk cümlem bir direnci, hatta bir hoşnutsuzluğu barındırıyordu zaten, fark etmişsinizdir...

Bir romanın tanıtımının 'billboard'larda, hele hele örneğin bir deterjan reklamının yer aldığı bir 'billboard'un hemen yanında yapılması beni rahatsız ediyor. Üstelik böyle bir reklamı medya planlama, daha somut bir ifadeyle de mecra seçimi açısından hem yanlış, hem de boşa harcanmış bir para olarak görüyorum. Bu değerlendirmemde ne kadar yazar, ne kadar reklamcıyım bilemiyorum ama, kitap tanıtım reklamlarıyla ilgili olarak asıl söylemek istediğim, galiba bu durumun çok daha ilerisinde bir gerçeği zorluyor.

Şimdi bu hassassiyet, dahası bu köhnemiş zihniyet neden, diyebilirsiniz. Sonuçta, profesyonel reklamcı gözlüğünüzü taktığınızda, kitaba da, madem tanıtılmak, hatta marka bilinirliği oluşturulmak ya da artırılmak veya belirli bir satış hedefine yönelik olarak kendi pazarında bir yere konumlandırılmak isteniyor, rahatlıkla bir deterjan, bir gömlek, bir margarin gibi, bir 'ürün' muamelesi yapabilirsiniz. Bu kadarıyla da yetinmeyip, birtakım insanlar, yazar da dahil bu işten para kazansa, yayıncılık sektörü böyle reklamlardan da güç alarak daha da güçlense, örneğin bir roman bu ülkede de üç yüz bin, beş yüz bin satsa, sektörün güçlenmesi yeni yazarların yolunu açsa fena mı olur, bile diyebilirsiniz. Bu yaklaşımların hiçbirine karşı çıkmıyorum zaten. Kitabın, ulaşabileceği en geniş kitlelere ulaşması için gereken her tanıtımın yapılmasından yanayım üstelik. Ben işini iyi yapmaya çalışan ya da yaptığına inanan her yazarın çok okunmak ve çok bilinmek isteyeceğine de,

işte yazdım, kim okursa okusun, ister okunsun ister okunmasın, diyen yazarın, gerçeğiyle yüzleşmekten kaçınan yazar olduğuna da inanıyorum üstüne üstlük. Dikkat edin, çok satmaktan, çok satma kaygısından söz etmiyorum burada, çok okunma, bilinme ve duyulma kaygısından söz ediyorum. Çünkü yazar mutlaka birileri için yazar. Ya da gider kendinize Kafka'nınki gibi çok farklı bir yol seçersiniz, o zaman da okunma veya okunmamayla ilgili her iddiada bulunma hakkını kendinizde bulursunuz. Ama bir kez yayımlanmayı istedikten ve göze aldıktan sonra, mutlaka birilerine ulaşmak da istersiniz... Gördüğünüz gibi, benim derdim kitabın reklamının yapılmasıyla ilgili değil.

Kafamı asıl kurcalayan ne, biliyor musunuz ? Ben bu reklamların, yazarı var eden okuru, tam da bu vazgeçilemez okuma eyleminden, gerçek okuma eyleminden uzaklaştırdığını düşünüyorum. Yazar ünlü ya da daha ünlü oluyor, kitap her yerde 'konuşuluyor', dahası marketlerde alışveriş sepetine bile konabiliyor. Son zamanlarda *Kar, Aldatma, Gelibolu, Yüksek Topuklar* şimdi de *İmkânsız Aşk* romanlarıyla ilgili olarak koparılan gürültüye, edebiyat sözcüğünün 'edep'ten geldiği dikkate alınacak olursa, doğru dürüst bir 'edebiyat'ı bile olmayanların gazete sütunlarında çıkarttıkları tartışmalara bakın. Bu kitapların yazarları benim hem yazar hem de insan olarak çok değer verdiğim, varlıkları bana umut veren arkadaşlarım... Kitap, içeriğiyle, anlatmak istedikleriyle bu tartışmaların neresinde ? Doğru dürüst kitap okuma alışkanlığı olmadığını pek de utanmadan, tüm pervasızlıklarıyla söyleyebilenlerin bile ses getirdiği, bu tartışmalara katılabildiği bir yere geldik. Yaptıklarına hayranlık duyduğum ve bunu her fırsatta, derslerimde de söylediğim bir reklamcı tanıdığm, bir yazarımızı bir marka, hatta bir pop starı olarak görebiliyor. Bundan kim memnun ? Kitabının daha çok sattığını gören yayıncı mı ? Buna bir lafım olmaz. Adam ya da kadın, kimse, bir yatırım yapmış, karşılığını almak isteyecek elbet. Bu onun en doğal ve en yasal hakkı. Dağıtımcı mı ? Aynı mantık. Kitapçı mı ? Aynı mantık... Yazar mı ?.. Yanıt ?.. Bu soru biraz kazık değil mi ?.. Şimdi, benim amacım hem çok satmak, hem de bu işten çok para kazanmak diyebilirsiniz ve işin içinden rahatlıkla sıyrılabilirsiniz. İnanın bu tavrı saygıyla karşılamak gerektiğine inanıyorum. Ama ya gerçekten birilerine ulaşmak, birilerince okunmak istiyorsanız ?.. Medyanın bu seferberliği neye ve kime hizmet edecek ?..

Ben çok satan kitapların kötü yazarların elinden alınabileceğine, iyi, edebî değer taşıyan bir kitabın da bu ülkede geniş ve gerçek okur kitlelerine

ulaşabileceğine inanan yazarlardanım. Bunu bana var olan örnekler de söyletiyor. Ama hiç kimse kusuruma bakmasın, ben sanatın ve edebiyatın, yaşadığımız bu günlerdeki sıradanlaşmaya, renksizleşmeye ve içi boşaltılmışlığa direnen ve direnmesi gereken etik bir alan, bir kurtarılmış bölge olduğuna da inanıyorum. Çünkü ancak yazdıklarınızla bir insanda gerçek sorular uyandırabilirseniz, eyleminizin ve çabanızın bir anlamı olur.

Gelin başa dönelim öyleyse... Seçilen mecralar doğru mu ? Reklamlar ve tüm tanıtım, halkla ilişkiler etkinlikleri doğru mu ?.. Burada da yeni yaklaşımlara ihtiyacımız yok mu ?.. Yoksa... Yoksa ipin ucunu bu bölgede de mi kaçırdık ?..

Reklamlara Gerçekten İnanıyor musunuz ?

Onca konuştuğumuz reklamlar, gündelik hayatlarınızda nasıl bir yer tutuyor ? Sorum sektörün içinde yer alanlara değil elbet. Öyle olsaydı yanıtları kolaylıkla tahmin edebilirdim. Benim asıl merak ettiğim, reklamların yöneldiği yerden gelebilecek yanıtlar. Bu soruyu siz de sormayı denediniz mi ?.. Ben bunu çevremdekilere, özellikle de öğrencilerime birçok kez yaptım.

Çok sevilen, çok konuşulan reklamlar var bildiğiniz gibi. Hiç sevilmeyen, dahası nefret edilen, ama konuşulmadan edilemeyen reklamlar da var. Bunlara eğer isterseniz, ses getiren, gündelik konuşmalarımızın gündemine sık sık oturan reklamlar da diyebilirsiniz. Reklam bu durumda kendisine duyulan güveni hak ediyor mu ? Kimi 'profesyonel' reklamcılara bakarsanız bundan kuşku duymaya bile gerek yok. Çünkü onlar, o çoktan içi boşalmış 'Reklamın iyisi kötüsü olmaz' lafına gereğinden fazla inanıyor. Reklamın kötüsü var oysa, hem de bal gibi var ! Kimi başarısızlıkları böyle bir yalanla örtmenin zamanı çoktan geçti...

Ancak şimdi hangi reklamın neden kötü, hangisininse neden iyi olduğunu söylemek hiç gelmiyor içimden. Ben dikkatinizi bir başka gerçeğe çekmek istiyorum. Reklamların birçok insan, daha da doğrusu çok büyük bir çoğunluk için, aslında çok kolay tüketilebilir bir seyirlikten öteye geçemediğinin farkında mısınız ? Bir ürünü tanıtmanın, sevdirmenin, benimsetmenin başka bir yolu yok, böyle bir seyirlik karakteri reklamın ruhunda ve varoluş nedeninde var diyebilirsiniz. Buna itirazım yok. Ben birçok reklamın, birçok insanın gözünde sadece bir seyirlik olarak kaldığına ve konuşulduğuna dikkatinizi çekmek istiyorum. Üstelik bu seyirlik kimi zaman çok zamansız bile bulunabiliyor. Romantik bir film izlediğinizi düşünün. Kadın ile adam tam öpüşecekken, kendinizi o havaya tam da kaptırdığınız o anda, birden bir çamaşır suyu ya da bir kredi kartı reklamının devreye girmesinin seyircide nasıl bir ruh hali uyandırabileceğini tahmin etmeye çalışın. Örnekler rahatlıkla çoğaltılabilir.

Bir de şimdi kimi reklamların seyircinin sinirini nasıl bozduğunu hatırlayın. Bundan en çok kim zarar görüyor sizce ? 'Reklamı yapılan ürün' diyebilirsiniz. Elbette öyle. Ancak bunun daha ilerisi var. Bence tüm bunlardan en çok reklamın kendisi zarar görüyor. Birçok insan, kampanyaların gün ışığına çıkma sürecindeki sorunları bilerek ya da bilmeyerek, reklamları inandırıcılıktan yoksun bulduğunu boşuna söylemiyor. Birçok insan reklamı hayatın gerçeklerinden kopuk bir yalan mekanizması olarak gördüğünü de boşuna söylemiyor. Ben öyle bir yerde değilim. Mutfağın gereğinden çok aşçısı olduğunu bilenlerdenim çünkü. Üstelik kralın çıplaklığını kendime göre görmeye ve göstermeye çalışırken, bağcıyı dövmeyi değil, üzüm yemeyi hedefliyorum.

Ne yapmalı öyleyse ? 'Çocukça' görülebilecek bir önerim var. Bir yerlerde sürekli toplantılar düzenlenmesine, bu toplantılarda reklamcıların, reklamverenlerin, bu işe kafa yoran ve yormak isteyecek sosyologların, psikologların, antropologların, yazarların görüş alışverişlerinde bulunmalarına ne dersiniz ? Bu toplantıları Reklamcılar Derneği de düzenleyebilir, herhangi bir reklam ajansı da, herhangi bir reklamveren de. Üstelik son iki olasılık bir marka bilinirliği yatırımı olarak bile görünebilir. Bu toplantılarda reklamların vardığı yer de genel anlamıyla tartışılabilir, gündeme oturan reklamlar da.

Bu işi çok ciddiye aldığımı düşünebilirsiniz şimdi. Bırakalım işler yolunda gitsin ya da herkes bildiğini yapsın, gerisini kurcalama, onca derdimiz arasında bir de bunu mu dert edineceğiz de diyebilirsiniz. Bana birçok ürün için artık iyiden iyiye belirlenmiş kodlar bulunduğunu, bunların da artık kolay kolay değiştirilemeyeceğini de söyleyebilirsiniz. Bunları bugüne kadar çok duydum. Söyleyin, bence hiçbir mahzuru yok. Ben buralardan öylesine geçiyorum zaten. Her reklamcı gibi ben de yolcuyum. Ancak geçerken, her zaman yaptığım gibi, bir kendi lafımı edeyim dedim. Hayatlarımızın nasıl boşaltıldığını, birçok reklamın, yine reklamın doğası gereği vaat ettiği, sattığı hayal dünyasının bile ne kadar tekdüzeleştiğini, inandırıcılığını yitirdiğini, reklamcılık, hocalık ve radyoculuk mesleklerimden çok daha fazla önemsediğim yazarlık mesleğimde yeteri kadar söylüyorum zaten. Ben bu konuyu açarken, böyle devam etmesi durumunda, geleceği kendi adıma pek parlak göremediğimi ifade etmek istedim sadece. Üstelik dediğim gibi, bu bağın daha çok üzüm vermesini istiyorum. Birçok meseleyi gözden geçirmek hâlâ mümkündür belki, ne dersiniz ?..

Türkiye'nin USP'si[1] Ne ?

'Okul sıralarında' yaşadığım bir deneyim hâlâ aklımı kurcalıyor... Öğrenmenin yaşı ve zamanı yoktur derler ya, yaşadığım, tam da böyle bir deneyimdi işte... Üç ya da dört yıl önceydi. Öğrencilerimden bir vize projesi hazırlamalarını istemiştim. Biz de bu projeyle, Türkiye'yi tanıtacaktık !.. Herkes heyecanlanmıştı. Sınıfta birkaç kez uzun uzun tartışmıştık. Bir reklam ve iletişim kampanyası hazırlanacaktı. Çıkış noktamız yeniden 'Bizi daha iyi ve daha doğru tanımaları için ne yapabiliriz ?' sorusuydu. Bütün dünya yaşadığımız ülkeyi bilmeliydi. Heyecanlanmak için yeterli bir nedendi bu. Küçük bir uyarıda bulunmayı kaçınılmaz bulmuştum bu arada. Bir endişem vardı çünkü. Herkesin, bir yerden sonra, bu ülkenin doğal zenginliklerini tanıtmaya yönelebileceğini hissediyordum çünkü. Hayır, bu kez bu ülke, sadece bir 'turizm cenneti' olarak tanıtılmamalıydı. En önemli sorunlardan biri buydu. Biz yıllardır en çok, yapmak için, üretmek ve inşa etmek için aslında hiçbir çaba sarf etmediğimiz özelliklerimizle övünmüştük. O doğal güzellikler zaten oradaydı; o denizler, o kıyılar, o dağlar, yaylalar, ırmaklar zaten oradaydı. Dahası, laf aramızda, biz bu güzellikleri çirkinleştirmek, katletmek için elimizden geleni bile yapmıştık. İnşa etme adına yaptığımız, bu çirkinleştirme projesinin birer parçası olmaktı sadece. Ama o güzellikler yine de direnmişti. Biz de onlarla övünüp durmuştuk işte...

Gelgelelim o güzellikler bizim daha iyi tanınmamıza yetmemişti, bırakın daha iyiyi, tanınmamıza bile yetmemişti. Sonra da o uluslararası krizleri yaşadığımızda, bize yapılan haksızlıkları gördüğümüzde, yine o tarihsel küskünlüğümüze bürünüp, bizim bizden başka dostumuz olmadığı kandırmacasına sığınmayı seçmiştik... Buna bir de, günü kurtarmayı hedefleyen, geleceğe yönelik hiçbir tasarı taşımayan, milliyetçiliği sadece hamaset nutukları çekip, kendinden farklı olanları da kendi gibi bilmek isteyen, anlama yeteneğinden yoksun siyasetçilerin tavırları eklenince,

yıllarca, on yıllarca ne kadar içimize kapandığımızın farkına bile varmamış, dahası vardırılmamıştık.

Bir kültürler ve uygarlıklar beşiği miydi peki yaşadığımız topraklar ? Öyleydi, elbette öyleydi. Bununla da övünebilirdik. Bu kültürlerin ve uygarlıkların geride bıraktıklarına, bizdeki insanî uzantılarına yeterince sahip çıkabilseydik tabiî. Bu kültürleri ve uygarlıkları da topraklarımızda hayat buldukları ve iz bıraktıkları için, yeterince kendimizden bilebilseydik tabiî. Ne var ki benim bu konuda da inandığım şüphelerim var. O uygarlıkların kurtarılabilen izlerini başkalarına 'göstermek' ne kadar yeterliydi ? 'Göstermek' anlamak ve anlatmak demek değildi sonuçta... Ancak buradan, tam da buradan bir yerlere gidebilecek gibiydik. O tartışmalarda bu gerçeği paylaşmak istedim. Bizim dünya kültür mirasına armağan ettiğimiz o kadar çok değerimiz vardı ki... Dionisos ile Apollon'un aslında bu topraklarda doğmaları az şey miydi örneğin, Hacı Bektaş Veli'nin, Mevlana'nın, Yunus Emre'nin, Itrî'nin bu topraklara nefeslerini bırakmaları az şey miydi ? İbrahim Peygamber'in Urfa yakınlarında doğması az şey miydi ?.. Listeyi daha da çok uzatmak mümkün. İyi de bunu kaç kişi gerçekten biliyor ve önemsiyor ? Bırakın 'onları', bunu 'bizden' kaç kişi biliyor ve 'değerli' buluyor ? 'Bizim bizden başka dostumuz yok' diyenler, bizi ne kadar biliyor, ne kadar tanıyor, nasıl anlıyor ve tanımlıyor, nereye kadar benimsiyor ? Sakın sorun öncelikle bizden kaynaklanıyor olmasın ? Bu ülkenin tarihleriyle yüreklilikle yüzleşebilen bir ülke olduğunu bu ülkedeki kaç kişi söyleyebilir ?..

Sorunlar burada bitmiyor elbet. Bir ürünü tanıtırken, vazgeçilemez, farklı özelliklerini öne çıkarmanın çok geçerli bir yöntem olduğunu bilmeyen kalmadı artık. Ama bu özelliklerin başkaları için bir anlam taşımaları da gerekiyor. Böyle bir kampanyada daha başka ne aramak gerekiyordu öyleyse ? Bu ülkenin bugünü ve yakın geçmişi bu özellikleri taşıyor muydu, bir cazibe alanı oluşturabilir miydi ? Soruyu daha açık bir şekilde de sorabiliriz: 'Bizim gerçekten övünebileceğimiz kaç gerçek uluslararası başarımız var ? Bizim son yıllarda kaç gerçek buluşumuz oldu ? İletişimci deyişiyle, bizim kaç gerçek dünya markamız var ?' Son soruyu yanıtlamaya kalkışanlar çıkabilir aramızdan. O markaları ben de biliyorum. Ama sorarım size, bir Metaxa'mız var mı örneğin ? Bir Zilciyan zillerimiz var belki. Ama onu da sadece konuyla ilgilenenler biliyor.

Şimdi bu koşullar altında ne yapacağız ? Merak ediyorsanız söyleyeyim, projeler pek de o kadar başarılı değildi. Ama çok iyi niyetliydi.

Ben bu iyi niyeti tüm cömertliğimle değerlendirdim. Neden mi ? İyi ve en doğru çözümü yeterince bulamadığıma inanıyordum da ondan... Aradan geçen zaman içinde bu görüşlerim değişmedi. Bu konuda yapılanlar da, ne gizleyeyim beni pek tatmin edemiyor, yeterince inandıramıyor. Sorunlu ve zor bir ürünle karşı karşıya bulunduğumuzu düşünüyorum. Sahi, sizce Türkiye'nin USP'si ne ? Ben hâlâ bulamadım da...

İstanbul'u Sever misiniz ?

Büyükşehir Belediyesi'nin 'Kentim İstanbul Projesi' kapsamında başlattığı çalışma ilginizi çekti mi ? Çektiyse fark etmişsinizdir. İki ay kadar önce şehrin çeşitli yerlerindeki 'billboard'larda birçok tanıdığımız ve tanımadığımız boy gösteriyor ve 'Ben İstanbullu'yum' diyordu. Tanıdıklarımız arasında, hatırlayabildiğim kadarıyla Rahmi Koç, İbrahim Tatlıses ve Hülya Koçyiğit de vardı. Bu şehirde yaşayan birçok insan için belki de hiçbir anlam taşımıyordu bu kampanya. Benim kayıtsız kalmamsa mümkün değildi. Zaten kısa bir süre sonra, giderek genişleyen bu etkinliğe bir şekilde bulaştım, İstanbul kimliğini birkaç dakikada ifade etme durumuyla karşı karşıya kaldım. O kadar kolay değildi ama benim de kendime göre bir bakışım vardı. Bu bakıştan uzun uzadıya söz etmek istemiyorum şimdi. Asıl paylaşmak istediğim, konunun içine girdikçe karşılaştığım ve deyiş yerindeyse yüzleşmek zorunda kaldığım gerçekler. Ulaştığım bilgiler pek şaşırtıcı değildi belki ama, düşündürücü ve üzücüydü. Bu şehri yaşayanların, daha da doğrusu paylaşanların büyük çoğunluğu, inanarak 'Ben İstanbullu'yum' demiyordu, diyemiyordu aslında. Bu şehirde on yıllarca yaşayanlar bile kendilerini böyle bir kimlikle tanımlayamıyordu. Bırakın kendini böyle bir kimlikle tanımlayamamayı, yıllardır yaşadıkları bu yerden kelimenin tam anlamıyla nefret edenlerin oranı bile küçümsenecek gibi değildi.

Bu konu üzerine gerek Kentim İstanbul Projesi içinde yer alan yetkililerle gerekse bu iletişim kampanyasını hazırlayan Art Grup Reklam Ajansı'nın genel müdürü Hakan Senbir'le uzun uzun görüşme imkânı buldum. Paylaştıklarımız, onlardan öğrendiklerim, İstanbul kimliğinin benimsetilme olasılığı adına, en azından bugün için, en iyimser ifadeyle cesaret kırıcıydı.

Aslına bakacak olursanız, biraz düşündüğünüzde, birçok insanın böyle bir kimliğe kayıtsız kalmasının anlaşılabilir birçok nedeni var. Bir insanın yerini sevebilmesi için, sevgiyi hak edebilecek bir nedeni olmalı öncelikle.

İnsan ilişkileri de böyle değil midir ? Bir insanın bir başka insanı sevebilmesi için de bir neden gerekmez mi ? İstanbul'u Boğaz'dan sevmek kolaydır. Ama ya koşulların hiç de insanî olmadığı başka yerlerinden ? Bu sorunun bizi nerelere götürebileceğini bulmak için öyle uzun uzun düşünmek gerekmiyor. Gerçekler çok açık. Hiç kimseden en temel ihtiyaçlarını sağlamadan yaşadıkları şehri sevmelerini bekleyemezsiniz.

Böyle bir kampanya zamansız, gereksiz ve anlamsız bir kampanya mı öyleyse? Bence değil. Kentim İstanbul Projesi yetkilileri de, bana göre çok başarılı olan bu iletişim kampanyasını hazırlayan Art Grup Reklam Ajansı'nın yetkilileri de tüm bu sorunların bilincinde. Bu işin içinde yer alan herkes, projenin çok uzun soluklu olduğunu, hatta on yıllara dayanması gerektiğini söylüyor üstelik. Bana sorarsanız en umut verici yaklaşım burada. Çalışmanın sadece bir iletişim kampanyası boyutlarında kalmaması da umut verici. İstanbul'u anlatmak da sevdirmek de kolay olmayacak, denizi henüz görmemiş, dahası görme ihtiyacını bile duymamış olanları denize indirmek de... Ama bana sorarsanız, yine de bir yerden başlamak gerekiyor.

Belki işe, kendilerini bu şehre yabancı hissedenlere, bu şehir için bir şeyler, ne olursa olsun bir şeyler yapabileceklerini, böylelikle de kendilerini bir şekilde var edebileceklerini anlatmakla başlayabiliriz. Sokaklarımızı daha çok evimiz bilmemiz gerektiğini anlatmayı deneyebiliriz örneğin. Çocukça bir hayale kapılmış olabilirim yine. Bu şehre, parklardaki, meydanlardaki çiçekleri tahrip edecek kadar öfke duyanlarla birlikte yaşıyoruz. Her saldırının ve saldırganlığın bir nedeni vardır. Çıktığımız yol, bize yeni gerçekleri de gösterecek belki. Söz belki yine farklılıkları daha iyi anlama çabasına gelecek, farklılıklarımızla bir arada yaşamamız gerektiği gerçeğine gelip dayanacak. Ama bu çaba bize sadece bu şehri değil, kendimizi de kazandıracak belki.

Daha doğru ve etkili bir iletişim kampanyasını ve ortamını hazırlamak için çok çalışmamız gerekiyor. Bana kalırsa hepimizin, ama hepimizin yapabileceği bir şeyler var. Önce bunu düşünelim. Kampanya nasılsa birileri tarafından yapılır günün birinde. Ben şimdilik yazmayı, iki bin yedi yüz yıllık bu şehrin belleğinde gidebildiğim yere kadar gitmeyi, duyduklarımı anlatmayı, birilerine duyurmayı deniyorum. Unutmamaya ve unutturmamaya çalışıyorum. Yaptığım birçok insan için hiçbir anlam taşımayabilir. Ama sonuçta insan, yapabileceğini yapıyor işte.

Gündelik hayatlarımızın gelgitlerinde, beklenmedik bir ayrıntı hayatımızı daha anlamlı kılabilir. Bu şehir ince bir ayrıntıyı hak etmiyor mu sizce ?

Benim reklam yazılarım da bunlar... Günün birinde bu konulara bir daha dönerim bakarsınız. Sürprizleri hep sevdim zaten. Sürprizleri de sevdim, riskleri de... Şimdi nasıl buralarda olurdum yoksa ?..

2002...
Edirne'de bir
psikiyatri kongresi

Konuşmacılar yazar...
Ya dinleyenler?..

Yazıların yayımlanış ya da birileriyle buluşma tarihleri vazgeçilemez bir öneme sahip olsaydı, bu metni başka bir yere koymam gerekecekti... Sıralamada zaten biraz oynamış bulunuyorum. Bir hikâyeyi karınca kararınca paylaşma umuduyla yola çıkmıştım sonuçta. Bu yazıysa 'son'a, öncelikle başlığı dikkate alındığında yakışıyor. Hikâyeyi şimdilik böyle bitirmek istedim en azından... Zaman ileride neyi gösterir, elbette bilinmez...

Yazı, okunduğunda anlaşılacağı gibi, yine bir konuşmanın metni. Yine bir panelde söz almıştım. Ancak başlık 'intihar'dı bu kez. Dinleyicilerin de, daha öncekilerden, farklı, iyiden iyiye 'ayırtedici' bir özellikleri vardı. Hepsi psikiyatrdı !.. Panelse, bir psikiyatri kongresi içinde düşünülmüş 'renklerden' biriydi. Benim bu kongrede, üstelik bir konuşmacı olarak nasıl yer alabildiğime gelince... Bir psikiyatr dostunuz varsa, üstelik bu dost, böyle bir kongrede, böyle bir renge yer vermeyi düşünecek kadar renkliyse (bunu 'deli' dememek için söylüyorum) alışılmışı, daha açık bir deyişle 'teamülleri' zorlama olanağını her an bulabilirsiniz. Dostumun adı Cem Mumcu'dur. Kendisi artık çok ünlü bir yazardır da efendim !.. Ben, hazır sırası gelmişken, bir yazar kıskançlığı yapmayıp, tüm içtenliğimle yazdığı hikâyeleri çok sevdiğimi söylemek istiyorum. Hele hele bir de bu hikâyelerin henüz tohumlarının atıldığı günleri hatırladığımda, bu sevgim daha da artıyor. Türk hikâyeciliğinde bir de onun rengi var artık...

Neyse, Cem'i şimdilik bir yana bırakalım biz... Kongre Edirne'de düzenlenmişti. Oraya birlikte gitmiştik. Panel üçüncü günün akşamına konmuştu. Kongrenin son paneliydi bu aslında. Cem yöneticiydi, öteki konuşmacıysa Kaan Arslanoğlu'ydu. İlaçlardan ve 'nörotransmiterlerden' söz edecek hiç kimse yoktu anlayacağınız. Bu yüzden rahattım. Konuşmamı o akşamın sabahı hazırladım yine de. Önce havayı görmek, kendime göre koklamak, solumak istemiştim. Konunun 'uzmanlarına' ne anlatabilirdim ?.. Çözüm, biraz düşündükten sonra kendiliğinden geldi. Orada zaten yazar kimliğimle bulunmuyor muydum ?..

Son Cümlenin Ardında...

Sorgulamayı ve daha iyi anlamayı göze alan her insanın hayatında en azından bir kez intiharı düşünmüş olabileceğine tüm benliğimle inanıyorum. 'Sınır durumlar'ın bize hiç beklemediğimiz kapıları açtığını, kendimizi başka yüzlerimizle de görmemizi sağladığını biliyoruz artık. Bu edinilmiş ve kazanılmış bilgi, sayısız deneyimle zenginleşiyor. 'Yüzleşmelerimiz' bizi yeni yerlere götürebilecekmiş gibi görünüyor böyle olunca da... Ancak ben şimdilik, intihar edenin, dar anlamıyla intihar eden sanatçının karşı karşıya kaldığı ya da kalabileceği olası yüzlerle ilgilenmeyi seçeceğim.

Bizi bu 'durum'a götüren, sürükleyen ya da çağıran nedir ?.. Hayatın bir kendinde yürüme uğraşı olduğu 'doğru' ve yaratıcı' bir 'duruş'sa, bu yol alışı, bir yerden sonra, nasıl bir seçim anlamsız, dahası gereksiz kılıyor ?.. Bu sorunun yanıtlarını psikiyatri biliminin de aradığını sanıyorum. Ancak ben, sorunun verilmiş ya da verilememiş yanıtlarının oluşturduğu bu alana, sınırlarımı dikkate alarak girmemeyi, deneyimlerimden ve görebildiklerimden yola çıkarak, soruma bir yazar yanıtı getirmeyi daha anlamlı buluyorum. Beni önceden saptanmış tanılara sığmayacağına inandığım durumlar daha çok ilgilendiriyor bir başka deyişle. Gerçek anlamda 'dokunabildiğimiz' ve görebildiğimiz ne kadar çok insan varsa, o kadar çok soru ve yanıt var çünkü benim için.

Bir 'şey' bırakmak

Şimdi size küçük bir 'egzersiz' önereceğim. Küçük, bir 'şeyler'i kısa bir süreliğine de olsa, sizinle paylaşmayı bekleyen bir egzersiz... Bu konuşmada dile getirmek istediğim duygunun içine sizi de almak istiyorum çünkü... Gözlerinizi altmış saniyeliğine kapatın ve düşünün... İntihar etmeye karar verdiğinizi hayal edin... Kime, ne söylemek istersiniz o anda ?.. Ardınızda birkaç söz ya da sizi hep hatırlatabilecek bir 'şey' bırakmak istemez misiniz ?.. Bırakmak isterseniz, 'ne' bırakmak istersiniz ?.. Size yapay bir ortam hazırladığımın farkındayım. İntihar eden yazarlar,

sanatçılar için beslediğim saygı, bu derin ve çok anlamlı eylemi, sizi farklı nedenler yüzünden rahatsız edebilecek bir oyuna dönüştürmemi engelleyebilirdi. Ama ben son cümlenin ya da adımın peşindeyim. Son cümle ya da son adım, evet. Çünkü bu son cümle, bana hayattaki duruşumuzun da ipuçlarını verebilecekmiş gibi görünüyor. Bu ipuçlarının bizi götürebileceği yere ve insana inanıyorum. Ancak bu aşamada, tam da bu aşamada, bir başka soru sormaktan da alamıyorum kendimi. Yanıtlarını yıllardır beklediğim, bulmaya çalıştığım soru şu: eğer amaç gerçek bir kopuşsa, bir kendini imha etme eylemiyse, neden çoğu kez bu son cümleye ya da sözlere gereksinim duyuluyor ?.. İntiharını 'açıklamaya' yönelik o mektuplar hangi 'kaygı'yla yazılıyor örneğin ?..

Stefan Zweig, eski karısı Friederike'ye, sürgünün nihayet bulduğu o uzak şehirden, Petrópolis'ten yazdığı mektubunda 'Bu satırları en son saatlerimde yazıyorum. Karara varalı beri kendimi nasıl da neşeli hissettiğimi gözünün önüne getiremezsin. Çocuklarına candan selamlar. Beni suçlama. Sevgili Joseph Roth ve Aiger'in bu acılara katlanmak zorundan kurtulmuş olduklarını her düşünüşümde içimi nasıl da bir sevinç kapladığını hatırlasana ! En iyi dilekler ve sevgiler. Her şeye rağmen rahata ve mutluluğa kavuştuğumu öğrendin, mutlu ol !' diyordu. Virginia Woolf sürekli duyduğu sesleri ve uğultuları anlatmaya çalışıyor, Cesare Pavese, son otel odasında, 'Sözler değil, eylem. Artık yazmayacağım' diyerek günlüğünü ve hayatını noktalıyordu... Bu açıklamalar bizi hayatın hangi derinliğine çağırıyor ?.. Niyetim birilerini 'yargılamak' değil. Tam aksine, bu örnekleri hatırlarken, bu derin acıyı içimde hissetmeye, bana 'yazı'mı inşa etmemi sağlayan yolda, birçok önemli 'patika'yı göstermiş bu insanlarla olanaklarım ve sınırlarım ölçüsünde bir 'duygudaşlık' kurmaya çalışıyorum. İntihar eyleminin öncesindeki 'yaratıcılığa' da inanıyorum çünkü, hayata en çok bağlı olanların ya da oldukları duygusuyla yaşayanların bile yürüdükleri zemine hiçbir zaman tam anlamıyla güvenmemeleri gerektiğine de...

Kafka'nın çıkaramadığı yangın

Hayat karşısında daha hazır, daha ahlaklı, daha yaratıcı, kısacası daha insan olabilmek için, tüm bu eylemlerden alabileceğimiz dersler var üstelik. Buna, ölümün seçildiği anda bize bırakılan miras da diyebilirsiniz. Bu eylem, kimilerinin gözünde, intikam, suçluluk, kaçış gibi duyguları da barındırabilir. Gelgelelim son cümlenin bende uyandırdığı duygu, bir başka durumu daha çok önemsememe yol açıyor. Kafka'nın, yakın dostu Max

Brod'a tüm yazdıklarını yakmasını vasiyet ettiğini hatırlayalım. Bendeki 'Kafka efsanesi'ni inşa eden o 'gerçek' hikâyelerden biridir bu. Bir hayat süresince yazılanların, 'anlatılabilenlerin' yok edilmesini istemek... Bir başka intihar duygusu gizleniyordu sanki burada. 'Yazı', bir yazarın hayat karşısındaki kimliğidir, göstermek, paylaşmak ve dile getirmek istediği zamanın hayat bulduğu yerdir çünkü sonuçta. Bu 'yazı'nın ne kadar hakiki olduğu ya da olabileceği gibisinden bir soru, bambaşka bir tartışmanın kapısını açar elbet. Oralara gidemeyiz şimdi. Ama bu aşamada önemli bir gerçeği bir daha hatırlayabiliriz. Bir 'varoluş' sorunsalıyla karşı karşıyayız sanki burada. 'Yazı'nın sadece bir anlatma değil, bir kendini daha iyi anlama uğraşı da olduğunu hatırladığımızdaysa, alınan ya da alınmak istenen yolun başka 'değerlerine' de ulaşabiliriz. Kafka'nın eserlerinin yakılmasını istemesi, bana bu yüzden kendisini bu kimliğiyle yok etmeyi yeğlemesini düşündürtüyor. Max Brod'un vasiyete ihanet ettiğini biliyoruz. O eserleri bu ihanet sayesinde tanıdık. Ne var ki Borges'in dikkatimizi çektiği bir başka gerçek, bize bu 'durum' adına yeni bir ışık da tutuyor. Kafka'nın bu 'yangın'ı neden kendisinin çıkarmadığını ve bir başkasına seyrettirmeyi yeğlediğini sormaktadır Borges. Kafka'nın var olma kaygısını anlayabildiğimi sanıyorum. Kendisini bir 'seyircisi' olmadan yok etmeyi kaç insan isteyebilir ?.. Yazarın intiharının, eylemin bu yüzüne de bakmayı denediğimde, son bir eser yazma kaygısını da taşıyabileceğini düşünmemiz mümkün mü öyleyse ?.. Son bir eser, evet... İyi de, kim için ?.. Ne için ?.. Bu sorunun yanıtları da o 'yazı'nın kaynağında gizliymiş gibi görünüyor. 'Ne kadar çok insan varsa, o kadar çok soru ve yanıt var' demiştik ya...

Kendi izinizi sürebilirsiniz

Tüm bu söylenenlerden sonra nereye varacağız ?..

Belirli bir yere varmamız gerekmiyor aslında. Başkasının, zaman zaman da 'ötekileştirdiğimiz' insanın intiharının hepimize bir şeyler anlatmaya gücü olduğunu bilmemiz, böyle bir 'halin' bizi hiç beklemediğimiz bir anda yakalayabileceğini bilmemiz yeterli olabilir. Bu intiharlarda kendi izimizi sürmemiz, anlamaktan korkmamamız da yeterli olabilir.

Amacım intiharı yüceltmek değildi. Ama bir insanda daha çok yürümenin, yürümeyi göze almanın, bir kendinde yürüme anlamına da gelebileceğini biliyorum artık en azından. O son cümle, bizi, bu duygunun ışığında, daha uzun ve derinlikli bir yolun yolcusu kılıyor sanki. Yolun ışığı hâlâ titrek. Ama bu titreklik yürümeye devam etmenin engeli değil ki...

Kafka'yla başladık, Kafka'yla bitiriyoruz işte... Buna basit bir tesadüf demekle yetinelim... Bu arada, konuşmamdan birkaç gün sonra, salondaki birçok dinleyicinin söylediklerimden rahatsız olduklarını duydum. Rahatsızlık herkesi o bir dakikalık oyuna davet etmemden kaynaklanıyordu kuşkusuz. 'Bir dakikalığına düşünün' dedikten sonra, saate bakıp, bir dakikalığına susmuştum çünkü gerçekten. Nedendi bu rahatsızlık ?.. Birileri iktidarlarının sarsıldığı duygusuna mı kapılmıştı ?.. Böyle bir amacım yoktu oysa, hele hele böyle bir iddiam hiç yoktu. Ben sadece, konuşmamda da belirtmeye çalıştığım gibi, beni dinleyenlerle, olanaklar ölçüsünde bir duygu beraberliğine ulaşmak istemiştim. Her zaman, her istediğimi beklediğimce anlatamayacağımı da öğrendim ama artık. Geçelim... Tüm bunlar bir yana, son cümleyi hâlâ merak ediyorum, biliyor musunuz ?.. Ama o an belki de her şeyin koca bir 'şaka'dan ibaret olduğunu düşüneceğim...

Sonsöz

Yirmi yılın hikâyesi de bu işte... Bundan sonra bir yirmi yıl daha olur mu artık, bilmem. Olursa da o zaman neler hissederim ve yapmak isterim hâlâ ?.. Kim bilir... Şimdilik durum bu... Beklentilerim var, beklediklerim ve artık beklemediklerim var... Yolun neresindeyim ?.. Bunu da bilmiyorum. Ama kendime, yürüdüğüm bu yolda, istediğim her an başka yollara da sapabileceğimi, hatta yollar da çizebileceğimi hâlâ söyleyebiliyorum ya, bu yeter. Bazı fısıltılar duyuyorum bir yerlerden... Daha iyi duymak ve anlamak için oraya gidiyorum, haberiniz olsun...

MARİO LEVİ

DOĞAN KİTAP

Bir Yaz Yağmuruydu

Bu kitap, Mario Levi'nin 1984-2004 yılları arasında, çeşitli gazete ve dergilerde yayımlanmış yazılarını bir araya getiriyor. Yazıları yazarın kendisi seçti, yazma serüvenini anlatan bir hikâyenin içine koydu. Bir başka deyişle bu yazıları sadece derlemek ve toplamakla kalmadı, otobiyografik bilgiler de içeren bir ara metinle okurun yeniden karşısına çıkardı. Yazdıklarını yorumladı, zaman zaman da eleştirmeyi göze aldı. Bir yazı yolculuğunun fotoğrafları bunlar. Albüm müzik yazılarından azınlık sorunsalına ve kimlik arayışına yönelik sorgulamalara uzanan bir yelpazeyi gözler önüne seriyor.
Yazar geçmişi, bugünü, yaptıkları ve yapamadıklarıyla yüzleşiyor...

Mario Levi 1957'de İstanbul'da doğdu. Fransız dili ve edebiyatı eğitimi gördü. Şalom, Cumhuriyet, Stüdyo İmge, Milliyet Sanat, Gösteri, Argos, Gergedan, Varlık gibi yayın organlarına yazılar yazdı. İlk kitabı Jacques Brel: Bir Yalnız Adam 1986'da yayımlandı. Bunu Madam Floridis Dönmeyebilir (1991) ve İstanbul Bir Masaldı (1999, 2000 Yunus Nadi Roman Ödülü) izledi. Levi'nin son romanı Lunapark Kapandı (2005), öykü kitapları, Bir Şehre Gidememek (2005) ve En Güzel Aşk Hikâyemiz (2005) Doğan Kitapçılık tarafından yayımlandı.

[1] Fanatik antisemitizmiyle tanınan bir gazete.

[2] Yahudiliğinin İfşaatı.

[1] Unique Selling Proposition (Temel Satış Vaadi): Bir üründe bulunup da rakip ürünlerde bulunmayan özellik. Bu durum ürünü benzersiz hale getirir.